

VÁCLAV BENEŠ TŘEBIZSKÝ:

LEVOHRADSKÉ POMNĚNKY.

PADESÁT DROBNÝCH POVÍDEK HISTORICKÝCH

VYBRAL

VILÉM BITNAR.

ČÁST DRUHÁ.

PODÍL ÚDŮ „DĚDICTVÍ SVATOJANSKÉHO“ NA ROK 1928.

ČÍSLO 1.

P R A H A 1928.

NÁKLADEM „SVATOJANSKÉHO DĚDICTVÍ“.

Tiskem arcibiskupské knihtiskárny v Praze.

Pomni na mě, má milá, věrná paní!

Povídka z dob obležení Vídně od Turků 1529.

Na střeše Blahotické tvrze sedělo štěstí s nejsmavější tváří. I zdálo se, že se mu odtud ani nechce. Rozložilo se také tak, aby mohlo viděti celou tvrzi a pa-prsky svými proniknouti i nejnepatrnějšími skulinami. Štěstí prý od jakživa ve svém pohodlí nechce bývati rušeno a nejnevolněji mu tam, kde se na ně steré oči dívají, kde na jeho perutích pozorují každé pírkó, kde vše-tečným zrakům ani jedno jeho hnutí neujde, kde naslouchají i dechu jeho . . .

Blahotická tvrz tak hezky stranou, tisíciletá čedičová hora Slanská jakoby byla její záštitou a vzácný host na zdejší střeše zvědavých pohledův a lidských jazyků zcela prost; proto se mu zde zalíbilo.

O staré české cti, o bohatýrské slávě psáno již velmi mnoho. Ať přijde našinec kam chce za hranice, ať zrakem svým utkví kdekoliv, všude spočine oko jeho na památkách, věstících do dneška někdejší až oslňující lesk českého jména. Vše se tak rázem v paměti osvě-žuje; co tu jen táhne hlavou postav, z nichž jedna druhé srdci dražší, oku milejší . . . Noha stojí nepohnutě, člo-věk na všecko kolem zapomíná, před očima se mu třpytí pancíř se slovy: „Svatý Václave, pros za mne!“ nad krunýřem přilba s vybledlým červenobílým chocho-lem, po straně kopí rozbrázděno dovednou rukou řez-bářskou, na dřevci trouchnivějící praporec s bílým pro-stříleným, prosekaným dvojchvostým lvem, pancířem se z části vine kus starého bandalíru nerozeznatelné barvy s tmavými, někde rezavými skvrnami, a se strany druhé dlouhý, těžký meč, na němž písmo již nečitelno . . . Tyhle zbytky po starém bojovníku krajanu umějí mluvití, až se ke hlavě proudí všecka krev.

O staré, manželské věře české psáno méně; týká se to více života soukromého. Není také divu, že se to opomíjelo. Staří letopisci měli dosti práce, aby postačili zaznamenávat, kdy kde předkové zvítězili, kdy se proti nim všechno chystalo do boje, jaká protivensství jim připravována se všech stran.

Však i této věrnosti cizina na nejednom místě a v jedné sbírce věstitelkou krajanům návštěvníkům do dneška. Nepatrný předmět, jemuž věnuje pozornost málo kdo, dovede tak upoutat, že se v duši rozvine celá řada obrazův, o nichž těžko povědět, který význačnějším . . .

Tak zcela stranou mezi památkami proslulé jedné sbírky ostruhy na pohled až příliš obyčejné. Jsou zavěšeny také poněkud výše. Návštěvník je může velmi snadno přehlédnouti, protože všude kolem předměty nepoměrně drahocennější. A kdyby nebylo toho zbytečku po jezdecké botě, snad bychom si jich také ani nevšimli.

Na ostruhách ozdobným písmem starodávným tato slova: „Pomni na mě, má milá, věrná paní!“

A mně tehdáž zatanula okamžitě na mysli Blahotická tvrz s nejusměvavějším štěstím na střeše, o níž jsem začal vypravovati.

Blahotický rytíř — ten, který si později připjal tyhle ostruhy, — říkával, že mu nemůže býti lépe ani po smrti, kdyby se ocitl až ve třetím nebi. A zaslechla-li tato slova jeho choť, pokaždé mu přisvědčila. Na tvrzi plynuli dnové života neklidnějším potůčkem, v jehož křišťálové vodě shlížely se dvě hlavinky jako dvě sedmikrásy. Na okolních tvrzích byli sice také spokojeně živi; ale v Blahotických nejspokojeněji. Lidé si vypravovali, že štěstí ve zdejší tvrzi už hnedle mechem zaroste. A skorem se zdálo, že zlaté skráně jeho přecházejí v jemninkou zeleň, tak zcela podobnou aksamitové vrstvě mechové.

Za těch časů věci veřejné odpočívaly. V Čechách bylo lze pozorovati jakousi duševní únavu. Ještě dobře, že přicházely každou chvíli nové zvěsti o tureckém sultánovi Solimanovi, jak prý mu Uhři přejí a cestu do své vlasti zlatem vystylají. Tyhle noviny dusný vzduch po Čechách aspoň trochu osvěžily. Domácí zájmy měly přepěčlivého strážitele ve Ferdinandu I., jehož hlava dovedla

si celou řadu rádců nahraditi. Už tehdáž přepouštivali naši předkové starosť o sebe rádi jiným.

Začátkem toho roku, kdy se turecké hordy poprvé objevily před Vídní, leskem půlměsíců se Vídeňským měšťanům srážela v těle všechna krev a kraj kolem Vídně koňskými ohony jako lesy byl pokryt — štěstí na Blahotické tvrzi nějak se temnilo. Zkušenci říkali, že prý je někdo uhranul. Jen však kdo? — Dlouhého stání už tu dle všeho míti nebude. Vrtívá prý se a křídloma pohazuje, jakoby se chtělo přesvědčiti, zdali nezapomělo ještě lítati. — Bylo uhranuto opravdu; jednou se zdvihlo a potácelo prý se vzduchem, jakoby se bylo sladkého vína napilo. A od těch dob je tu nikdo nikdy neviděl . . .

Rytíř Doupovec chodil, jakoby byl ztratil řeč a s řečí všechnu paměť.

„Byli jsme tak svatě, tak blaze živi, choťi můj!“

„Vím — vím —“

Rytíř k těmhle slovům své paní jen hlavou kýval. Leckdy ji pojal mlčky v náruč, políbil na čelo, jakoby se s ní loučil na věky . . . Obě děti, pacholíček s děvůškou, plakávaly pro tatíčka, že od něho slova neslyší, že na jeho obličejí úsměvu nevidí.

„Co tvého trudu příčinou?“

„Má milá — věrná — paní! . . . Však se doviš až někdy . . .“

Doupovec obrátil pokaždé tvář stranou. Neměl nikde stání, nikde pokoje, nikde poklidu . . . Začínal se straniti i lidí. Nejraději dlel ve své jizbici, kde od nikoho rušen nebýval. A když tak sedával za dubovým stolem na židlici, v jejímž lenochu bylo vyryto srdce, rozvinul před sebou jakýs papír a zahleděl se v těsné, drobounce psané řádky, jakoby z nich chtěl vyčísti sám Bůh ví co . . . tvář jeho se chmuřila mračněji a mračněji, rty sevíraly se až křečovitě, ruce zatínaly se v pěsti a rytíř nejednou již sáhl po dlouhém meči jezdeckém, vytasil jej a zkoušel na dlani jeho ostří . . .

Na papíře byla tato slova psána: „Máš oči a nevidíš, máš uši a neslyšíš. Takovým lidem vždy nejhůře. Tvé děti cizí krev, tvá žena . . .“

Blahotický rytíř nedočetl nikdy dále . . . Tyhle dvě

řádky pochovaly rázem všecko štěstí na zdejší tvrzi. Když přijel v loni ze svato-tomášského trhu ze Slaného, našel je opatrně zavínuté a podstrčené v sedle svého koně . . . Nejednou chtěl již lístek své choti ukázati, ale kdykoliv si to umínil a utkvěl při tom na její tváři, zadíval se jí v oči, odmlčel se a vždy ji jen na čelo políbil . . . Ale červ, jenž se mu vsadil do duše, hrýzl dál a dále, zarával se mu v srdce hlouběji a hlouběji . . .

Rytíř Doupovec se počal najednou chystati na cesty. Nikomu se však o ničem ani slovem nezmínil. Dal si vyčistiti ve Slaném krunýř sváteční, ke přílbici nový chochol, u krejčího mu šili nový plášť ze tmavé látky a u platnéře kuli pro něj nové ostruhy . . .

Jednoho večera seděl takměř do půlnoci nad postýlkou, v níž dřímaly dvě děti, pacholíček s dceruškou, jako andělíčkové. Rytíř se nad nimi skláněl až ke hlavinkám, co chvíli spočinula ruka jeho na bílých, čisfounkých jejich čílkách a co chvíli dotkly se rty kvetoucích dětských líček . . .

Druhého dne však rytíře již na tvrzi nebylo . . .

Paní čekala dopoledne, od poledne do večera, od večera do půlnoci, od půlnoci do rána; ale choť se nevracel.

Potom šla do jeho jizbice, jež byla zároveň zbrojnicí. Bylo tu skorem všechno jako jindy, jen meč, přílba a krunýř scházely. Paniny oči utkvěly náhle na dubovém stole, na němž se žloutl jakýs lísteček . . . Ale sotva že ho vzala do ruky a přečetla první řádku, vzkřikla, jakoby ji studená ocel k srdci byla zajela, zavrávorala a klesla ku zemi . . . Byl to tentýž papír, nad nímž sedával její choť tak zamyšlen a k němuž připsal rukou se třesoucí . . . „Nevěřím tomu . . . ale pokoje tu nemám . . . proto odcházím do turecké vojny . . . pomni na mě, má milá, věrná paní . . .“ Lístek dopsán nebyl; ruka ho dle všeho nemohla dokončit.

Touže chvíli vjížděl do Blahotic Zlonický pán tak asi čtyřicátník, ale ještě svoboden. Vlasy měl nakadeřené, vousy uměle zakroucené a kabátec se spodky z nejdražšího sukna francouzského . . .

„Je doma vaše paní?“

„Celé dni pláče, až se o ni, pane, bojíme . . .“

„Přestane plakati . . . Doved' mne nahoru . . .“

Stará chůva vede Zlonického pána do jizbice, kdež paní její prostovlasá o zeď se opírá, jakoby se nemohla udržeti na nohou . . . Pořád se jí ještě mezi očima kola tvořila.

„Potěš tě Bůh, paní ctná, ve tvém zármutku! — Odpuštíš, že přicházím . . . Nemohu snést, abys se déle trápila . . . tvůj muž není hoden jediné slzy z tvého čarovného oka . . . ani jediného vzdechu . . . Zde viz a čti . . .“

Nečekaný host podává usouzené paní také lísteček a chce jí i ruku po dvorském mravu líbat.

„Čekej mne před branou Strahovskou . . . Hořím po tobě touhou nevýslovnou . . .“

Paní dále již také nedočella, list roztrhla v kolik kusů, hodila jej Zlonickému pánu ve tvář a potom se vrhla na něj prudkostí lvice.

„To tys všeho zosnovatelem! — Ty! — Za to tě potrestám, jak jen nešťastná žena trestati dovede . . .“

Paní Blahotického rytíře měla tou chvílí sílu lví.

„Po — moc — —“

Zlonický pán klečel již jedním kolenem na zemi. Pravici snažil se meče dobyti; ale nepodařilo se mu to . . . Ruce ženy mstitelkyně tiskly hrdlo jeho k nevyproštění . . . Když byla ještě svobodna, ucházel se tenhle pán o její ruku, ale bez výsledku. Když se provdala, nadcházel jí a kladl osidla, kde jen mohl; ale marně . . . List, jímž nasadil šířa do duše chotě jejího, psal sám, do sedla mu jej podstrčil také sám, a dnešní zpráva taktéž pocházela z jeho ruky. Přišel si však pro odplatu právě v nejpríhodnější čas . . . Žena mstitelkyně škůdce štěstí na Blahotících zardousila vlastníma rukama a potom se pustila do světa hledat svého muže s pacholíčkem i dceruškou . . .

* * *

Ve Vídni rozhlaholily se všechny zvony nejslavnostnějším souzvukem. Vonný kadidlový dým prorážel z kostelů až na ulice. Rachotem bubnů, třeskotem trub, hřmě-

ním děl a praskotem mušket znovu se třásl nade městem všechen vzduch.

Vídeň byla tenkrát od tureckého nebezpečí osvo-bozena po prvé.

Na rovinách kolem města všude ještě plno bělavých stanů s černými bunčuky; kam jen oko pohlédne, všude nejpestřejších turbanů jako květin na lukách za krásného večera červnového . . . Náspy kmitá se žena prostovlasá, nad každým vojínem se shýbá, každého si prohlíží, za ruku vede pacholíčka, jenž každého volá² výkřikem „tatičku“ . . . Žena hledá bezpochyby svého muže, pacholíček svého otce; ale kde pak v takové síle a mezi takovým množstvím! Musila by míti oči orličí, aby všechny mohla prohledati. Jsou si zevnějškem tak jeden druhému podobní . . . Jen některý krunýř ozdobnější; jen některá přilba s drahocennějším chocholem . . . Jen tu a tam kabátec z lepšího sukna; jen tu a tam některé kopí ozdobnější. Od tak zvané brány Červené až ku Solní mezi Vídeňskými obhájci saminký Čech, ponejvíce kopínníci . . . Však již o rok později předhodil Ferdinand I. stavům dolnorakouským, že Vídeň uchráněna hlavně českou pomocí . . .

U samé Červené brány rytíř s obličejem zčernalým k nepoznání . . . Ještě živ. Prsa jeho dosud vydychují; ale těžko — přetěžko . . .

Prostovlasá žena se k němu střelou shýbá, poznává ho rázem, běře ho za ruku, klučík chce pojalí hlavu jeho ve svou náruč a volá, jak umí nejúpěnlivěji: „Tatičku drahý . . . zdali pak mne poznáváš? — Co jsme se tě nahledali . . . Sestřičku, Salušku, jsme cestou zahrabali . . .!“

„Choti můj . . .!“

Prostovlasá žena lomí rukama nade hlavou. Rytířovy rty se pootevírají, oči jakoby taktéž na okamžik prohlédaly a utkvívají na ženě i dítěti . . .

„Nevěřil jsem tomu . . . nevěřil . . . přečti si, co na rukou — co na prsou — co na ostruhách . . . Má milá — věrná — paní . . .!“

Prostovlasá žena líbá zkrvavělou tvář mužovu, zčernalou prachem a dýmem, ale již nemluví . . . Nemůže.

A jen hošík volá ještě: „Tatičku — mamičko! . . .“

Ale aby je mohl vzbuditi, musil by míti hlásníci andělovu, jež uchystána k soudnému dni . . .

„Mlč, chlapče — upokoj se — budu ti zatím otcem já . . . Tvůj tatík mi prokázal služby výtečné . . .!“

Pan Petr z Maličina, hejtman českých kopinníků, vzal hošíka za ruku, podíval se mu v líčka a prohodil ku svému soudruhu Hadu z Proseče: „Sirotek po Biahotickém Doupovci . . . celičský otec . . . Sám Pánbůh ví, co se mezi manžely přihodilo . . . Na plátech kolem rukou — na krunýři — i na ostruhách všude má nebožtík vyryto: „Pomni na mě, má milá, věrná paní!“

S druhé strany ozvaly se náhle hlučné fanfáry. Petr z Maličina se zdvihl a umkl. Pan Had z Proseče prohlédl kvapem svůj šat . . . Na náspy přijížděl sám král Ferdinand . . .

A tenhle výjev tkvěl mi na mysli tak živě, že jsem se od podivných ostruh s ještě podivnějším nápisem nemohl ani odvrátiti. Nevím, kolikráte mne již přítel můj zatáhl za kabát, že prý bychom se odtud takhle věčně nedostali. A také nevím, kolikrát jsem již od těch dob opětoval slova: „Pomni na mě, má milá, věrná paní!“ — svědčící do dneška o ryzím srdci, o křišťálové duši, až jsem je tuto napsal na papír.

Malomocný.

Povídka z dob tureckých válek.

1550.

Tichá dědinka v údolí. Uprostřed modravá hladina rybníka, v níž shlížejí se den ode dne sešlé vrby, jakoby hledaly na dně uprchlé mládí. Nad rybníkem u hezkého statku dva trámce, mezi nimi zvonec, na západ dvůr, za dvorem na výšině doubrava, pod doubravou úhledný mlýn, ode mlýna uzounký pruh lučin jako zelený hedbáv, středem milounký potůček, v pravo stráně a na stráních osamělé balvany skal — „bludivci“.

A této dědině říkají Přemyšlení, sám Pán Bůh ví, jak už dlouho.

Povídá se, že k tomu jménu přišla divně; ale nechť přišla jak přišla, příhodnějšího jí věru dáti nemohli. O tom však někdy jindy, dnes o „malomocném“ vladykovi.

Před časy přišel prý do zdejšího kraje cizí, neznámý muž, nikdo nevěděl odkud a žádný se ho neptal odkud. Přemyšlení prošel si třikrát — čtyřikrát, do každého úhlu světa se podíval dlouhým, zkoumavým pohledem a potom zaměřil do dvora. Byl ještě mlád, ale rty měl už vybledlé, oči, zdálo se, že bez lesku a vlasy na hlavě jako nejčistší sníh.

Musil býti však bohat, protože zdejšímu vladykovi nabídl za dvůr cenu dvojitou a stal se zemanem v Přemyšlení sám. Pole všechna nechal v nájem sedlákům, plat jim odpouštěl a o dvůr se nestaral. Celé dny sedával sám a sám v doubravě a díval se k lučinám s okem, zdálo se, že skleněným a tváří zmramorovatělou.

Dvůr pustl den ode dne patrněji. Nebylo v něm človíčka, toliko stará žena, jež za dobrý plat vladykovi krmě chystávala. Jednou v noci vystěhoval se odtud i had-hospodářik, ale vinul se přes práh zvolna a když zůstal ještě před vraty, aby se podíval na ta místa, kde byl tolik let k rozmnožení statku a hospodářství na štěstí, zapomněl se; děti jej zrána uviděly a ukamenovaly.

A když se šerívalo a v hladině rybníka stíny vrb splývaly v černý mrak, ještě sedával v doubravě cizí, neznámý muž a díval se nahoru ku hvězdám s rukama sepjatýma, ale s očima plnýma plápolu, jehož svět otupily chvílemi toliko slze, a ve tváři zrcadlivalo se beznadějí, přecházející skorem v zoufalost.

Nad hlavou jeho každinkou nocí vyplynul bílý oblak, z bílého oblaku vynořila se postava ve sněhovém šatě, kolem boků černou stužkou opásána, slétala níž a níže, blíž a blíže k cizímu muži; doubravinou rozšuměl se ti-chounek větérek a z korálových rtů tajemného zjevu vyproudila se slova jako led, jako nejostřejší vítr severní: „Ještě ne!“

„Ještě ne? — A už tu sedám třetí rok!“ zabědoval jednou cizinec.

„Tvář Všemohoucího zachmuří se a odvrátí, když otevře anděl knihu tvého života a čte na listě posledním že ...“

„Že?“

„Že činíš pokání.“

„Nebe mi nevěří, peklo mne opustilo, lidé mne vyvrhli — řekni mi tedy, pověz, co jest mně činiti?“

A muž vzchopil se prudce, rozevřel rámě, jakoby chtěl k sobě přivinouti vzdušný zjev a nepustiti jej ze svého objetí, černou pásku s boků mu utrhnouti a zahoditi daleko od sebe — do Vltavy, aby ji na dno mořské zanesla, v tu nejhlubší jeho tůň.

„Čekati jest tobě a — dočkáš se!“ zašeptalo cosi a muž klesl nazpět jakoby ohromen. V okamžiku zmocnil se ho tvrdý spánek a ve tváři rozhostil se výraz hrůzy a uděšení.

Lidé v Přemyslení se dvorci na kolik kroků vyhýbali a měl-li se s vladykou kdo selkatí, raději se dal v opačný směr; toliko jakési dítě z celé dědiny samotno před ním neutíkalo, neukrývalo se před jeho skleněnýma očima; ale pozorovalo jej z pozdálí. Usedlo si do trávy, modré oči dítěte zvlhly skorem pokaždé, útlé ručky pozdvihly se bezděky k nebesům a nevinné rty se modlily — za koho?

— „Dnes přednášel anděl modlitby věřících před trůnem Slitovníka. A nad jednou povyjasnila se tvář Milosrdného!“ zaslechl kdysi z večera vladyka nad sebou. „Byla to modlitba dítěte za tebe!“

A sotva že tato slova k němu zaletěla a sotva že pozdvihl hlavu, už plynul nad ním jedině bílý obláček a opět sevřela mu oči dřímota; ale s obličeje vymizel mu dnes výraz hrůzy a zděšení po prvé.

„Modlitba dítěte? — Kdo by se v tomto neznámém kraji modlil za muže, o němž domýšlejí se toho nejhoršího a jemuž z daleka se vyhýbají?“ prohodil druhý den, když opět usedl si do mechu v doubravině, a oči jeho utkvěly na mladinké dívce, jež seděla nedaleko na trávniku, trhala sedmikrásy a zvonečky a uvíjela z nich věneček.

Vladyka vstal, jakoby ani nevěděl, že vstává, šel bezděky, jakoby ani nevěděl že jde, a dívčinka před ním

neutíkala, ani se před ním neukrývala; natrhanou sedmikrásu pustila z ruky a upřela k němu své velké, modré oči beze strachu, skorem přítulně. Kolem svěžích rtíků pohrával si úsměv tak nevinný a tak srdečný, že rozplynuly se vladykovi na čele mraky, jako mlhy jasnem slunečným.

Od kolika let se na něho takto nikdo nepodíval a od kolika let se na něho takto nikdo neusmál!

„A komu dáš, milé dítě, ten věneček?“

„Tamhle tomu dřevěnému kříži! — Podívej se, pane!“

„A proč?“

„Proč?“ opětovalo po něm dítě jaksi v rozpacích. „Abys byl zase vesel.“

Muž s vlasem bílým jako sníh se odvrátil.

„A záleží ti na tom, dobré dítě? — Neznáš mne, nevidělo jsi mne nikdy.“

Tři léta tě, pane, vidívám a tři léta . . .“

Mladinká dívka se zajikla, veliké modré oči sklopila do trávníku a z klína jí vypadla poslední sedmikráska.

„A tři léta se za tě modlívám“, dopověděla:

„A proč se ty, milé dítě, za mne modlíváš?“

„Je mi tě, pane, líto, když tu sedáváš tak sám a sám. Jednou mi napadlo, žes snad nemocen, a od těch dob se modlívám, abys byl, pane, zdrav.“

Muž se sněhovým vlasem opět odvrátil tvář, a dívčinka sbírala do klína sedmikrásy a zvonečky.

„Už musím domů. Jsem tu již dlouho a věnec jsem ještě dlužna“, prohodilo dítě a zmizelo v dubínách.

Vladyka se díval pořád v to místo, kde seděla, kde uvíjely ručky její věnce na kříž za něho, aby byl vesel a aby byl zdrav. A Bůh ví, jak ta dívka na to přišla, zdraví že je mu tolik — tolik třeba!

„Ještě ne?“ zašeptal zase jednoho večera, když opět onen tajemný zjev vznášel se mu nad hlavou.

S tváří postavy mlhovitě odletěl na okamžik závoj, hlava zakývala záporně a modré oči, hlubší ještě, výraznější než oné dívčinky, utkvěly na obličeji jeho zpytavě, tak jakoby každinké hnutí, každinký jeho rys chtěly si prohlédnouti.

— „Řádku za řádkou setírá anděl na listech tvého

života. Modlitba nevinného dítěte onoho je před trůnem Nejvyššího zápalen nejlibějším. Najdeš milosti, ale střež se — střež a nedej ani na okamžik vzniknouti v srdci svém citu, kterýž by mohl v tobě vzklíčiti. Potom staly by se její modlitby proti tobě nejtěžší žalobou.“

A zjev ze záhvězdí ještě pronikavěji utkvěl na něm zpytavým pohledem, až projel vladykovi všemi kostmi mráz a na okamžik zarazil v proudění i krev. S prstem pozdviženým, jakoby k potvrzení slov svých mizela vidina a pořád se zrakoma ostře upřenýma na něho — ulétala do oblak. Černá páska kolem boků zúžila se v sotva viditelný proužek.

— Rok plynul za rokem a každinkým tím létem uplynulým nabývala tvář vladykova trvalejšího poklidu a zraky opět někdejší živosti. —

Mladinká dívka rozkvetla zatím v rozkošnou květinu. Takových růží, jako měla na tvářích, nemohla вплésti do věnce na kříži. Ale za vladyku se do dneška modlívala a dřevěný kříž na někdejším pohřebišti pohanském do dneška věncívala od jara do podzimku.

„A budeš se za mne modlívat i když odjedu?“ zeptal se jí jednou vladyka a zase se odvrátil tvář od dívky, aby mu neviděla do obličeje.

„Ty že bys nás opustil? — Vždyť jsi, pane, v tom našem háječku omládl a v tom našem údolí ožil. Zůstaň s námi, zůstaň, pane!“

„A půjdu-li přece? — Musím, dítě.“

„Vymodlila jsem ti veselost, vymodlila jsem ti zdraví, a ty přece nás, pane, chceš opustit?“

A dívka vrhla se mu k nohám, objala je a ňadra dmula se jí jako vlny na hladině pod jejich okny, když do nich vítr zaduje, a muž se zadíval nahoru k nebi, na němž vplynuly opět bílé oblaky. Nad doubravou, zdálo se, že postanuly a že se nehýbají.

„Vyžaduje toho, dítě, pokoj můj, tak těžce, tak draze tvými modlitbami vyzískaný. — Posad se, Maruško. Tak dlouho jsi se za mne modlila a nevědělas za koho. Do dneška tajil jsem život svůj před tebou, široko daleko nezná mne tu nikdo; ale ty mne poznáš, dítě, a pak —

pak nebudeš chtít, abych tu déle prodléval — a budeš se i potom za mne tak upřímně modlívati?“

Dívka poslechla, usedla do mechu a utkvěla na něm těma svýma velkýma, modrýma očima opět jako tehdáž, když ji uviděl po prvé. Muž se zachvěl před tím pohledem, v němž četl tolik vroucnosti, tolik oddanosti. To oko její mu povídalo, že by neváhala poslední krůpěj mladé krve své vydati za něho; ale ovládl se a počal vyprávěti:

„Byl jsem ve tvých letech. Sbírali vojsko do svaté země, vojákům připínali kříž, a já si také nechal ten kříž připnouti na kabátec. Otec můj byl bohat a já byl jediným jeho synem. Matka má mne prosila pro Boha, abych neodcházel; ale já šel. Táhlí jsme přes hory, přes řeky, přeplavili jsme veliké moře, až jsme se dostali do Palestiny. Ve svaté zemi musili si naši každý krok draze krví zaplatiti. Dobyli jsme hradu, jenž byl do svaté země klíčem a vládl celému kraji. Arabské pluky obletovaly nás jako hejna kobylek. My podnikali proti nim z hradu výpravy a na jedné takové výpravě zajali jsme arabského náčelníka s dcerou jeho . . .“

Vladyka v řeči na chvílinku ustal a sehnul hlavu do zeleného mechu níže.

„Ty nevíš, Maruško, jaké jsou děti, jimž opálilo tváře slunce Arabie. Já to také nevěděl.“

Dívka pohleděla k němu modrýma očima ještě vřeleji, ale poněkud bázlivě.

„Jsou, Maruško, svůdné. Černé oči jejich podobají se bezedné propasti, snědé tváře nejjemnějšímu hedbáví a rty žhavému železu. A když se usmějí, okouzlí, očarují, člověk nevidí a neslyší, a dcera náčelníkova se na mne také usmála — poslouvej, Maruško, pozorně — já za ten úsměv dal starému otci jejímu svobodu, zradil jsem hrad, zradil jsem krajany . . .“

Zase ustal vladyka na chvílinku u vypravování.

„Dcera s otcem vpadli v čele nesmírného množství polonahých mužů do hradu, zapálili jej, mé spoluvěrce pobili do jednoho, toliko mne nechali na živu. Starý šejk nabídl mi ruku dcery své jako mzdu, já tu mzdu přijal, já odpřisáhl se kříže, já zřekl se víry svých rodičů . . .“

Posloucháš mne Maruško? Dcera šejkova za rok umřela, otce proklála francská střela, a já — vrátil jsem se do vlasti. Otec můj a matka má nebyli již na živu. A když jsem se ptal po synu jejich, pověděli mi lidé, že syna nezdárného otec proklel na věky a matka že zašla hořem, protože prý její miláček zradil své krajany a ještě i víru svou . . . Otcovský dvůr připadl koruně, a za to, co jsem měl, koupil jsem zdejší statek! — Chceš, abych i nyní zůstal?“

„I nyní, pane!“

„Ale ještě nejsem u konce. Chceš veděti také, co jsem vytrpěl? — Chceš, Maruško, čtu ti to v očích. Nuže, to ti povím. Slyšelas někdy v životě o malomocných, slyšelas o té nemoci, již nikdo nedovedl zhojiti a nedovede, leda sám Spasitel?“

Maruška zakývala hlavou.

„Jsem také stížen takovou nemocí. Od té chvíle, kdy umřela mi v rukou dcera šejkova a kdy otec syna jediného proklínal a zlořečil hodině početí jeho, jsem malomocným, ač od nějakého času zdá se, že nemoc zmizela. — Nyní víš už všechno, dobré dítě; víš za koho jsi se modlila, za koho jsi Spasiteli na kříži skráně věnci ovíjela. Modlitba tvá mi pomohla. Milosrdný Slitovník nachýlil se k odpuštění.“

Slunce prodralo se dubinami a zasvítilo přímo do tváře nesťastníkovy. A opravdu, byl-li bys se podíval na tu snědou tvář bystřeji, byl bys se zhrozil těch hlubokých vrásek, té barvy odporné a bylo by se ti zdálo, že i to oko vyhlíželo ze spoda holého obočí jako bludička nad bařinami.

Haluzemi mladých doubců zašelestil větérek, nad hájem vyplynul opět bílý mrak, nad pustým dvorcem postanul a pak se rozplýval — rozplýval, až z něho zbyla jen jakoby průsvitná rouška.

Z háje ubírala se volným krokem mladá dívka s vlasem jakoby ze zlatých nitek utkaným a když přišla ku kříži na starém pohřebišti pohanském, poklekla a modlila se vřeleji, horoucněji než všechna ta léta před tím.

Minul první den, uběhl druhý, slunce zapadalo už

po třetí a ve dvoře Přemyslském o vladykovi ani vidu ani slechu.

Maruška byla už několikráte v doubravě, avšak s „vy-modlencem“ nesetkala se už nikdy.

Toliko pod starým rozložitým dubem bělala se hromádka popele a tráva kolem zdála se býti popálena.

Marušce napadlo, že by to snad mohl býti popel z vladyky, protože pověsti vypravují, že těla kajícníků leckdy rozpadávají se v popel a duše jejich že ulétá přímo do nebe. V Přemyslení a ve všech okolních dědinách to také tak usoudili. A než minul rok a den, skonala také Maruška. Mezi lidem se taktéž povídá, že, kdo duši buď za živa již či po smrti vymodlí, dne a roku se nedočká.

Kolik let přešlo už a ztopilo se v tůni minulosti od těch dob, co uchýlil se ve zdejší údolinu nešťastník — „malomocný“ a kolikátá mláď vyrůstá už na zdejší stráni z mechoví, co odpočívá dobrá Maruška.

A když tak k podzimku lupení mladým dcubcům na hlavách žloutne a vybledá den ode dne a vítr od Klecan strhává chudákům poslední cár, zdá se, že krajem letí s tím šuměním pověšť starodávná, nad doubravou že ustává v letu, aby alespoň ty kmeny mladinké, když lidé ji zapomněli, uchovaly ji od věků do věků třeba jen v tajuplné, šelestící řeči své.

Rektor Bacháček Nauměřský.

Povídka z dob Rudolfských.

1600.

Vždycky utkvívá oko mé s větší zálibou na tiché krajině, po níž rozseto dědinek jako z jara v osení skřivánčích hnízd, než kde plno pyšných, nádherných budov, jichž se zrak nabaží na několik okamžikův a unaven v jinou stranu se obrací. Tak nevýslovně blahý klid rozestírá se duší, když odevšad kynou člověku střechy doškové, prozelenalé vrstvami svěžího mechu, kolem nichž

zahrady s hrušemi, štěpy, ořechy. A každý ten kmen, že ho člověk nemůže rukama ani obejmouti — hezký starý brach a přepodivných věcí pamětník. Když se rozšelestí, člověk ztají i v prsou dech, poslouchá upjatěji a pozorněji, jak se staletá hruše rozpovídala, jako nejšvitořivější staruška . . . Jen třeba dobře rozuměti!

Byl jsem v Nauměřicích; bylo tam veselo — velmi veselo. Takových dnů, kdy člověk na trampoty života pozapomíná, pořádku — tuze pořádku. Vábnějšího večera letního nebylo možno si ani mysliti. K uchu zarážely milounké pěvanky, jež vycházely také skorem všude z doškových chat . . . {Rozpěli se i staříci, jichž vlasem měsíce zdál se býti stříbrným; a zaluskly si prsty i starých kostnatých rukou, noha si ve trávě zašupla a muzikanti začali: „V širém poli hruška stojí — košatá . . .“

Znenáhla všecko ticho; v rozlehlém statku, jak někdy ty staré, zemanské bývaly, plno světél, večerní vzduch se chvěje bouřlivým křepotem, a stará hruška se rozpovídala:

„Jsem výrostek z kořenů té, která tu pamatovala také takové veselí a takovou radost, která v téhle dědině dívala se do oken ve světnici, v níž z dobré, poctivé ženy české narodil se klouček, jež pokřtili na jméno Martin. Tou nocí zjevila se na severním nebi podivná záře. Soušedé vstávali, protírali si zraky, dívali se jeden druhému na střechy, zdali na nich červený kohout nekokrhá; ale všude ticho, do kuropění ještě daleko. Jen u Bacháčků kmitalo se světélko . . .“

„Kým medle toto díle bude?“ ptali se někteří z rána, již věřili pranostikám jako Pánubohu.

„Kým by mohlo býti? — Tak nejspíše ještě chalupníkem!“ prohodil posměšně rytíř Slatinský, když mu o nezvyklé noční záři vyprávěli, přidavše, že u Bacháčků na dnešek o jeden krk přibylo. Co také tenkrát mohlo býti z dítěte, jež nenarodilo se v nádherném hradě či aspoň nějaké tvrzi. Počínal sice zlatý věk, ale škoda, že jen pro erbovníky. Na rytířských tvrzích se mluvilo, hartusilo i ocelí zvonilo a při tom jedli, popíjeli. Na jazyku odvážlivost až do těch hrdel i statků pořád smělejší a smělejší; ale když Ferdinand I. začal s pány

stavy a královskými městy doopravdy, div že si kolenou prosbami úpěnlivými nerozedřeli.

Na polici u stropu měli u Bacháčků tři staré knihy; trojanské letopisy, žaltář a svazek, v němž byla tato pojednání: o trojích stavech, o hospodářství, o sedmeře svátostí a rozmlouvání duše se svědomím . . . A hošík, když povyrostl, uměl je zpaměti, jako když bičem mrská, už od poslouchání . . .

„Jáрку, ženo! — Bylo by chlapce škoda, kdybych ho tak nechal v potu tváří pracovati. — Může nám býti jednou ke cti! — Slanská škola dobrá škola, mistři na té škole chlapíci . . . Jáрку, ženo! — Zkusme to!“

Bacháčková se trochu zdráhala, ošívala, nevěděla jak a co; ale všecko jen tak zevnějškem. Která pak matka by si toho z nejvřelejšího srdce nepřála, aby její dítě mělo jednou lepší život, než ona sama! A sáhne i k penízi, jež strádali a jako oko v hlavě pro příští možnou dobu zlou schovávali. Nelituje nejposlednějšího a dá dítěti. Potom se doma potají odbývají všelijak, jen když budou mít něco ze syna. I radost prý sylová a dává zapomínati nahodilého nedostatku.

Potom milého Martínka odvedl tatík do Slaného. Budou ho mít neustále na očích, do města nedaleko a leckdy tam co dělati. A kdyby i nebylo, kterému otci jsou za těžko kroky, jež ho vedou za dítětem! Sedne si na patníku, vytáhne okoralý chléb a ten mu obědem. Potom však podstrčí dítěti stříbrňák — dobrý, ryzí peníz s dvojhavým orlem, na němž co potu, kdo může věděti . . .

Od těch dob, co otec odvedl Martínka do Slanských škol, uplynulo půl století, tatíček s matičkou odpočívají už na Slatinském hřbitově hezkých několik let. Už není ani živ rytíř, jenž druhdy zvolal posměšně: „Kým by mohlo býti? — Tak nejspíš ještě chalupníkem!“ Tvrz zdědil po starém syn; již také let jeho na sklonku. Zdejší krajinka však navlas, jak bývala. V Nauměřicích nezměnilo se jinak nic ani o stéblo. Byly časy pokojné, a na střechách selských statků sedělo tenkrátě štěstí, že z něho až oči přecházely a lesk jeho vnikal i do chudičkových chat. Co sedlák, to skorem všude zeman. Pole rodila

ryzí zlato, a potom neměly býti bordury na selských šněrovačkách na celou dlaň široké. Každým krokem šustil hedbávný šat, všecko všude samý aksamit, barvy nej-různější a přasky na střevících stříbrné. Jednou se takhle oděly Nauměřice. Byly tenkrát hody vánoční. A tyto svátky slavil ve svém rodišti slovutný a vysoce učený pán, Martin Bacháček, proslulý rektor Pražského učení. A dlel tu s ním dobrý přítel jeho Kepler, astronom císaře Rudolfa druhého. Přichází k němu s poklonou i Slatiňák, prose ho prosbou nejuctivější, aby synáčky jeho v té Praze učením nějakým podle rady své opatřil. Dostavili se zástupcové královského města Slaného, přejíce ze srdcí plných rodáku zdejšímu i vzácnému krajanu zdraví, štěstí i Božího požehnání. — Byla to tenkrát koléda, jaké nikdo nikdy v Nauměřicích nebyl pamětníkem. Také se všecko radostí a veselím jen otřásalo. A zdálo se, jakoby i ty děti v kolébkách si výskaly, z Božího narození a ze slavného rodáka se těšily. Zmizela s tváří Keplerových i zamyšlenost, onen nesmírně vážný výraz, podle něhož lidé soudili, že více dlí ve hvězdách na nebi než ve zmatku života na zemi.

Slanští měšťané, kteří usedli za dlouhý, dubový stůl, také se všicci rozveselili, nic toho nedbajíce, že mají v radnici ve staré skříni tolik privilegií, kolik na kabátcích knoflíkův, a tady všude vůkol že jen střechy doškové. Když jim bude rektor Martin Bacháček štědrým příznivcem, mohou se školy jejich ještě více povznést, dostanou moudré bakaláře, a nebudou se ostýchat, zasednouti na stolicích Slanských škol ani mistři ve všech věcech učení . . . Martin Bacháček byl tenkrát srdcem i tepnou všeho školského rozvoje v českém království. Kdo se jen všecko k němu utíkal o radu; kdo všecko skládal v rozum jeho rozsouzení své záležitosti!

„Jářku, učení pánové, ukazuje se nám divné podívání. — Jen si pospěšte a se podívejte!“ zavolal náhle soused Zpěváček, veběhnuv do prostranné jizbice mezi vznešené hosty, když si byl na zápraží každé slůvko důkladně rozvážil.

„V tu stranu, kde leží Říp, všecko v plameni! — Jářku: divné podívání!“

A soused Zpěváček neselhal. Celá půlnoční obloha rděla se nejkrvavější září.

„Tak prý bylo také, když jsem se narodil. — Nebožtík otec vždycky mi to říkával. — Abych prý se jen dobře učil; že ze mne něco bude.“

„A jest rektore! — Slovní mistr in filosofia et mathesi, nec non in arte filologica!“

„Et scholarum inclyti regni Bohemiae regens!“ podotkl bohatý měšťan Slanský, jenž zastával zároveň úřad konšelský.

„A co z toho zjevu věštíš pro časy budoucí?“ otázel se rektor astronoma, jakoby byl úplně pochlebnické poznámky měšténinovy přeslechl. Když byl školákem tamějších městských škol, jak často se musil spokojiti se suchým chlebem! A kdyby toho byl neměl, nevím, zdali by mu kdo sousta jediného podal. Ale na štěstí mu ten chléb šel lépe k duhu než nejchutnější marcipán, protože ho do mošničky zlaté ruce ukládaly.

Kepler svěsil hlavu, stál tu nějakou chvíli zamyšlen, potom se podíval opět k obloze bystrým, zkoumavým pohledem, a zdálo se, jakoby ho dnes ty hvězdy přitahovaly k sobě kouzelnou mocí, že se nemohl a nemohl od nich odvrátiti.

„Ty pranostiky mně sice mnoho nepříjemnosti už způsobily; ale kde pak člověk jaký, jenž by nechtěl věděti, co zítra — co pozejtří?“

„Nechtěj, rektore, tentokráte věděti ničeho; vím, jak tuhle rodnou zemi miluješ, vím, kterak se staráš, aby umělost vnikla i do nejodlehlejších dědinek, znám, kterak ti leží na srdci duševní blaho tvých krajanů . . . A mohlo by se ti snadno tvé šlechetné srdce zakrváceti!“

Kepler viděl na obloze skupiny, o nichž již zítřejším dnem podával císaři zprávu nejpodrobnější. Čelo Rudolfovo zachmuřilo se ještě temnějším mrakem než dosavad.

A od té chvíle, kde a jak mohl, zapřisahával rektor učení Pražského slovy nejvýmluvnějšími každého, aby si všichni navzájem hleděli lásky, která hory přenáší . . . Co však jsou platná slova, když je opačné skutky skřížují! . . . Z rozlehlého statku zaznívala nejtklivějšími akkordy:

„Už mou milou od oltáře vedou,
tenkrát jsi má panenko
tenkrát jsi má!“

A ztichla nyní i stará hruše, jakoby naslouchala téhle písni, kterou prý si dávají zpívat i císařové. Já šel také po těchhle hlaholech, ale ve hlavě s nejrůznějšími vzpomínkami na jednoho z nejlepších mužů, jaký kdy pocházel z kraje Slanského. A potom by nemělo utkvívati oko mé se zálibou na klidné krajince, po níž rozseto dědinek, jako z jara v osení skřívánčích hnízd, a kde odevšad kynou přichozímu vstříc střechy doškové, prozelenalé vrstvami svěžího mechu, jakožto staří, dobří známí.

Povídka o Vleneckém manu.

Povídka karlštejnského havrana.

1610.

Starý havran, dobrý můj druh, zdaleka letěl mí už na-
proti a zdaleka krákorál, co že prý mne tak dlouho
neviděl a že se mu již po mně stýskalo.

„Tak začni jen, začni, ty starý pamětníku, ty ptáku
stoletý! Krákorej a povídej; vždyť schválně do těch
Budňan jdu, protože tě mám rád a protože tě slýchám
rád.“

Až nad samou hlavu mí havran zaletěl, že jsem za-
slechl šum jeho perutí a že jsem mu viděl do očí, do
těch tmavých, stoletých, a začal vypravovat:

„Vidiš tamto ty vížky kolem hlavní věže, kolem toho
obra bílého, našedivělého? Jsou nyní prázdný, v té jedné
když jsou zimy a když hučí vichry, bydlívám já, v té
druhé samička a v těch ostatních naše mladá družina
s kavkami — sestřičkami. Schody jsou v nich zpuchřelé,
trámy shnilé do pola, v rozích pavučiny a v pavučinách
staří pavouci. A když zalehne do hradu vítr, vrazí jedním
oknem do vnitra a druhým prožene se ven, až hrůza
poslechnouti, jak zaskučí. — Jednou však bývali v těch

vízkách — v těch strážnicích den ode dne, noc od noci hlásní a ti volávali dolů do Budňan každou hodinu po celou noc:

„Dále od hradu, dále,
ať tě nepotká neštěstí nenadále!“

Za to měli v okolí statky a lidé jim říkali „Karlštejnští manové“. Opozdití se nesměl nikdo nikdy, opustiti hlásnice také nikdo nikdy, a kdo by se byl odvážil, přišel o hlavu, proto že v křížové kapli chovali královskou korunu, a ti manové byli té koruny hlídači. A byli to sami rytíři, panoš žádný, a tu hlídku měli dědičnou. My havrani tu máme také hlídku dědičnou, po mně bude na hradě z mé čeledi nejstarší — však ti ho někdy ukážu.

O tamhle té vízce vyprávěl mi tatík můj pohádku, ale pravdivou pohádku, jak bývali přísní ti Karlštejnští purkrabí. — Býval v ní hlásným Vlenecký man, mladý muž, skorem ještě hoch. Král Rudolf měl radost z Vleneckého lenníka, protože měl tvář jako holka, ale páže jako obr. Se lvy v královské zahradě na Hradčanech se uměl rvát. — Slyšíš, ty? Takový byl Vlenecký man. Všude ho měli rádi — jediný purkrabí ne. Byl už obstarlý muž, bohatý pán, ale příšerný jako mrak, temný jako noc a málomluvný jako nevlídník. Celé noci hradby obcházel a běda, koho by byl nezastal na stanovišti vykázaném. A za té občůzky díval se do nebe na hvězdy, v těch hvězdách cosi hledával a kolování jejich zkoumával — hledal v nich dceři ženicha. A v té jedné hvězdě prý uviděl kdysi knížecí korunu a pod korunou svůj vlastní erb. Dcera však nebyla otci ani za vlas podobna. Byla k lidem vlídná, k čeledi hradní jako matka, ale ku Vleneckému manu nejvlídnější. Můj nebožtík dědek jí nosíval od něho do jizbičky pozdravení. — Pan purkrabí se díval od nějakého času do hvězd bedlivěji, zkoumával jejich svit pozorněji a v jedné té hvězdě uzřel opět obraz: knížecí korunu v zápase s rytířským znakem manů Vleneckých a pod oběma svůj vlastní. Vřava ve hvězdách trvala dlouho, až konečně koruna knížecí sletěla dolů rozdrvena a zachvátila i jeho erb. A od těch dob byl pan purkrabí ještě příšernější než mrak, ještě temnější než noc, bez řeči jako ryba, ku dceři své jako otčím a

na Vleneckého mana jako na robotníka. A ve hradě si šeptali, že prý jakýsi Vlach, důvěrník pana purkrabí, divné věci mu našeptává o dceři jeho i o Vleneckém, že prý mu dráždí úlisnými slovy žluč a řečí potměšilou bouří krev. Pan purkrabí střehl dceru svou jako jestřáb a Vlach mladého mana jako krkavec. Slyšíš mne? Oči jestřábí a oči krkavčí vidí, kam stěží starý stoletý havran dohlédne. Rozumíš? — a jednou byla tmavá noc, bouřlivá, listopadová, jako oněhdy. Plešivec sípal, Kněží Hora kvílela, Haknovec si odfukoval a všechny ty toniny splývaly v jeden hukot, tak jako v pekle pekelníci hrají ďáblové. Nebem se válely protřhané mraky, měsíc zašklebil se jimi někdy jako smrfák, tak jakoby si z toho reje dole tropil škodolibý smích. A venku pod starým dřínem v rohu hradebních zdí dlely dvě postavy ku kmenu přichoulené. Mnoholetý strom chránil je rozčeslou hlavou svou, protože pořád byly jeho větve na zemi, jak jím klátily větry s vrchů protějšších.

„Bojíš se té noci dnešní, Eliško?“

„Bojím, Heralte, tuze se bojím o tebe, miláčku můj.“

„Jdi do své komnaty, ulehni a modli se. Blíží se jedenáclá i musím na hlásnici. Otec je přísný, na mne zvlášť; jdi jen, jdi a ulehni, zaspíš nepohodu...“

„A s ní snad i život tvůj.“

„Neboj se, Eliško. Život můj je ještě mlád, Bůh dá, že dlouho po boku s tebou potrvám.“

„Mně po boku?“ zavzdychla Eliška jako břízy na Haknovci. „Nevím, nevím, Heralte, neznáš otce mého.“

„Znám, a proto že znám, proto se těším. Za císařskou přízeň by dal otec nevím co a mne císař má rád, v Praze mne přede všemi vyznamenal!“

„Touží po koruně knížecí a ten Vlach mu našeplává, že je ve hvězdách psáno, že se budou o ruku mou někdy ucházeti knížata.“

„Eliško, odejdi do komnaty.“

„Odháníš mne, Heralte? Bůh ví, jak dlouho ještě spolu pobudeme.“

„Věčně, Eliško, tebe mi nevyrvе nikdo a kdyby chtěl, podívej se, jak je hluboko dolů s těchto hradeb a s těchto

skal. Pak si tě může vzít, až budou tvé líce bledé jako sníh — rty studené jako led.“

A dívka, dcera pana purkrabí, oběma rukama zakryla ústa mladíkovi, aby nebylo slyšet, co dále hovořil, protože větry letěly k oknům, kde kmitalo se světélko, mdlé světélko v příbytku otce jejího.

„Nechod ještě Heralte, dnes je strašná noc, ani hvězdy není vidět, a tu otec nevychází,“ hovořila dívka.

A mladý muž poslechl; neslyšel, že ve věži bijou hodiny — jež Rudolf král schválně dal zhotoviti pro Karlův Týn — jedenáctou, a zapomněl v ten čas, že se strážníci střídávají. Víchry, zdálo se, že umlkají, že se tiší, a Heralt v tu chvíli zapomněl na vše, protože mu Eliška šepotala divné věci, jakýchž od ní nikdy neslychal.

A na vížce ve hlásnici dlel už chvíli pan purkrabí, střežil místo pana Vleneckého českou korunu sám a do kraje volal také sám hlasem dutým, zdálo se kuliším: „Dále od hradu. dále, ať tě nepotká neštěstí nenadálé!“ Vedle něho dlel Vlach hvězdopravec, také mu našeptával cosi do uší, ale jiné věci, než Eliška Heraltovi, a u dveří čekal zahalen v plášť Karlštejský kat. Na ostatních hlásnicích manové ani nedýchali, protože tušili zlou příhodu.

„Už udeřila, Eliško! — Musím! — Pro Bůh, nezdržuj mne!“

„Noc bouřlivá, hvězdy nesvílí, otec sedí v teplé komnatě a čte císařské mandáty!“

„Musím, Eliško! Das jím věř! Po mém životě slídí, čenichají, ten Vlach nejvíce, protože růže na tvůřích tvých trhal by nejraději sám a med rtů tvých vyssál také nejraději sám! — Eliško, dobrou noc!“

A mladý muž spěchal ku strážnici s dechem stajeným, jak mu nohy mohly stačiti. Muže zahaleného v plášť na schodech přede dveřmi odstrčil a vrazil do hlásnice.

V jizbičce zakmitalo se světlo a mladý muž se zarazil, jakoby ani se nejmenoval Heralt Vlenecký, kterýž se rval se lvy v císařské oboře.

„Deset minut přes jedenáctou, pane Heralte!“ ledovým hlasem zahovořil pan purkrabí. „A víš, nač jsi přísahal?“

„Pane, měj slítování . . .“

„Pamatuješ se, nač jsi přísahal, když jsi službu nastupoval?“

„Že ani minuty nezmeškám!“

„A víš, jaký na to trest od Karla slavné paměti?“

„Pane, milosrdenství!“

„Víš, pane Heralte?“

„Smrť!“

„Ty, signore, jsi svědkem! — Mistře Jeronýme!“

Pan purkrabí otevřel dvířka, do vnitra vstoupil muž jiný a shodil se sebe plášť.

„Pane Heralte, smiř se s Bohem!“

„Pro dceru tvou, pro Elišku, odpusť mi!“

Mladý muž vrhl se na kolena.

Panu purkrabímu stáhly se seschlé rty v jizlivý úsměv.

„Ničeho nemáš více k porřízení? . . . Mistře Jeronýme! Jmenem Jeho Milosti císaře a krále Rudolfa II. konej svou povinnost!“

A ve chvílince odnášelo několik mužů z Karlštejské čeledi hlavu a trup Vleneckého mana. Ve třech hlásnicích modlili se za duši nešťastníkovu, a pan purkrabí s potměšilým Vlachem odcházel do své komnaty. Nebe se začínalo jasnit, hvězdy prokmitávaly mráčky a ošemetný Vlach zahovořil:

„Tamhle ta hvězda svítí, Excellenza, nejjasněji, je v ní knížecí koruna ze samých perel a drahokamů — na hlavě dcery tvé!“

„Opravdu?“

„Opravdu, pane, jako že jsi spravedlivě potrestal nedbalost sluhy nevěrného!“

Pan purkrabí se usmál a otázel se:

„A co ještě vidíš těma svýma očima?“

„Císaře vidím, jak znak tvůj zdobí korunou!“

Úlisný Vlach zahryzl se do rtů.

Panu purkrabímu rozplynul se na čele mrak a tvář se mu usmívala, jako slunce v nejjasnější den. Vlachovi dal za věštbu váček dukátů.

Ráno povídali si ve hradě divnou novinu a branou odjížděl krytý vůz, v němž seděla Eliška uslzená, uplakaná.

Pan purkrabí se knížecí koruny nedočkal, umřel za rok a za den a Eliška před ním v několika měsících! ...

Havran umkl na chvíli, protože jsme se převáželi přes řeku a do vln zarážel vítr, čeřil je, že až do pramice vyšlehovaly. A když jsem přišel do své jizby, mimoděk sáhl jsem po knížce, v níž byla zapsána posloupnost Karlštejnských purkrabí, otevřel jsem ji a četl: „Pan Joachim Kolovrat Novohradský byl tak neuprositelným ve službě, že okamžik omeškání smrti trestával!“ — „Byla to tedy pravdivá pohádka!“ pomyslíl jsem si, „a stála by za napsání!“

Plzeňští a Rokycanští.

Povídka z dob českého povstání.

1618.

Stará, vždy věrná Plzeň padla. A pád její byl hrozný. Plzeňští měšťané i s dítkami i s manželkami odsouzeni k smrti. Větry letěly tenkrát k jihovýchodu a nesly pláč i nárek z pokořeného města v tu stranu, kde leží Vídeň, protože zde na Plzeň položili všecku svou naději a všecko své doufání.

Císařská posádka, čítající asi čtyři sta mužů, táhne z města se zahaleným praporcem a mušketami obrácenými otvorem do země. U bran byla zbraň těm, kteří přicházeli z vesnic, náležejících k Plzni, odňata a do rukou jim dány bílé hole. Žoldnéři pak přestoupili z větší části k Mannsfeldovi.

Za starých časů nesměl na královských a velmožných dvorech nikdo pravdu mluvit. Lhal prý každý, kdo nosil roucho dvořanské. A chtěl-li se bohatýr přece dovědět občas pravdy, byl k tomu človíček, jehož šaty měnily se barvami duhovými a jehož rolníček chřestot rozléhal se prostorami zámeckými nejvýsměšnější ozvěnou.

A Švanda dudák, po Čechách starý dobrý známý a všude milý brach, povídá: „Když se u nás chystali k nejrozhodnějším činům, od nichž všecko,

tak zcela všecko záviselo, ležely jim ve hlavách malicherné podivnůstky, které prováděly podle své vůle stůj co stůj. A těmihle titěrnostmi se srdce navzájem od sebe odvracela, že si potom přáli vespolek věci nejhorší. Tak jako Rokycanští s Plzeňskými.“

Před královskou, vždy věrnou Plzni stála prastará šibenice. Těžko pověděti, kolik životů na ní utraceno, a ještě tížeji vinu utracenců zvažiti. Tenkráte se na skřipcích vynucovala na obžalovaném nejnemožnější vyznání.

Plzeňská šibenice vězela však Rokycanským v žaludku mrzutěji než oblázkový kámen. Kdykoli se v tu stranu podívali, vždy jako by v oku ucítili bodnutí ostrého trnu. A na jarmarcích skorem pokaždé strhla se k vůli šibenici rvačka, která ve prospěch Rokycanských vypadla málokdy.

A když se Mannsfeld rozložil se svým vojskem kolem Plzně, v Rokycanech si zavýskli z nejplnějšího hrdla. A když tudy od Prahy přiváželi větší a větší kartouny, jimž hradby Plzeňské nebudou moci odolati, nemohlo by se bylo zpívati: „Takhle v Rokycanech, takhle v Rokycanech pomalu učku tancujou!“ Dudáci spustili nejprudším tempem a měšťané prý se dali do nejrychlejšího křepotu na samém náměstí. Švandův předek o tomhle tanci vypravoval, co byl živ. Starý, dobrý kozlík přišel tenkráte o jednu stranu svých nenahraditelných plic. Dudák jej musil z toho chtěj nechtěj dáti na výměnek. Sám tenhle popěvek vymyslí, i slova i melodii; a nenadál se dojista jaktěživ, že by tak mohl zobecněti. Starý Švanda, celého nynějšího rodu Švandova praotec, již něco dovedl. Mohla by o něm býti celá kronika. Já také z jeho rodokmenu občas nějakou historku prozradím. Některá je arcíř smutná, až z ní duše bolí; ale nebude bohdá škoditi . . .

„Rokycanští byli kališníci duší tělem a Plzeňským „papežencům“ nemohli a nemohli přijíti na jméno. Za to si na ně také poslednější vymyslíli posměšek, který, jak již pověděno, tolik zlé krve způsobil. A to všecko z různé víry, o níž se po venkově už i ženy hádaly a zneprátelily.

„Naše šibenice jest trochu starší než ta vaše pikhartská víra!“

Takhle končivala vždycky téměř hádka Rokycanských s Plzeňskými ve slovech.

A ten den, kdy stihla do Rokycan zvěst, že Plzeň padla, rozezvučely se ve zdejší měšťě všechny zvony, kde byl jaký zavěšen, protože prý zlečeno hnízdo saně devíthlavé a že Rokycanští budou moci vyplnit dávné přání své, aby rozbořili Plzeňákům šibenici . . .

A již zítřkem chystali se na cestu do Plzně, aby pokříteli posměváčků projevili přání své a popásli se zrakoma na uděšených obličejích patricijů Plzeňských.

Před hraběte Mannsfelda předstoupili s nejpokornější prosbou.

Rokycanský primátor se pro okamžik zajíkl. Snad jej napadlo, že předmět prosby jeho přece poněkud nepřístojný . . .

„Pokud v mé moci žádost vaše, slovutní a opatrní pánové, vyhovím vám se zvláštní ochotou . . . Město vaše z nejvěrnějších, Rokycanští z nejvytrvalejších . . . Páni direktori vysoce si cení vašeho města . . .“

„Ode mnoha let byla nejpotupnějším znamením nejen pro nás, ale i pro celou zemi českou zdejší šibenice . . .“

„Šibenice? — pro vás?“

„Pro celou českou zemi, tvá milosti!“

„Nemožno, slovutní pánové!“

„Starší prý než víra, za kterou otcové naši dávali své životy, za kterou vítězili nad nepřítelem, jenž byl stokrát horším Amalekitův a Moabitských. A jakých úštěpků k tomu ještě přidávali. Až stydno pověděti!“

„A vaše žádost?“

„Abys ráčil svoliti, abychom směli šibenici rozebrati a odvésti do svého města!“

„A nic více?“

„Na tom nám dosti, pane generale! Bodne to Plzeňské zrovna do duše!“

Hrabě Mannsfeld se zlehka pousmál. Téhle prosbě Rokycanských nemohl opravdu nějak rozuměti. Ale sotva že prositelé odešli, už tu byl primátor Plzeňský.

„Jen toho rač nás, pane, uchovati! — Jen toho!“

Plzeňský primátor sejal před generálem obě ruce a div na kolena nepadl.

„Čeho ode mne chceš?“

„Ať šibenice naše zůstane neporušena!“

„Už jsem dal své slovo!“

„Budou z toho míti smích ještě vnukové našich vnuků!“

„Jaká pomoc, milý pane!“

„O tisíc zlatých raději více seženeme!“

„Nemožno! — Ten tisíc ostatně také rádi ještě přidáte!“

Pan generál se nyní odvrátil, ušklebiv se, jak uměl neutrhačněji, a primátor zůstal ku podlaze jako by přimrazen. Opět a opět zjevila se pravda staletá, neštěstí jedno že samo nikdy nepřicházívá . . .

Plzeňská šibenice pamatovala dobré tři věky. Byla po většině z kamene, a na cestě, již vodili odsouzence, trčely čtyři sloupy s obrazem Krista Pána pro útěchu delikventům. A když ji Rokycanští rozebírali, přecházel zdejší měšťanům duněním kladiv až sluch. Potom naložili kameny na vozy a všecko odvezli k Rokycanům.

Předek Švandův hrál tenkrát na nové dudy. A šli prý podle noty i koně zapřažení do vozů. A než přijeli do Rokycan, vzrostl průvod v nesčetný dav veského lidu, jenž si tak plnými hrdly výskal, že přece zase bude dobře a že i Plzeň bude musit podle jejich písničky. Lišiliť se zdejší měšťané tak zcela ode všech svých sousedů. Když v Praze řekli „ano“, v Plzni „ne“. Když v Rokycanech usnesli se, že prý „nikoliv“, v Plzni třikrát za sebou zvolali: „ano — ano — ano!“

Z přivezených kamenů vystavěli si Rokycanští sami nový čekan. A ten den, kdy jej dostavěli, kdy železné kruhy na příčku zavěsili, sezvali dudáky z celého v okolí; i bylo radosti, jakéž pamatoval málokdo. Nebylo tak ryčno, ani když tudy naposled císař Rudolf jel.

Rokycany byly odedávna z nejbohatších českých měst. A zdejší občané, jen když chtěli, už si uměli zadupnouti, rozkřiknouti se, zavýskati A byl pohoštěn všechen venkovský lid, jehož se sem na dnešek nahrnulo na tisíce. Slaviloť zdejší město nad Plzní vítězství, které bylo Rokycanským milejší, než kdyby v Klabavě zlatou rudu

byli nalezli. A odpouštěli si i nepřátelé, z nichž jeden druhému by byl dříve lžíce vody nepodal.

Toho dne se také dudáci z široka daleka měli nejlépe. Stříbrňáky se jim do beranic jen sypaly, a kdyby byli i kozlíci jedli a pili, nebyli by se byli dopili a dojedli, co jim všecko předkládali.

Dnešní radost dostoupila svého vrcholu, když přišla do Rokycan jiná novina, že hrabě Mannsfeld vystavěl Plzeňským novou šibenici, na níž sám první pověšen byl tamější mistr popravčí — ten, jehož jazyk oproti počestným občanům Rokycanským byl nejnestoudnějším, od něhož hanlivých řečí na zdejší obec přišlo nejvíce a jenž ještě o posledním jarmarce se chlubil, vykřikuje po celém náměstí, jak uměl nejpronikavěji, že se toho dočká, kterak na Plzeňské šibenici pověsí i Rokycanskou víru se všemi artikuly, a na to že se musí jak náleží napít. A nedočkal se toho. Byl usvědčen, že za obležení koule do mušket jedem napouštěl a všelijaké „kumšty“ nepřátelské pomocí zlého ducha obléhajícím prováděl. A stavovský generál nerozuměl žertům, aniž se katovských pletich bál.

Starý Švanda už prý ani nemohl foukati. A kolik ve-selek se v Rokycanech ze samé radosti odbývalo! Dvě z nich by se byly jaktěživy neuskutečnily, nebýti Plzeňského pádu, převezení tamější šibenice a postavení téže před Rokycany.

Komu pak tenkrát přišel na mysl dvacatý prosinec o pět let později, kdy vtrhl do města zdejšího pan Zdeněk Lev z Kolovrat s kornetou rejtharů a předčítal pověstné dekrety, a kdy slovuťnému měšťěninu Václavu Krocínovi voják jeden šedivou bradu vytrhl a po zemi rozmetal? — Ani se jim ve snách nezdálo, že mohou přijít časy, kdy budou zbaveni celého magistrátu, kdy za správce městské ustanoveni budou Plzeňští měšťané, kdy bude zboží všecko Rokycanským pobráno a žádosti potomků jejich odpíráno ještě po padesáti letech

Švandův pradědeček chodil tenkrát od vesničky k vesničce, od města k městu, od zbořeniny ke zbořenině, od spáleniště ke spáleništi, měl neustále hlavu svěsenu, jako by hledal časy minulé, a přčasto říkával:

„Tak, tak, krajané rozmilí . . . pláčete všichni, i vy, kteří jste v milosti; slzy vaše přišly však pozdě — pozdě —“

Švandův pradědek říkával ještě více; jemu jedinému to však prošlo, protože si ho páni jedva všimli. Měl šerkovou halenu, na hlavě v zimě v letě pangrotku, plášť jako sítinu a byl stár — už velmi stár, tak zcela podoběn žebráčku.

Na královských zámcích človíček, jehož šaty měnily se duhovými barvami a jehož rolníček chřestot rozléhal se zámeckými prostory nejposměšnější ozvěnou, sám jediný pravdu smíval mluvit, a po Čechách ve dvou prostředních čtvrtích století sedmnáctého pradědek Švandy dudáka, po němž toho velmi mnoho zdědil pozdní jeho vnuk.

Ale musíš prý býti, milý brachu, i nyní ještě z míry opatrný. Tvé dudy někdy kviknou, že jimi poskočí v těle všechna krev. A proto — pozor!

Zjevení.

Pomněnka na bitvu Bělohorskou.

1620.

Po šest let vídám ji každy den, ať si vyjdu kamkoliv. Ať utkví oko mé přes řeku na protějších stráních, ať zabočím obvyklou, také již kolikaletou procházkou do nedalekých, valně již hynoucích alejí, po každé chtěj nechtěj v tu stranu se zadívávám. A po nějaké chvílce se mi vždycky zdá, že dobře nevidím a že oči plné podivných mlh.

A zřím příšernou vysočinu bělohorskou oknem ve své světničce. Na jižním obzoru, poněkud více k západu, tmavý pruh, jenž značí oboru, a opodál zasmušilá budova se zahrotělou střechou, jež podvečer velmi často se zardívá nepopsatelnou červení, nade tmavým pruhem postřehne bystré oko vrcholky jakoby věží kostelních . . . A s této strany přilétá ve zdejší kraj černých ptáků s pronikavým krákoráním nejvíce. Ale kdož dovede tento

skřehot plačí pochopit! Vždyť si lidé nerozumějí navzájem a jsou přece jednoho jazyka, jedné krve a téhož původu . . .

A když ve výroční den nešťastné bitvy bije hodina dvanáctá, kdy bílý, dvojchvostý náš lev vyrazil ze sebe poslední řev, vždycky železem svírá se mi hrud, dech těžší a těžší, hlava bezděky sklání se níž a níže . . . Můj Bože! Za hodinu prohráno království ve světě nejkrásnější . . . A po každé zatane mi na mysli otázka: Zdali pak věděli tenkrát ve vůkolí, co znamenají ony dělové výstřely, jimiž se okna otřásala, a čeho začátkem prchající zástupy vojska jízdného i pěšího říšskou silnicí ke bráně Strahovské?

Musili s těchle výšin všechno navlas viděti, i to, kterak vojevůdcové hradby přelézali, kterak silnicí povstala hrozná tlačénice, jež z daleka podobala se tak zcela ke smršti, která všechno poráží k zemi, co se jí v cestu namane.

A člověku se zdá, jakoby mu potom celý den něco scházelo. Rty sevřeny a hlava o ruce opřena přemýšlí — přemýšlí. Už večer; všude kolem šero; opadalými větvemi čtyřicetiletého ořechu šlehá vítr do oken prudčeji a prudčeji od Bílé Hory, opírá se o střechu neodbytněji a neodbytněji.

Před očima vynořuje se náhle neznámá postava v kroji, jež zříme již jen na obrazcích či jež ukazují polospráchnivělý kdes mezi starožitnickými památkami. Vlasy na hlavě přistřiženy kratičce, nad hořením rtem lehynký vous, brada po španělsku, kolem hrdla límec jako čistě padlý sníh, aksamítový kabátec barvy tmavočervené, lem stříbrný, na dva palce široký, kolem boků drahocenný pás, na němž zavěšena vysoce ozdobná pochva, jízdecké boty s ostruhami zlatými, na rukou zažloutlé rukavice . . .

„Což mne nepoznáváš?“

Nevím, odkud tahle otázka; zdali vítr dorážející na okno či někdo vedle mne. Ve světničce ticho; jen hodiny tikají odměřeně; venku temněji a temněji. Člověk na židlici jakoby ukován; rád by se hnul, vstal, rád by vyhlédl oknem, a nemůže.

„Což mne nepoznáváš?“

Hlava se zdvihá bezděky, pravice přejíždí očima, aby viděly bystřeji . . . Opravdu; přepodivné vidění.

Tvář ještě mladá, vyzírá z ní každým rysem mužná síla, vyhlédá z ní každým tahem poctivá česká duše, které možno proniknouti zrakem až ke dnu . . . Pravice přejíždí čelem, jakoby se hlava rozpomínala a živou mocí nemohla upamatovati na tenhle obličej.

Jsi mladý hrabě Šlik, jenž přede dvěma sty a šedesáti dvěma léty touhle chvílí na Bílé Hoře u Hvězdy do-
dýchával dechem posledním . . . Kolem tebe kupilo se dětí družné naší Moravěnky k nespočtení. Umírali jste všichni najednou; už vím . . . Vy jste tenkrát zachovali čest praporců s bílým, dvojchvostým lvem. Vy jste stáli jako nehnutá hradba; vy jste necouvli ani o krok; vy jste vytrvali do posledního muže . . . Už vím! Vždyť se mi přecasto zdá, když odtamtud větry táhnou, jakoby zářely od Bílé Hory k uším mým vzdechy, deroucí se z nejniřnějších útrob: „Už tě, ty milá, drahá Moravěnko, víckrát nespatriíme! — Buď zdráva — šťastna — věrna!“

„Jsem mladší hrabě Šlik! — A jdu ti povědět, že nemáme v hrobech pokoje!“

A mně přišly náhle do paměti všechny pověsti, jež jsem kdy v domově od svého otce slýchal o kostech bělohorských bojovníků, jak prý vždycky chřestí ve výroční den osudné seče, až živoucím z toho zuby drkotají.

„Probudil nás jeden z vašich dějepisců. Máš jeho knihu tamhle v tom stojanu na levo ve třetí přihrádce. Je černě vázána, na hřbetě nápis: ‚Dějiny českého povstání 2. 2. 4.‘ Četls tu knihu důkladně?“

„Četl.“

„I kapitolu o bitvě bělohorské?“

„Jakmile jsem knihu dostal do ruky, rozřízl jsem nejprve ty listy, v nichž líčeny věci české od září až do 10. listopadu 1620. A přiznávám se: nemohl jsem to dočísti! A což ty pozdější kapitoly!“

„Vidiš; a potom jsme my měli spáti pokojně. Je tam řeč také o Moravanech; ale jen tak pod čarou a ještě

droboučským písmem! Uvedeno tam svědectví španělského posla Oñate a potom Anhaltovo. Ale všecko tak chladně. Z každické řádky číší led a na našich hlavách dobrým nenechán skorem ani jeden vlas. Všeho vinni byli jsme jen my — a jiný nikdo. A všecko tak musilo přijíti; i o několik měsíců později ten červnový den! Na našem rodě hledán jakoby nožíkem pitevním i nejmenší stín. A nezapomenuto v jednom pojednání ani pověsti, kterak prý do té chvíle každý z krve Šlikovy musí na holém těle nositi provaz a opomenul-li by toho, že katu propadá . . . A my všichni přece vstali pro blaho a štěstí tohoto království. Naši vrstevníci dali v pospas své životy, svá zboží, na cizí hrudě jich ponejvíce umíralo, v posledním tažení všichni na drahou domovinu myslili, za štěstí její Boha prosili . . . A přece po těch hlavách jejich hozeno kamenem . . . A ten kámen vyrušil i nás! — Slyšíš? — I nás! — A my kolem Hvězdy vytrvali nejposléze, až už jsme nemohli v rukou meče udržeti a na oči naše plížily se mráčky Morany . . . A mimo dvě, tři ruce ani jediná se nezdvihla k naší obraně. Že prý tenhle soud dějinný neuprositelný tribunál, od něhož není odvolání. Že prý oko slřízlivé jinak vidí. — My se tenkrát všichni hýbali; škoda, že bylo nad námi tolik vrstev žlutavé hlíny. My bychom si byli opravu s ocelí v ruce vynutili!“

Na okno dorážely ořechové větvice větrem zmítány silněji a silněji, a mně zdálo se, že dechem tohoto divného zjevu tváře mé rozhořely se nezvyklým ohněm . . .

„Nám kolem Hvězdy hlína tížeji a tížeji na lebky přiléhala. Obrazu tehdejších dnů, všech těch let až daleko za vestfálský mír, psaného soudně, klidně, ale s celou tou vřelostí věrné duše české, která by dovedla pochopiti hroznou pravdu slov: „Spadla koruna s hlavy na ší“, která by nepředpojatě vážila vinu a zásluhu, která by aspoň, když neomlouvá již svých krajanů, neomlouvala také ani nepřátel — nemáte, bohužel, že nemáte. — Ať již ten či onen dopustil se poklesku, všichni přinesli za to obět samých sebe, a obět taková hory převáží, usmíruje! . . . A dokud takové knihy míti nebudete, zůstanete našimi dlužníky, a nám v zemi pokoje nebude — nebude.

Co zpomůže vám vědění na příklad o Filipu II., španělském, o muži se železnou škraboškou, o tom či onom cizím králi, když na našich postavách v paměti potomků stín ke stínu přibývá! — Odpověz mi! co vám to zpomůže?“

A tak mi připadalo, jako bych byl nyní ucítil na svém rameni tíži železné ruky. Hlava klesla bezděky níže, jazyk pro okamžik oněměl, a ten muž z osmého listopadu 1620 stál u mne tak těsně, tak zcela blizounko.

„Kdo pak z nás by si nepřál, abyste měli pokoje i odpočinutí lehkého!“

„Tedy vezmi do ruky péro a tohle mé vzkázání piš! — Zatím buď šťasten a zdrav! Však přijdu ještě jednou!“ A nemohu se věru rozpomenouti, jak se stalo, že ve světničce světlo, že jsem seděl u stolu a začínal opravdu psát tyto řádky.

A první můj pohled druhým dnem z rána byl k Bílé Hoře. Nade tmavým pruhem obory rozestřel se ještě tmavější mrak. Vrcholků klášterských věží nebylo téměř ani viděti, a Hvězda sama podobala se obrovské ruce, zafaté v pěst a vyčnívající ze země. Trochu snad divné, ale vysoce význačné srovnání.

Vítr od té strany dorážel na okno i střechu ještě dotíravěji než včerejším večerem a já skorem tak mimoděk zašeptal: „Kdo pak z nás by si nepřál, abyste měli nejen pokoj a lehké odpočinutí, ale i věkovitou památku!“

Tisíce tisíců ji nevyváží.

Povídka z dob saského vpádu.

1632.

Zřízení provázejícímu nás velikými sály japonského paláce v Drážďanech, v němž umístěna královská bibliothéka, nemohla asi postačiti ústa, aby vypověděl všecku zásobu svých „vědomostí“, vypočtených na každodenní touristy, kteří o zdejší knihovnu zavadí již tak ze zvyku, poněvadž jest zaznamenána v nezbytném průvodci.

Jsou to rukopisy Hansa Sachsa, Martina Lutra, Melanchtona, jsou zde rozmanité korany, i vlastnoruční podpisy birmanských panovníků, staré latinské a řecké kody, kterýchž vysvětlovatel ostatně ani nedovedl rozeznati, jsou tu i listiny, už ani nevím, kterého kmene indiánského . . . Oko spočívá na nejrozmanitějších prvotiscích, které zřízenec přičítá všecky Gutenbergovi; jeden prý také pochází od samého doktora Fausta. Měkký zvuk Sasíkův zvučí člověku již v uších jako roj včel a ještě není u konce; nové a nové pulty; pode sklem upoutávají zrak nové a nové předměty . . .

Okno se mimoděk zahledí na obrovskou rozevřenou knihu, psanou vysoce ozdobným písmem na zažloutlém pergameně.

„Toto jest, pánové, nejstarší bible česká. Račte přihlédnouti blíže. Pochází z velikého kláštera, v němž mniši nedělali nic jiného, než že knihy psali. A na téhle psal řeholník celý svůj život!“

„A jak se dostala až sem?“

„Za drahé peníze koupil ji August Fridrich Silný!“

„August Fridrich Silný? — Nemožno!“

Sasík dle všeho má slova přeslechl a podotkl rychle: „Ten, kterýž lámal podkovy a jehož pomník pánové spatřili cestou. Ukazuje Drážďanům záda a chce do Polska!“

Zřízenec byl již u druhé skříně výkladní; ale mně se od téhle bible nechtělo. Tak se mi zdálo, jakoby se na mne v cizí zemi z léto drahocenné knihy díval zlatý věk rodné vlasti, kdy české umění předčilo široko daleko všecko ostatní. Rozdíl jest okamžitě zraku nápadný. V téhle knize každická písmena jakoby ulita, jedna na vlas druhé podobna, a ve knihách vedlejších řádky s kopce do kopce a písmeny jedna větší, druhá menší, někdy i veliká, zarezavělá skvrna vedle. Písař dle všeho dbal více korbelíku, než v ruce své péra.

Potom jsem začal čísti: „Fe. Otvírají na tebe ústa svá všichni nepřátelé tvoji: sípějí a skřípějí zuby a říkají: Sežerme je; hle, totoť jest ten den, jehož jsme očekávali; našli a viděli jsme jej . . .“ — Pláč Jeremiášův! Nemohliť opravdu otevřítí příhodnější stránky nad tuto. A potom prý tuhle knihu, tuhle prastarou českou bibli

koupil za drahé peníze August Fridrich Silný. K smíchu a pláči zároveň!

Za let třicátých ve století sedmnáctém kupovali po Čechách Sasíci takovéhle věci za pět prstův a ještě se chvástali, že přicházejí ku Praze jakožto osvoboditelé...

Exulanti, kteří tentokráte položili, všecku svou naději v rameno kurfiřta Jana Jiřího a vraceli se do vlasti doufající, že již bude konec vyhnanství jejich — byli oklamáni opětně. Saský volenec mlčel a krčil pouze ramenoma. Ani jediného slova přimluvy, ani jediného opravdového požadavku ve prospěch uhnětenců, kterým cizina ku samému srdci sahala rukou ledovou. Starým mužům, již si chtěli v rodné zemi aspoň odpočinouti, zraky se kalily, hlavy bílé ku zemi skláněly, rty svadlé prosily poznovu, a kurfiřt Jan Jiří sliboval: „Až po druhé!“ Diplomatické šmejdy, nejružnější ohledy a konečně i kolísavá povaha Jana Jiřího zbortily veškeré záměry exulantů naprosto. A potom se na všech stranách sbírala vojska, jimž prý se postaví v čelo Valdštejn, generalissimus...

Sasíci z téhle výpravy chtěli zatím vykořistiti pokud možno nejvíce, a práce se jim také dařila. Těžko vyčísti, co všecko tenkrát z malé naší vlasti odvezeno. Denně bylo vídali císařskou silnicí přes Zdiby veliké vozy nákladní, na nichž pod šedavými plachtami bylo nahromaděno vzácností, jež přesahovaly svou cenou sta a statisíce. Letopisy vypravují, že tudy jediné padesát vozů přejelo. A co lodí, o nichž se kronikář nezmiňuje! V rudolfinské komoře pokladní bylo schováno na příklad čtyřiasedmdesát velikých zlatých knoflíků, jež všecky byly posázeny drahocennými démanty, nesčetná síla topasů, rubínův a smaragdů, nejskvostnější předměty ze slonoviny, jichž cenu nelze ani označiti, nejružnější druhy mušlí, překrásné příbory z ryzího stříbra či zlata... Komu tu mimoděk nenapadne „zelené sklepení Drážďanské“!

„A na tyhle knihy dejte zvláštní pozor!“ rozkazoval saský důstojník. „Jeho milost kurfiřt starých manuskriptů vášnivým milovníkem!“

Sasové házeli do skříní svazek za svazkem; nejedny desky byly přímo posety drahokamy, až oči přecházely.

„Zde ještě jedna!“

Saský důstojník nahlédl ke knize blíže; ale nerozuměl. Nepoznal ani, kterým jazykem psána.

„Co to?“

Na patníku Rožmberského paláce na Hradčanech seděl stařec, maje zcela lysou hlavu, jediné po stranách a v týle šedaly se ještě řídké zbytky popelavých vlasů. Zdálo se, že zamodralé jeho rty odříkávají neustále tutéž modlitbu.

„Slyšíš? — Jaká to kniha?“

Důstojník přikročil až ke starci, ukazuje mu veliký rozevřený foliant.

Starý muž pozdvihl hlavu, usmál se dobrácky, protřel si oči a vzal knihu do ruky. Nějakou chvilku obracel list za listem, tu na řádce spočinul okem a hned zase na stránce druhé.

„Rychle! — Rychle! — Nemáme kdy!“

„Péči měj o jméno dobré: neboť to zůstane tobě spíše, nežli tisíc pokladů velikých a drahých. Dobrého života jest počet dnů: ale dobré jméno zůstane na věky!“

Stařec lysohlavý četl tato slova z rozevřené knihy velice povýšeným hlasem, jakoby stál na kazatelně a vykládal posluchačům pravdu Boží.

„Jaká to kniha, se tě ptám?“

Sasík německy a stařec po česku.

„Jaká to kniha, se ptáš? — Ó, zlatá, nezaplatitelná kniha! Na každé stránce drahokam, v každé řádce perla... Ó, zlatá, zlatá — zlatá kniha!“

Důstojník byl již netrpěliv: slovu „zlatá“ rozuměl.

Stařec svíral nyní knihu oběma rukama křečovitě na prsou.

„Jaká asi cena té knihy?“

„Po ceně se ptáš? — Tisíce tisíců ji nevyváží.“

Sasík zase rozuměl významu „tisíce tisíců“ a proto knihu lysohlavci vyrval násilím, poručil zabalit do kolika loktů plátna, aby nevzala nejmenší škody, a uložil ji sám, jak mohl nejopatrněji, do vozu, v němž byly srovnány nejdrahocennější předměty z císařské komory pokladní, na př. dva hřebíky z archy Noemovy, jedena-dvacet zobáků z indiánských ptáků, několik uměleckých

předmětů ze slonové kosti, jemninká kůže, která Jeho Milosti císařské spadla s nebe v Uhřích do tábora, a nesmírné množství mědirytin . . .

Stařík zalomil nyní nad holou hlavou rukama a zavolal, div že neosípěl: „Ó, že jsem se těmi zlatými slovy neřídil! Že jsem jich nedbal! — Že jsem si jich ku srdci nevzal! Nemusil jsem ode prahu ke prahu o sousto, o smilování!“

Potom vzkřikl, že jakémus vojínu křišťálový pohár z ruky vypadl a na kolikero kusů se roztránil, a dal se do zpěvu i do tance. Někdy i na jedné noze poskakoval. Obsahem písničky jeho bylo nějaké skládání o světské marnosti.

Tenhle stařec měl přílišnou podobnost se Šimonem Lomnickým z Budče, někdy korunovaným básníkem císaře Rudolfa II.

Sasíci si nyní pospíšili, že některé komnaty byly vyprázdněny do prachu. Téhož dne přišly do Prahy velmi neomylné zprávy o pohybech císařských vojsk ku hlavnímu městu. Přes Plzeň prý táhne Colloredo s 11.000 muži a u Nymburka stojí s celou armádou císařský polní maršálek baron Tiefenbach. A odtud s kořistěním takový spěch . . . — A když jsme vycházeli z japonského paláce, kde jsem spatřil jednu z nejstarších našich knih, tanuly mi svrchu vyličené výjevy na mysli barvami nejživějšími. Památky z Čech, roznesené do všech úhlů světa, hlásají do dneška vysoký význam kulturního národa našeho za minulých dob, cizinci se jimi vychloubají, že nenalézají ani dosti slov, a přece nám všude tak mnoho a mnoho nepřátel!

A teprve pohled na uniformované drožkáře, o nichž kdesi jsem slyšel peprný vtip, že prý zdědili kroj saské armády, jež nosila do roku šestašedesátého, připomněl mi, že jsem ve městě, které také položilo základ ku světové pověsti své z památek, jimž se za rudolfinských dnů ve zlaté Praze naší divila všechna Evropa.

Tak se časy mění!

Bílé panny.

Povídka z doby švédského vpádu.

1639.

Choť švédského generála Banéra se ku konci roku 1639 v Litoměřicích nesmírně nudila. A bylo jí už mrzutým i žvatlání vlastního synáčka, o němž si zdejší měšťané podtají vypravovali nejpříšernější řeči, že prý má na čele nějaké hrozné znamení, které se každíčkou chvílí mění, a nejčastěji do červeno-modré hvězdy, a hlas jeho jako by také ani lidským nebyl. A takovéhle pověsti se velmi rychle ujímají. Od pradávných časů nikdo tolik zlého po Čechách nenatropil jako tenhle generál. Proto prý ho také milý Pán Bůh potrestal dítětem na věčné časy znamenáným. A dobrodušní lidé se alespoň takovouto řečí těšili, když ničím jiným nemohli.

Synáček Banérův však byl zdrav jako rybka a pořád chtěl mít nové a nové hračky. Kordíku, standarty, vozíků a děl ze dřeva jen tak zhruba urobených nabažil se již naprosto, a bylo ho slyšeti celým domem.

Litoměřičtí měšťané vždy zrychlili krok, kdykoliv zaslechli vřeskot z domu, v němž byla ubytována rodina švédského generalissima. Ostatně se za posledních dnů ulicemi jedva ukázali. Vyšli přes prahy, jen když za nejn nutnější záležitosti musili. V městě byla švédská posádka ležením od samého léta, a život v Litoměřicích se podobal životu vězeňskému.

A ke všemu přicházely do Litoměřic o úspěchu švédských zbraní v Čechách velmi podezřelé zprávy, které naplňovaly paní generálku povážlivými starostmi o choť, jehož zdraví také nebylo nijak skálopevné. Švédské praporence nemohly se toho roku vykáhati ani jediným skvělejším vítězstvím v dědičných zemích habsburských. Od Prahy samé musily odtáhnouti s nepořízenou.

A potom ty dlouhé, nepřechkatelné zimní večery, kdy měla paní generálka prudké severní větry od nedalekých vrchů z první ruky! Laskavý čtenář již asi uvěří, že se choť švédského generalissima v Litoměřicích ten čas nesmírně nudila. — — —

„V Doksanech není! — Musí býti zde! — Uchýllo prý se jich sem ke třinácti!“

Asi čtyřicetiletý muž svěsil po těchto slovech hlavu a mimoděk zašeptal: „Snad odešla již na věčnost!“

„Nikoliv, pane! Musí býti zde, v Litoměřicích. Uvidíš, pane!“

Starší vojín, asi šedesátník, na doklad svých slov těžkým jezdeckým kordem zazvonil o dlažbu pod podloubím přímo před bytem paní generálky.

„Musím rychle nahoru! Kde tě, pane, naleznu?“

„Počkám!“

Starý rejthar zmizel prudkým krokem v domě; nesl Banérově paní od chotě několik řádek, psaných prý na sedle.

„Zdráv-li?“

„Zdráv a vzkazuje vám, ctná paní, i synáčkovi srdečné pozdravení a políbení.“

Paní generálka rychle list rozevřevši, div že se do pláče nedala. Muž nebude moci přijíti ani na Vánoce. Jest prý jeho hlavy všude potřeba nezbytná; jinak těší se nad očekávání a přes vši nepohodu posledních dnů dobrému zdraví. Aby prý byla veselé mysli a krátila si dlouhou chvíli, jak dovede nejpříjemněji. Litoměřice jsou do té chvíle bohaty a měštky mají prý své skvosty předběhly ve sklepích ukryty. Může se obveseliti i pannami z Doksan, které si zdejší město obraly útočištěm.

Paní generálka vyhlédla oknem na náměstí.

Kolem táhlo asi k padesáti mušketýrům od bílé brigády a důstojník vzdával kordem čest. Paní generálce tato pocta platiti nemohla; nebylo jí ze zdola viděti. Proto se nahnula až k samému sklu, aby ukojila vzědavost, před kým že důstojník třikrát ocelí zamávl.

„Kdo tu dole?“

„Bedřich z Doupova!“

„Ach! Už zdráv?“

„Sotva se tak vleče!“

„Rána se přece zacelila?“

„Pánbůh sám ví, paní ctná! Přijel včerejším večerem!“

Paní generálka se zamyslela a potom šedivému rejtharu pokynula, že se může vzdáliti, vtisknuvši mu do

ruky tvrdý dolar od cesty. Poselství od Mělníka do Litoměřic bylo z míry nebezpečno, a mohl se ho podejmouti jen, kdo ten kraj velmi dobře znal.

Bedřich z Doupova, jehož bratranci patřivalo někdy Vrané, byl jedním z těch Čechů, kteří na poli slávy všude hledávali smrt a nemohli jí nalézt nikde. Naposled se ho kostnatou rukou dotkla u Prahy; ale jen dotkla.

Paní generálka ho znala už hezky dlouho, a nebyla jí nepovědoma ani jeho minulost. Bedřicha Doupovce znali konečně v celém Banérově vojště už i z téhle příčiny: Když odcházel před lety se svými příbuznými z Čech, byl mladík v nejkrásnějších letech, a po první noci, kterou přebděl na cizí půdě, zbělely mu kaštanové vlasy nejčistším stříbrem. Mezi pannami a paními zvaly ho proto stříbrovláskem. A potom si vypravovaly, že prý jeho nevěsta v rodné zemi vstoupila do kláštera ženského, kde jeptišky nosí bílé habity.

Banérova choť se nyní svému nápadu, jenž jí přišel do hlavy, zdivila.

Doksanské panny jsou bílé jeptišky, v celých Čechách není prý takového kláštera, některé z nich bydlí také v Litoměřicích, možno, že mezi nimi i někdejší Doupovcova nevěsta, mohla by mu učiniti překvapení . . . A paní generálka již dlouhé chvíle neměla; i se synáčkem začala zase laškovati. A klučík také jako by byl vyměněn. Za malou chvíli pospíchal z bytu choti švédského generála posel ke klášteru dominikánskému, pod jehož střechou Doksanské panny našly útulku, aby pan převor neobtěžoval sobě té chvíle k milostivé paní se dostavili.

• • •

Nad Litoměřicemi snesl se štědrý večer; ale o radosti nikde ani slechu, o popěvku nikde ani pohádky, a do jablek rozkrájených s očí slza za slzou kanula. A když v očích mlhy, těžko poznatí, zdali jádérko nepřepůleno a kolik že večerů štědrých dočká se ještě hadatel.

Takových svátků vánočních, jako byly ony roku 1639, už po Čechách dávno nezažili; do tří kolen a více, mnohem dále zpátky, nebylo podobných pamětníků. Když k půlnoční vyzváněli, nevěděli lidé, zdali hlaholí zvony

do kostela či na poplach. Leckde červenala se tmavá obloha příšernou září krvavou.

A v životě Pána Krista utkvívaly zraky mimoděk místo na kapitole: „kterak se milý Spasitel náš narodil všecek chudičký!“, na hlavě s nadpisem: „kterak hrozně byla povražděna nevinátka Betlémská!“ A řádky čtenářům jedna s druhou splývaly a před očima se míhaly, že musili ustati ode čtení mimoděk. I nechutnala jim ani ta houska vánočka. Letos hyla chudinka jako ze zadiny. Sedláci musili utíkat před nepřítelem, když měli kosy a hrabice brousiti a když nejryzejším zlatem žloutla se na polích dozrávající úrodučka.

A sotva že se setmělo, zarachotila fortna u dominikánského kláštera, pochodňový plápol ozářil uličku a na prahu objevily se dvě panny ve sněhobílém rouše s černými závoji, přehozenými obličejem, se ctihodným slarcem taktéž v řeholním rouše Sv. Norberta a zaměřily přímo k obydlí choti švédského generála.

Několik vojinů neslo kolem nich pochodně.

Dnešní vycházka byla sice proti regulím; ale panny přinesly oběť tuto nejen k vůli sobě, nýbrž i pro dobro Litoměřických měšťtínův. Nesly paní generálce darem Ježíška, synáčkovi na krk zlatý řetěz a hedbávné punčošky.

V domě, jež Banérova paní obývala, planula bezpočetná světla. Byli přítomni veškerí důstojníci švédské posádky. Choť generálova měla na sobě drahocenný šat atlasový, na němž se lesklo perel, jako za slunečního svitu na sněhu hvězdiček.

Příchozím šla vstříc až ke schodům.

„Jen dále, ctihodné panny! Buďte mi vítány!“

Bílé jeptišky tajily ve hrudích dech, a zraky jejich tkvěly na skvostných kobercích, jež byly na schodech rozestřeny až do průjezdu. A za několik okamžiků octly se v prostranné jizbici, planoucí mořem voskovic.

„Račiz přijmouti nepatrné dárky tyto na důkaz úcty a vážnosti od služebnic blahoslavené rodičky Boží a svatého Norberta!“ pravila chvějícím se hlasem převorka Marie kladouc štědrovečerní dary na stůl, na němž hořelo malinkých svíček bez počtu.

„Ctihodná panna Juliana Sekyrkovna ze Sedčic?“

Paní generálova ulkvěla za téhle otázky očima na Praemonstrátce, jež mohla tak čítati nemnoho přes třicet. Poloprůhledným závojem dovedlo bystré oko zcela dobře rozeznati sličné tahy obličeje jeptiščina.

„Tvé přání, paní milostivá?“ otázala se Norbertinka slabým, jedva slyšitelným hlasem.

„Mně i synu mému, panno drahá, štědrého večera přinášíš. Za dary tyto z duše vám všem děkuji. Buďte ubezpečeny mé přimluvy u generála. Na někoho jsi však zapomněla! — Pane Bedřichu z Doupova, požádej cti-hodnou pannu o dárek nějaký sám!“

Ze kruhu důstojníků vystoupil nyní asi čtyřicetiletý muž s vlasy stříbrobílými, ukloniv se před Praemonstrátkou hluboce.

„Zdaliž mne ještě znáš?“

Bílá panna, zdálo se, jako by touto otázkou byla zavravorala. Neodpověděla však jediným slovem.

„Ptám se tě, Vojtěško, zdali mne ještě znáš?“

„Neznám!“

Tohle slovo jako by z hrobu dutého se bylo vydralo.

„Ty že mne neznáš? ... A já na tě myslím nocí a dnem do dneška. Já tě vidím, kamkoli vkročím! Já tě hledám, kde vidím stěny klášterské. Já tě zřím, když v poli širém hlavu ukládám ke dřímotám, od nějakého času všude — všude — a ty že mne neznáš?“

„Neznám!“

„Deo gratias!“ zašeptal starý převor a ruce sepjal mimoděk.

„Čas volá nás k obvyklým modlitbám! Račiž, ctná paní, odpustiti, že déle zdržeti se nemůžeme!“ pravila hlasem již pevnějším převorka uklánějíc se před chotí Banérovou na rozloučenou.

„Tak že jsi, Vojtěško, opravdu zapomněla na mne, na všechny sliby své ...?“

Panny byly však již dole na schodech a starý převor za každým krokem si odříkával: „Deo gratias — summas — maximas — sempiternas!“

Vánoční svátky v Litoměřicích minuly, že se oko ani nerozjasnilo, tvář ani neusmála a hrdélko k popěvku ani nenaladilo. Uplynul i masopust, a v Litoměřicích k tanci ni noha prý se nehula a kde se hnula, musila tak učiniti švédským žoldnérům k vůli.

Začátkem postu vrátil se do města generál Banér sám; ale čelo jeho bylo zataženo, obličej zachmuřen a z očí blesky hněvu sršely! Ani synáčka si nevšiml, když se mu věšel na ruce a ukazoval mu, co dostal darem od Ježíška. Odbyl dvěma slovy i choť, když ho vítala, jak mohla nejsrdečněji. Vojenská sláva jeho začala se mu náhle kaliti, a ta byla Banérovi přece nade všecko, i nade štěstí rodinné. Švédské praporce po prvé před císařskými orly couvaly.

A sotva že Banér s koně slezl, už se rozjížděli celým městem trubači rozhlašující rozkaz hrozný, tu chvíli aby se z města všecka živá duše odstěhovala, ještě dnes že poručí město vydrancovati a se čtyř stran zapáliti. A zdálo se, že ani trouby hlásné andělů Božích o soudě posledním nebudou hlaholiti strašněji než jezdecké trubky Banerových rejtharův.

A neminulo ani půl hodiny, když celý magistrát hlavního města Litoměřic, všecko měšťanstvo, i paní a panny, i starci a děti na dlažbě na kolenou před bytem generálovým klečeli, prosíce ho z duší nejvnitřnějších o smilování, o šetření, o zachování . . .

Ale Banér neslyšel. Oko jeho tkvělo na mapě zdejšího okolí, hledajíc nejpráhodnější místo, kde by se mohl nejbezpečněji opevniti. Stůj co stůj si umínil, že z českého království se nehne.

Náměstím Litoměřickým rozléhá se pláč, jakého tu nikdy nebylo ani slyšeti.

Generál však jako by v něm všecken cit byl zkameněl.

„O švédské vytrvalosti a neústupnosti musí svědčiti dým z rumů Litoměřických až do Vídně.“

Banér zadupl po svém zvyku prudce nohou.

Náhle se rozevřely do komnaty dvéře, důstojníci, jež stáli kolem generála, se ohlédli, ten s tou stříbrobílou hlavou o poznání zčervenal, a do světnice vešla panna se závojem odhrnutým, zavěšena na rameni choťi gene-

ralissimovy a se strany druhé vedouc vlastního Banérova synáčka za ručku.

Čelo generálovo zachmuřilo se až příšerně.

Důstojníci byli však sličnou tváří jeptiščinou přímo okouzlení; jen ten vůdce jejích jako mrak, s něhož číší vítr ledu studenější!

„Čeho si žádáš ode mne? Nemám času!“

„Abyste tohoto města ráčil ušetřit!“

Generál se ohlédl, pokynul rukou, aby se prositelkyně vzdálila, a zahleděl se poznovu do mapy, rozložené celou délkou stolu.

„Tatíčku!“

„Muži můj!“

„Pane generále!“

Nyní se Banér ohlédl na důstojníka, jenž také se osmělil prositi za Litoměřice. Byl to Bedřich z Doupova.

„I ty? Neřekl-lis, že by ti v téhle tvé rodné vlasti nikdo ani sousta chleba nepodal, nikdo ani krůpějí vody vyprahlý jazyk neovlažil? I ty?“

„I já, pane generále!“

„Pro lásku mou, kterou chovám do této chvíle k tomuto muži, kterou nedovedlo utlumiti ani toto bílé roucho, pro lásku mou, kterou jsem před sebou sama zapírala, kterou jsem i vůči jemu byla zapřela, když shledala jsem se s ním po mnoha letech po prvé, a kterou vyznávám nyní před tebou — přede všemi — odpusť jim, ušetř jich a město rač zachovati!“

Bílá panna klečela již před generálem na kolenou s rukama sepjatýma a zrakoma neodvratně upřenýma v zažloutlou jeho tvář.

„Pro tohoto pacholíčka, jediného synáčka tvého, pro štěstí manželské . . .“

Jeptišce na okamžik odřekl hlas služby, a tak se zdálo, že vši silou se přemáhá, aby nevyhrkla v usedavý pláč. Licemi jejími rozestřela se náhle podivná barva, jež životu nevěstila nikdy nic dobrého.

„Vyslyš ji, muži můj, pro tohoto tvého i mého synáčka — pro naše štěstí manželské — pro tu lásku její neutuchlou do dneška . . .“

„Odpouštím! Vstaň, panno ctná! Město bude ušetřeno!“

„A nyní, Vojtěško, odhoď tento šat, pojď a vybudujeme si takové štěstí, pro něž jsi právě doprosila . . .“

Čtyřicetiletý muž se stříbrovlasou hlavou pokročil o dva kroky ku prositelkyni, jež do té chvíle na podlaze klečela, blíže.

„Lásku svou ti, miláčku můj, neporušenou zachovám do skonání; ale nechtěj, abych se stala křivopřísežnicí . . . Toho štěstí, pro něž jsem prosila za Litoměřice, bychom sotva kdy v životě vespolečném poznali . . . Buď s Bohem po všechen život svůj, a vám, pane, i paní vaší, i synáčkovi vašemu štědrý odměnitel za dnešek vším nejlepším požehnej!“

K posledním slovům stačil jeptišce sotva již dech.

Banér se odvrátil k oknu, důstojníci sklopili hlavy k zemi, Bedřichu Doupovci se zdálo, jako by hrana zvonila mu do uší, a než se nadáli, nebylo v komnatě po bílé panně ani stopy, a lid venku také pro okamžik stichl, ale jenom tak co by se vzpamatoval. A potom rozlehly se městem ohlušující výkřiky radosti, že se až okna rykem třásla. Ani si nikdo nevšiml, že Premonstrátka se plíží ke klášteru, jako by jí za každým krokem nohy chtěly klesnouti.

Ulicemi rozjížděli se znovu rejthari Banérovi, vytrubující na všechny strany, že generalissimus hrozný rozkaz, kterým by Litoměřice z počtu českých měst byly bývaly vymazány, odvolal a že měšťané mohou v domech svých zůstatí bez starosti a spokojení.

Ten den k večeru opouštěla však město jezdecká korneta v čele s panem Bedřichem z Doupova.

„Buď, pane, jen dobré mysli; nevěstou nás všech už jen sirá země a svatebním lůžkem černá prsť! Jaká pomoc, drahý pane můj!“ propověděl asi šedesátiletý jezdec, jeda po straně pana rytmistra, ten muž, jenž před štědrým večerem přinesl Banerově paní od chotě psaníčko.

A zrovna tu chvíli zahlaholil z dominikánského kláštera zvoneček hodinkou ctihodné panně Julianě — někdy Vojtěšce Sekyrkovně ze Sedčic, nevěstě pana Bedřicha z Doupova na Vraném, a bílé panny začaly sborem nade

shaslou sestrou: „In paradisum te deducant angeli!“

• • •

Letopisec Doksanského kláštera Premonstrátek zaznamenal tuhle událost poněkud jinak, již také proto, že by se takovýmto způsobem klášterské paměti psáti nesměly. Ale jádrem se tyto řádky s dotčenou kronikou srovnávají.

Tohle, jak jsem to napsal já, vypravovali si o bílých pannách v Litoměřicích, dokud tam byl český živel panujícím. Ale později na to zapomněli, a dnes snad už o tom živá duše neví, jak jednou bílé panny Doksanské Litoměřicům staly se strážnými anděly. Kdyby jen nějak mohli, zajisté že by i to ryzí české jméno, jež původ města bude věstiti do soudného dne, vodou ze Sprévy překřtili již dávno; ale nejde to a nepůjde.

A že na bílé panny zapomněli? — Inu jaký div! Větry z nedalekých vrchů fičí příliš zoztra, a paměť lidská bývá opět někdy z míry mělká.

Svoji k svému.

Povídka z konce třicetileté války.

1648.

Už tě, milá, drahá Moravěnko, víckrát neuvidím.“ Vojín, jemuž se tento poslední pozdrav k daleké otčině prodral až tak z útrob mladé duše, opřel si hlavu pravicí o mez, jež vystupovala poněkud výše nade zdupané pole, a polo přimhouřené oči jeho zaletěly mdlým svitem k východu, kde za horami v kraji požehnaném tu chvíli snad klečí matička a k Rodičce Boží modlitbou nejvroucnější, jaké jest jen schopno srdce mateřské, modlí se za synáčka — za miláčka. A tak se zdá, že zraky vojínovy vlnou poslední vláhou.

Bylo po bitvě. Císařští se Švédy srazili se odtud asi dvě hodiny.

Rachotem děl vypadalo z oken v blizounké vesničce poslední sklo. Pokud děla hřměla a muskety praskaly, lidé klečeli na holé zemi s rukama sepjatýma a se rtoma těsně sevřenýma jako ztrnulci.

Na štěstí se přítel i nepřítel jinou stranou obrátil. Jen několik jezdců tudy orlím letem proletělo. K večeru tu se objevil voják, tam zavlál na širáku chochol; ale sotva že se objevili, chvilenkou se ztratili. A byl-li by se byl kdo vydal ze zdejší vesničky směrem k bojišti, byl by nezabloudil, protože až k samé dědině leželi nebožtíci, již položivi odvěkli se z bojiště a cestou vypustili duši.

Těžko povědět, kdo zůstal vítězem. Ale v dědině tušili, kdo as to.

Mladý voják sebou pohnul, hlavu si pohodlněji do hebounké trávy ukládaje. Oči jeho pořád se k východu upíraly, tak jako by tu maličku před obrazem Bohorodičky viděly . . . Zrak shasínající prý prozírává na sta mil. Kolem rtů kmitá se mu úsměv, opět se pootevírají a levě stírá s bílého čela krůpěje potu . . . Slyšíte-liž poznovu ten ston? Zní již však slaběji.

„Moravěnko drahá . . .!“

„Nevěstu voláš? — Už ji, brachu milý, nepovedeš k oltáři!“

„Před vojínem octla se znenadání postava obstarlého muže, v jehož obličejí táhlé rýhy svědčily o životě, jemuž, když se narodil, sudičky hned na kolébku napsaly: „co chvíle pokojná, nepoznáš.“

„Pražádné nikdy jsem neměl!“

„Však jsi přece Moravěnkou volal, slyšel-li jsem dobře?“

„To má rodná země! — Už jí neuvidím?“

„Podivno! — Voják a nemítí nevěsty! Toť jsi sám jediný mezi tisíci a tisíci.“

„Přetěžké v cizí zemi umírání!“

„Cítíš v sobě ještě trochu síly? — Vstaň, pomohu ti, dovedu tě pod střechu . . . Zdá se mi, žes z duše dobrý hoch! — Pokus se přece!“

Mladý voják se pokoušel vstáti a všechny své síly sbíral; bylo jich už arcíť pomalounku. Ale pevná vůle

zmůže mnoho, zvláště když na tváře nedýchá smrtlivým dechem svým Morana.

„Jen se o mne opři — tak!“

Obstárlý muž zraněnce takřka nesl.

„Budeš jako mezi svými. Já také mám syna na vojně. Jak rád bych byl a jak z plného srdce bych si toho přál, aby mu někde takhle posloužili!“

Ze vrat rozlehlého statku vyběhla žena již při letech a několika prudkými kroky ocitla se u muže i zraněnce, jemuž se v očích umdlením kola tvořila a ke hlavě zá-
vrať vstoupala.

„Jak se mi vracíš, drahé dítě mé? — Na prsou krev, na rukou krev, na hlavě krev . . . Jaroušku můj!“

Mladý muž pootevřel oči, utkvěl jimi na ženě, jež ho tak ze srdce vítala, kolem rtů zakmitl se mu zase ten úsměv, jež jsme již prve byli v obličeji jeho posřehli, a polootevřenými jeho ústy prodrál se hluboký vzdech.

„Kde má matička! — Daleko — daleko! — Moravěno milá!“

„Je mu, matko, podoben, jako by si z oka byli vy-
padli! — Třeba našemu dítěti také někde takovou službu prokáží!“

Panímáma si nyní zraky zástěrou utírala, protože ji napadlo, takhle že může býti i její syn také na smrt posekán.

Na návsi ocitla se již i hezounká děvushka, a také s náručí otevřenou chtěla přivítati bratříčka, na něhož, kde chodila, pořád myslila. Ach ta láska sestřina! Jen jedna prý ji nahradí; a což když se nezdaří? Blýská se zprvu, blýská, směje se počátkem a laškuje, a než rok s rokem se sejde, rezaví, zachází i mrakem černým se zatahuje.

„Dobrých rodičů syn! — Nemá nevěsty — a vojáci přece jich na kopy počítají. Však jsi je sama na vlastní uši slyšela; v každém městě, kudy táhli, i v každé vesničce, kde nějaký čas ležeti zůstali“, pravil muž, tak polozeman a polosedlák, ku své ženě, když vojínovi v komoře postel bílými peřinami vystlala, rány vymyla a čistými šátky obvázála.

„Celý náš Jaroušek! — Co těm ranám říkáš?“

„U nás se mu zacílí. — V poli by tak byl den sotva vydržel!“

A mladému vojínu se rány opravdu ku podivu celily a zvlášť tenkrát necítil ničeho, když mu je bělounká ručka Vojtěščina ještě bělejším obvazkem obtáčela.

„A tak daleko že domů máš? — Dobrý týden pěšky! Maličko Boží!“

„Ale je to kraj, Vojtěško, — ta naše země! Dukáty plodí, křišťálová srdce rodi, a těch srdcí věrnost, Vojtěško, na věčnou až věčnost!“

Mladému vojínu se mimoděk takhle poslední věta na jazyk namanula. Také se mu bledýma lícema rozlil ruměnec — snad první v jaře života takovéhle barvy, jakouž vábívali oko k obzoru ranní červánky.

„Tak z plných plic si zazpívám, poskočím a — ke stu ptáčků zpěváčků mi odpoví! Nezná tě, Moravěnko, milá, kdo tě neviděl! A nechce se mu od tebe, kdo spatřil jednou pole tvá i luhy tvé. A což kdo vůni tvých kvítků ode mlada ssál do své duše?“

Vojín, jemuž Cyril říkali, vypravoval o milé zemi své, co kdy slyšel kde a co kdy viděl kde... A Cyril uměl nějak povídati. Starý hlavou přikyvoval, panímáma si chvilkami oči zástěrou utírala a Vojtěšce leckdy přišlo k hezounké hlavě, že by tu Moravěnku nejraději sama viděla.

Zdejší usedlík byl čtenářem, i nad starou kronikou, v níž znal každíčkou řádku, celé hodiny proseděl a promyslel. Z knihy, kterouž si člověk zamiluje, byť ji četl nevím kolikrát, vždy nových a nových věcí se dovídá; mluví k němu i ta čárka i ta tečka.

Cyril toho věděl jen o bohatýrské postavě Svato-plukově, že se z toho posluchači až hlava točila. A což když přišel na Hostýn a Tatary. Tu se mu oči leskly, líce rudly, rty chvěly, a starému i ženě jeho s Vojtěškou slzy proudem se tvářemi řinuly.

„Což ta Matička Boží do dneška divy tvoří! — Podívejte se, vy dobří lidé: tuhle její obrázek. Dali mi jej z domova na cestu.“

„My také máme své Hostýny: Boleslav, Horu nad Příbrami...“

„Nás ta naše ochránila na časy věčné a Moravička všecka jí věnce vije z kvítků, na nichž lístky nikdy jesení neuvadnou; ale jsou svěžími, i když pod nohama skřípe sníh a na Švarcavě led.“

A scházeli se u Radobyli z celé Květnice, aby poslouchali pohádky o Moravské zemi, jež synu jejímu se rtů jen se řinuly. Jak mu i ta řeč slušela, jak by zvonky zvonily! Když tak na zápraží seděli, toho hocha mladého slyšeli a dále v zahradách rozepěli se večerem staří známí, i toho, že hrozná vojna všude zuří a maří drahé životy, všude zapomínali. —

. . .

„Ty zde, Cyrile? — A na Moravě i děti u prsou matek svých bědují! — I ženiti se snad chceš!“

Mladý vojín, jenž stál za humny ve štěpové zahradě zamyšlen se zrakem upřeným do dálky, jako by chtěl tu nezměrnou rovinu sokolím letem přeletěti, se ohlédl a zalekl.

„Já myslil, že v černé zemi hniješ! ty zatím živ a zahálíš. — Slyšíš, Cyrile? — Na Moravě i děti u prsou matek svých o pomstu do nebe volají!“

„Zrovna myslím, jak bych se domů dostal nejsnáze. — Jsem arcíř trochu sláb . . .“

„U naší škadrony dva koně bez pánů . . . Máme namířeno k Olomouci! — V naší zemi tuze zle. — Švéda drancuje kostely, pálí dědiny, vraždí nám rodiče, bratry a sestry . . .“

„Tu chvíli s tebou pojedu!“

„A kde jsi se tady vzal?“

„Ještě dobří lidé na světě! — Bez jich pomoci byl bych zahynul! Jak se jim za to všechno odplatím!“

Mladému muži bylo náhle tak nevýslovně divno kolem srdce, jakoby mu po něm kleštěmi sáhli, protože se před jeho očima zakmitla Vojtěščina tvář; kteráž přivykl jako rodné sestřičce v milém domově.

Na návsi již stály dvě rejtharské škadrony, samá Moravěňčina krev, i ti důstojníci. A těmhle lidem snesli, co kde měli; i koňům nápoje podávali. Jezdci se tu jen

tak stavěli, jako když pták letem si kdes na větvici na několik okamžikův odpočine.

A neuběhlo ani půl hodiny, když se škadronou císařských dragónův odjížděl z Květnice mladý vojín, ještě poněkud na koní nachýlen, s přibledlou tváří, zamlklý a občas zpět pohlédaje k Radobylovu statku, kde tři dobré duše pro něho jako pro syna a bratra plakaly.

Když jim všem vojín děkoval, že prý jim Matička Hostýnská vším nejlepším požehná; nemohl starý proříci více slov, než: „Svoji k svému“, a Vojtěška si opakovala už po kolikáté: „Moravěnka křišťálová srdce rodí a v těch srdcích věrnost na věčnou až věčnost“. Našeptal jí tato slova Cyril na rozloučenou.

• • •

Na Moravě nebylo tak zle od tatarských časů, jako za dnův, o nichž vypravuji. Popelem lehlo třiašedesáte hradů, dvaadvacet měst a vesnic na půlčtvrta sta.

Měl pravdu ten vojín, řekl-li, že na Moravě i děti u prsou matek svých o pomstu do nebe volají.

Jezdci jeli, jako by křídla měli. Jen se dědinami a městy kmitali, a pod koňskými kopyty země jen duněla. Kotouče prachu valily se před nimi, nad nimi a za nimi. A tak se jim zdálo, že všecky zvony na poplach vyzvánějí a že nebe k východu i za dne rudne záplavou.

Už byli na domácí půdě; ale rozkaz zněl dál a dál.

A čím blíže přijížděli ke kraji pod perutěma pestré orlice nejpožehnanějšímu, tím úžeji svíralo se srdce mladému vojínu, jemuž tváře prachem a větrem i sluncem osmáhly, jako by pod střechou nebyl Bůh sám ví kdy. Zdali rodná vesnička ještě stojí s bělavým kostelíkem uprostřed? — Zdali tam pod jedním krovem otec s matičkou a sestřičkou? I připadalo mu, že jedou krokem volným jako k přehlídce.

Náhle si z plna hrdla zavýskl, až koně větřiti začali; ale týmže okamžikem zaletěl k uším jeho praskot ručnic, třesk ocele — a nad dědinkou, nad níž vyčnívala bílá kostelní věž, vyrazil šedavý sloup zlověstného dýmu.

Důstojníci veleli: „plným cvalem“; jezdecké trubky zatřepetaly a dvě dragónské kornety v několika minutách

octly se v dědině, kde hlouček asi desíti císařských mušketýrův, opírajících se o hřbitovní zeď, čelil celé setnině modrokabátníků.

Důstojníci veleli poznovu, a jezdecké trubky zavřeštěly modrokabátníkům do uší, jako hlas trouby andělovy o soudném dni.

Švédské ručnice obrátily se proti jezdcům; ale pěšákům nezbylo už času, aby vystřelili. Rejtharská ocel ryla ve švédském mase brázdy až do kostí. Šrůtka netrvala dlouho, a utvrdlá půda modrala se ubitci jako by se všech vřkolních polí chrpu někdo vytrhal a na zdejší návsi rozházel.

Lidé ve vesnici, také jako v Čechách, na kolenou klečeli, s rukama sepjatýma i rtoma těsně sevřenýma jako ztrnulci; i do sklepův ukryti se zapomněli. Ostatně před Švédy-vítězi nikde by se byli nemohli schovati. — V úhledném statečku zrovna proti kostelu se dosud ještě nevzpamatovali.

Sedlák, jemuž dlouhé vlasy až na ramena splývaly, pohyboval ústy, jako by se chtěl modlit; ale nemohl jediného slova vyřknouti. Před obrazem Hostýnské Bohorodičky dlela dosud jako socha žena jeho, svírajíc oběma rukama mladistvou dívku, aby ji z jejího objetí nikdo nemohl vyrvat.

„Tatíčku! — Matičko! — Haničko!“

Sedlák se dosud nehýbe a matka s dcerou ještě jako by beze smyslů.

„Já jsem to — já! Cyril váš!“

Teprv nyní sedlák vstal, protřel si oči a hlavou zakývav záporně, prohodil hlasem smutným: „Náš syn už dávno odpočívá; sám Pánbůh ví, ve které zemi.“

„Jen se na mne přece dobře podívejte!“

„Nemožno!“

Sedlák zase tak záporně hlavou zakýval.

„Což ho nepoznáváš? — Dítě milé! — Už jsme tě oplakali!“

A první v objetí synově octla se matka jeho. Oko matčino vždycky jen nejbystřejší. Zdaleka syna nebo dceru i po chůzi pozná; natož potom z tak blizounka, očima do očí, tváří v tvář.

„Vždyť jsme tu ještě před chvílí všichni smrtí jistou viděli! — Nemůže býti! Já zcela zřejmě slyšel švédské výkřiky! — Ó, já je znám! — Milá ženo, ku smrti podřimujeme, a tu prý člověk vidí, co mu v životě bylo nejdražšího.“

Sedlák zavřel nyní oči.

„Pro Boha věčného, tatíčku! — Ze Švédův ani jediný už nedýchá! — Jen poď a podívej se oknem na náves, co se jich tu modrá!“

Sedlák vstal a šel; znovu si protřel oči a utkvěl jimi na štihlé věži kostelní.

„Byl to hrozný, děsný den!“

„Poznáváš mne, otče můj?“

Teprv nyní vrhl se sedlák po mladém vojínu a objal jej pevně oběma rukama, jakoby se chtěl přesvědčiti, zdali tohle opravdu přece jeho krev.

„Nediv se, synáčku; o rozum by mohl z toho všeho člověk přijíti. — Bůž Bohu díky neskonale za jeho dobrotu!“

Náhle se otevřely dvěře a na prahu objevil se voják kleče na jednom koleně, podle oděvu císařský mušketýr. Nemohl už dále; s těží se sem takhle dovlekl.

„Smilujte se nade mnou! — Mám také otce i matku, také sestřičku . . . Poskytněte mi přístřeší!“

„Jako domů, milý brachu. — Rodiče dovolí! — Vždyť mne lidé dobří v Čechách, tatíčku, také tak přijali! — Pomoz mi, Haničko, přines vody, čisté plátno. A ty, matičko, postel ubohému uchystej!“

Nebylo třeba ani vyzvání synova, aby zraněnce přijali pod střechu. Od prahu zdejšího nikoho nikdy ani s prázdným nepustili, tím méně, aby ho byli odpudili.

„Ty z Čech? — Já odtamtud přicházím! Odkud?“

„Z Rakovnického kraje!“

„Z Rakovnického kraje? — Tam jsem byl i já!“

„Z Květnice!“

„I Květnici znám.“

„Rabobylův . . .“

Císařský mušketýr chtěl ještě cos povědět, ale nemohl, protože na ústech jeho spočinuly rty Cyrilovy . . .

„Jeho sestra Vojtěška, tatíčku — matičko, mou nevěstou na věčnou až věčnost! — Jen co se ta vojna dokoná! — Tvoji rodičové zdrávi; co chvíle na tebe vzpomínají... Že jim nemohu po větru tohle vzkázat!“

„Nevěstu že sis vyhledal a tak daleko?“ zvolala matka poloradostným a poloudíveným hlasem.

„Uvidíte, jak se vám zalíbí; jen co ji přivedu! — Až se ta vojna dokoná!“

„Divné, předivné věci, synu můj! — Ani jich nepochopuji; ani tomu nerozumím!“ hovořil sedlák pořád hlavou nezvykle pokyvuje.

„Když jsem tvým rodičům za všechno dobré, co mi prokázali, děkoval, řekl mi tvůj otec na rozchodné: „Svoji k svému“, a více nemohl. Měli mne tam rádi jako vlastního! Jak neradi mne pouštěli!“

„Říkává tak otec často; je čtenář, přečetl mnoho knih... A já nesčíslněkrát od něho slýchával: „Čech k Moravanu i Slezáku jako ku bratřím jedné matky ať vždycky stojí, kdyby svazky jejich sekerami chtěli rozťínati.“ — Ach ta rána! Pálí, bodá! — Vody, vody, lidé dobří!“

Již tu byla děvůška jako jiříčka, podávajíc vojínu čisťounké vody studničné.

„Zaplat' ti Pánbůh každý krok!“

Vojín zase dále mluvit nemohl; přišly na něho mdloby. Otec se synem jej musili na lůžko odnésti.

Na věži rozhučely se zvony k poplachu. Na druhé straně ve vesnici se oheň povážlivě rozšířil. Jezdecké trubky zavřeštěly opět; jezdci seskákali s koní a čím i jak mohli, hasili. Shořely pouze tři doškové střechy. I ten majeteček si mohli lidé uchrániti. — K večeru rejthaři odjeli k Olomouci. Zůstalo jich tu jen k deseti a mezi nimi Cyril.

Z mušketýrů, kteří sebe nepatrnější známky života dali o sobě, vzali každého pod střechu, do peřin uložili, rány jim pečlivě obvázáli a co chvíle stáli u postele, zdali oči otevřeli a dýchají.

Ještě ten den z celé vsi se sešli, kdo jen mohl v ruce unést rýč, aby pochovali nebožtíky. Ale dalo jim práce, než tolika vojákům hroby vykopali. Na pastvinách za

Pěňčící prý dlouho ještě potom ukazovali pahrbek, pod nímž setlela celá švédská setnina modré brigády.

• • •

Ten rok na podzim švédské vojny vzaly své skončení. Lidé se však po nich vzpamatovali až tak v druhém koleně. I potom o spokojeném a radostném životě málokde co věděli. A uhostil-li se přece pod některou střechou, bylo to, jako když by v tuhém lednovém mrazu skřivánek nad hlavou poutníkovi zazpíval nebo kdyby s hejnem vlašťovic ze zámoří v dubnu přiletěla družka jako sněženka bělounká.

V Pěňčicích ještě císařský mušketýr, rodem z Květnice, Rakovnického kraje. Na zimu se rány zdlouha a nerady hojívají. Mladý Radobyl i horkou nemoc tu přetrpěl; a byl tak slabounký, jako učiněné pírkó. Jedva že se udržel na nohou.

Přišly mrazy, s mrazy sněhy, se sněhy chumelenice, a krby v jizbicích tak milounkým teplem sálaly. Při plamencích na krbu se odjakživa rádo vypravovalo a ještě raději poslouchalo.

Jaroš Radobyl vypravoval o české zemi věci, že prostodušným Valachům i ve snách tanula na mysli jeho řeč. —

„Jsou vám to stěny, drahými kameny ode dlažby až ke stropu vyložené, zlatou maltou obkládané, na klenutí nebe modré jako u cest čekanky, na něm hvězda na hvězdě, slunce i měsíc, všecko ze zlata i stříbra ryzího . . . Ostatek svatého kříže . . .“

„Toho, na němž byl Kristus Pán umučen?“

„Zrovna toho! — Císař Karel jej až z Říma přinesl!“

„Svaté Ludmily lůžko . . . Arnošta z Pardubic všecken ornát arcibiskupský! — A což ty truhly kolem stěn. Na každé panský nebo rytířský erb, v těch truhlách . . .“

Mladý muž hlavu svěsil a zamyslíl se.

„A co v těch truhlách?“

„Bývala v nich české koruny práva na silných pergamenech . . . Tomu hradu říkají Karlštejn . . . A jaký vůkol rozkošný kraj! Když česká králová na nedalekém Karlíku

v koutě ležela, sletělo se všecko ptactvo z tamějších lesů, aby mladému kralevici zpívalo: hajej, nynej . . .“

A scházely se do zdejšího statku celé Pěňčice, aby poslouchaly, jak mušketýr vypravuje o české zemi nejpravdivější pohádky. Nejvíce se jim líbila ta o sedmi zlatých klíčích k české koruně, o panu Plichtovi z Žerotína, o pannách Tejneckých, o Pětipejskovi . . . Všecko až v báječnost přecházelo, a přece v každém skoro slově zlaté zrnko, pravý český drahokam . . .

„Jen až bude jaro, však si tě, Haničko, na rodičích vyprosím a všude tě provedu a všecko ti ukážu!“ pravil ten den po štědrém večeru mladý mušketýr, protože když vyšla včera Hanuška za humna, aby poslouchala, odkud vítr věje, táhl od Žďárských hor a odtamlud bude míti i ženicha. A mladému muži, když olovo lil, utvořilo se samo sebou tak hezounké „H“, jako by je nejuměleji perořízkem vydlabal ve dřevě lipovém.

Jak ta zima utíkala! Masopust jako by se byl jen ve zdejší dědince zakmil a už středa popeleční. — I postní doba větrem nad střechami letěla; již skřivánci zpívali a sedláci role orali.

Mušketýr byl zase jako ryba zdráv; trochu té bledé barvy mu sice ještě zbylo; jen co přijde na čerstvý vzduch, však ona se ztratí a ustoupí bujaré červení.

A když se měl za krásného jarního dne k odchodu, celé Pěňčice mu ruku tiskly, všeho dobrého přály na příští čas a aby prý na ně nezapomněl a tam těm svým krajanům od nich pěkné pozdravení vyřídil. —

„Tuhle prosbu jsem si, tatíčku s matičkou, nechal až na dnešek.“

Hanička se zapýřila a Jaroš rozpačitě k zemi se zadíval. Cyril zastával úřad starosvata.

„Já slíbil sestřičce Jarošově věrnost na věčnou až věčnost, jen co se ta vojna dokoná. Vy jste ničeho proti tomu neříkali. Dejte tedy prozatím i svého požehnání Haničce s Jaroslavem. Svatbu chceme stejně slaviti a o všem se ještě umluvíme!“

Sedlák se poškrábal za uchem, panímáma se potutelně usmála, jako by o tomhle byla již napřed věděla, a svého muže, jenž dosud neodpovídal, za kazajku popotáhla.

Však se nesluší, požádá-li kdo o ruku dceřinu, ihned řici bez rozmyšlení: slovo s to. Panímáma starému však po-koje nedala, neustále ho potahujíc.

„Tak tedy s Pánembohem, milé děti! Říká-li tak tatík tvůj, proč já bych neměl říci: Svoji k svému. — Jen i vy si buďte věrni na věčnou až věčnost, jak dí ta jedna naše hezká pěvanka!“

• • •

Nazval jsem tyto lístečky ze smutných těžkých časů pohádkou. A přece skorem každá pohádka končí důkladně epickým popisem svatby, v němž si libuje i pohádkář i posluchači s posluchačkami; jaké měla nevěsta šaty, jak jedli, pili, veselili byli a žili, dokud neumřeli. — Že neřídím se způsobem obvyklým, čtenářové laskavi zajisté prominou. Je v téhle pohádce až příliš mnoho pravdy, byť i jen několika rysy načrtnuté.

Zdali obě vesničky, pod jejichž střechami čtyři duše slíbily si věrnost na věčnou až věčnost, do dneška stojí, nevím, zdali se vnukové jejich vnuků dočkali našich dob, také nevím; ale to vím, že od Šumavy až v Kriváňské stěny jeden, jediný rod, jedna krev, jeden jazyk, a tím velikým rodem ode vsi ke vsi, od města k městu, od řeky k řece, od lesů k lesům, od hor k horám kéž letěla by slavičím zpěvem píseň tak ze vřelých duší a vroucích srdcí se řinoucí: „Přislibmež si věrnost na věčnou až věčnost!“

O pokladu hraběte Papazoniho z Mirandoly.

Povídka z konce 17. století.

1675.

Když bylo v Čechách všecko už zase v dobrém řádu, kontrakty na lehce nabytá panství důkladně sepsány, úředně potvrzeny, podpisy kopami svědků opatřeny a do zemských desk na věčné časy zaneseny, aby se z těch pravých dědiců nikdo nikdy k otcovskému zboží nemohl

hlásiti, a když se noví majetníci na těchto statcích pohřáli — začali hledati poklady.

Shánění se po pokladech zachvátilo tenkrát všecky hlavy horečkou. Pověsti o skrytém zlatě a stříbře, o modrém plaménku občas nad zazděným či zakopaným bohatstvím poletujícím, pocházejí ponejvíce z těch dob. Nebylo ani možno, aby vystěhovalci byli s sebou všecko pobrali. Co nemohli vzíti, zazdili či hluboko v zemi ukryli, protože prý se zase vrátí a ve své dědictví uvážou.

V Čechách také nikdy častěji neužívali zaříkadel a přeroličných exorcismů, než v druhé polovici století sedmnáctého. Modlitby ku svatě panně Koruně byly tenkrát opisovány náruživěji, než za našich časů návody ku hře v loterii. Kdo pak kdy nechtěl býti na světě bohatým? — Na starém lístku, páchnoucím plesnivinou a moly ohlodaném, kus takové zaklínací formule uchován do dneška, jak následuje: *tetragrammaton alpha et omega . . . Ne: nedopíšu*. Mohl by se třeba někdo pokusiti, protože ještě do dneška takových lidí dost, kteří za bídný groš, třeba zrezavělý, jen když má dobrý zvuk, zapsali by zlému duchu, čeho by se mu od nich jen zachtělo. Ať potom, neumí-li prý zaříkávač formule, kterouž se zloduch zaklíná zpět do temných říší, sedne mu tento na záda a ubožák co živ se ho nezaví, natož pak po smrti.

Ani spáti jim to tenkrát nedalo. — — Možná, že příčinou bezesných nocí bylo také zlé svědomí, a sice druh, jemuž moralisté říkají: *consciencia vigilans*. Co by byli za to dali, kdyby byli měli svědomí, jež morálka označuje výrazem: *sopita vel dormiens*!

Hrabě Papazoni de Mirandola prohledal na Slavětínském zámku po Sokolech z Moru každou skulinu; na každé podezřelejší místo v rozličných klenutích zafukal i napjal sluch, zdali po zvuku nepozná dutiny; na jedné desce kamenné muří nohu načároval; v pašijovém témdni sklep skrz na skrz prolezl; tu a tam se mu zdálo, že se tmavé šíje rozšiřují, že čirou tmou cosi probleskuje; ale byly to pouhé přeludy. Vlašský hrabě, jenž si inkolát v českém království získal službou pochopskou a Bůh sám ví, čím ještě (tajná rada císařská ve Vídni předobře

věděla), potřeboval peněz jako chudšas chleba a ryba vody. Chtěl založiti veliká nadání, potom zamýšlel zdejší zámek ze základů přestavěti, i kostel prý obnoviti, někde nad řekou, kde jednou našli probodence, v němž starší hlavy poznaly mladého Sokolika, jenž se přiletěl přes vrchy podívat, jak staré hnízdo rodu jeho vypadá a co tam za kukavici, vystavěti Boží muka . . .

Můj Bože dobrý! V Čechách za druhé polovice století sedmnáctého chtít Boží muka stavěti! Vždyť je viděl člověk, ať se podíval kamkoliv — živé živoucí, ve městech méně, na venkově skoro pod každou střechou. Jazyky sice jako by jim byly zdřevěněly; ale za to výraz tváří jejich byl význačnější nad nejděsnější žaloby.

Hrabě Papazoni z Mirandoly uměl z paměti všecko říkání do slova. Modlitbu ke svaté panně Koruně, zvláštní prý patronce poklady hledajících, i ve spaní odříkával. A konečně přišel přece na podlouhlou desku mramorovou, na níž bylo vryto několikrát, týkajících se nejdůležitějších pamětností rodu Sokolů z Moru. Oklepav vše kolem bedlivě poznal, že pod deskou dosti značná dutina.

„Víš-li co o tomhle nápisu?“

Hrabě Papazoni neuměl česky ani slova; rozuměl pouze vlašsky a němčinu jakž takž lámal.

„Jak bych nevěděl, excellencí? — Já a nevědět!“

Sluha si třikrát zafukl na čelo.

„Až vám bude, milé děti, nejhůře, říkával nebožtík starý pán, tak tuhle desku vytrhněte a pomůžete si. Jen se rozdělte spravedlivě a nikdy sváru nevyhledávejte.“

„A to jsi mi dříve nemohl zjevit?“

„Tvá milosť se nikdy po tom ptáti neráčila. A služebník věrný jen tehdy mluví, kdy pán jeho se nač otáže.“

Panu hraběti se potom zdálo, že všecko kolem desky duto na dobrý loket, a byl by mramor nejraději rozrazil, aby se dávno hledaného i dobře tušeného pokladu mohl zmocniti. Dotčenou desku viděl sice již nescíslněkrát; ale ani ve snách ho nenapadlo, že by tu cos mohlo býti. Tak bývá někdy rozum lidský mocnostmi zlými zatemněn, že věci nejzjevnějších si nevšimne.

Měsíc šel však dolů, a tu prý nebývá radno cos takového podnikati.

Hrabě Papazoni musil chtěj nechtěj čekat. Každý den týdnem se mu býti zdál, a týden nebyl ani k přečkání. I za noci leckdy vstal, desku ohmatával a kolem prsty pořukával. Musili mu sem přinést i postel, tu s obrovskými nebesy, drahými záclonami, skvostným erbem hrabat Papazonů v průčelí, s dračími hlavami a tlapami lvími po stranách. Služebníci říkali, že prý se člověk v posteli hraběcí zaboří, jako by do nejměkčí trávy padal. Pan hrabě míval často sny, že náhle střemhlav se řítí do propasti, z níž plameny až k jeho nohám již došlehuji, kde všude samý žár a plno nejpříšernějších stvůr. A to všecko z té měkkounce nastlané postele.

Tu noc, kdy měsíc zase učinil první krok svůj vzhůru, bylo na Slavětíně hostí, že jich zde tolik ani nejstarší služebníci už dávno nepamatovali. Narodil' se Slavětínskému pánu dědic jména, erbu i statků hrabat Papazonů z Mirandoly, a děkan královského města Loun pozván, aby mu udělil křest. Na bílém pergamenu byla napsána ozdobným písmem celá řada světců a světic, po nichž měl křtěnec býti pojmenován. Člověk obyčejný spokojí se s jedním jménem; ale velicí páni i v tomhle chtějí se lišiti. Za kmotry pozváni císařští generálové a vysocí úředníci až z Vídně. Služebníci si šeptali, že jsou to samí tajní radové císařští. Po křeslních obřadech v kotly tloukli a fanfáry vytrubovali. Zpěváci literáli schválně složenou píseň mistrně zpívali a rychtáři z celého panství ke kolébce s hlavami až k samé zemi svěšenými přistupovali, aby novému pánu dědičnému, jenž jimi jednou bude vládnouti, už nyní se vším všude se zavazovali.

„A nyní, drazí a převzácní hosté, maličké překvapení. Jen prosím na několik okamžiků o strpení.“

Pan hrabě opustil chvatným krokem hodovní síň.

Umínilt' si, že dnešním dnem desku odlomí, polovici pokladu že položí synáčkovi svému do vínku, jednu čtvrtinu že určí k účelům pobožným a druhou že císaři pánu bude věnovati na potření Turka pohanského, jenž opět začínal velmi vyzývavě ukazovati svá tykadla.

Desku podařilo se mu odlomití snadnince, a sotvaže malta povolila, pan hrabě si div radostí nezavýskl a desku pustil k zemi, že se na kolik kusů roztříštila. Úkryt byl proti všemu očekávání prostorný. Uprostřed nalézala se dubová truhlice, na jejímž víku ležela dosti objemná kniha. Pan hrabě se vrhl po nálezu jako tygr ode dvou dnů hladový po kořisti, jež loudavě plížila se kolem jeho doupěte, a jsa nezvykle rozčilen, ani nepozoroval, že truhlice ku podivu lehounká.

Hosté skupili se všichni kolem něho.

„Zde vezmi a čti! — Či lépe: překládej! — Beztoho bychom tomu nerozuměli!“

Pan hrabě podal knihu svému písaři. Kniha byla od prvního až do posledního listu psána jazykem českým. Písař překládal německy.

„O Právích země české knihy devatery.“

„Do ohně s tím! — Už tu beztoho chladno!“

Pan hrabě Papazoni z Mírandoly zrovna sípal.

Byli tu Černínové, Šternberkové, Waldštejnové; ale nikdo ani nešepl. Jen poněkud zbledli a oči k zemi sklopili.

„Pozor! — Vypadl svinutý list!“

„V tom to musí býti! — Čti! — Čti!“

Písař se sehnul po listině, rozevřel ji a začal čísti.

„Já Adam Sokol z Moru, pán někdy na Slavětíně...“

„Dál — dále! — Co nám do toho! — Dnes na Slavětíně pánem já!“

„Dědictví po otcích neprávem zbavený.“

„Což blbý chlape nerozumíš? — O tom pokladu!“

„Proklínám každého, kdo se na statcích těch kdy usadí, a zvu ho na soudnou stolicí Boží, kde se nejspravedlivěji srovnáme. Ať tu nezakusí štěstí manželského, štěstí rodinného, ať tu děti nikdy nedorostou, a dorostou-li, ať jsou svým rodičům k věčné hanbě, ať se tu...“

„Mlčíš, ošklivče?“

Pan hrabě Papazoni teprve nyní přišel k sobě, listinu písaři z ruky vytrhl a mrštil jí do ohně.

Ze vzácné společnosti nikdo ani nedýchal. Jen Waldštejnům, Šternberkům a Černínům obličej zčervenaly, protože jim vehnal stud do tváří všecku krev, a hlavy jim klesly níže na prsa.

„V téhle truhlici to musí býti! — Sekeru sem! — Kladivo sem!“

Panu hraběti vystoupily na oduřelé rty bílé pěny, jako by se byl pominul.

„V téhle truhlici! — Slyšíte-liž?“

Za několik okamžiků víko povolilo. Pan hrabě se vrhl po obsahu, jako hladovec, jenž kolik dní neměl v ústech ničeho, po soustu chleba. Touže chvíli rozlehl se však nejen jizbou, ale celým zámekem skřek, jakéhož ze všech, co jich tu bylo, nikdo po celý život svůj neslyšel.

Pan hrabě ležel na zemi s pěnou na rtech, s rukama zařatýma a očima vypoulenýma.

Vedle se černal železný přístroj, jímž vtiskovali delikventům pod jednu či obě lopatky šibenice, a opodál šedál se provaz konopný, jímž odsouzencům hrdla zadrhovali.

Vzácní hosté se jeden po druhém ze zámku ztráceli, ani páni kmoři tu stání neměli, a za hodinu bylo na slavětínském zámku smutno, jako by se ku pohřbu chystali.

Mezi čeledí si vypravovali, že na milostivého pána přišla ta zlá padoucnice, která drží člověka i osmačtyřicet hodin.

A k Oharce krácel rychlejším a rychlejším krokem obstárlý muž — onen sluha, jenž panu hraběti o příšerném pokladu pod mramorovou deskou pověděl.

„Však se zdivíte a zasmějete, pánové moji milí, až vám to budu povídati. Jen shledám-li se s vámi! — Doufám však, že to Pán Bůh dá!“ —

Obstárlý muž krok ještě více potom urychlil. Šlo se mu dobře; cesta byla tvrdá jako mlat. I větřík ho ku předu popoháněl. Než se úplně setmí, chtěl doraziti aspoň do Dobroměřic.

Na starém zažloutlém pergamenu připojena ještě tato poznámka: „Když ve století sedmnáctém, hlavně

v druhé jeho polovici, po Čechách na každém zámku a v každé rozvalině hledali poklady, byly na štěstí ukryty ve zlatých srdcích veského lidu, odkuž jich nikdo nemohl nikomu vyrvat, čekající, až přijde čas, kdy samy zlatým proutkem v den vzkříšení se otevrou.“

Sedlák Krákora.

Povídka z počátku 18. století.

1725.

Sedlák Krákora bude přece zítra kázati! Tato zpráva rozletěla se jednou v sobotu večer ve vsích na pravém břehu Vltavy: v Husinci, v Klecánkách, ve Větrušicích, v Řeži, v Klecanech, jako palčka, když si ji podávají od statku ke statku, od chalupy k chalupě, a od chaty k chatě.

Bývalo tak vždycky, kdykoliv šla řeč, že sedlák Krákora bude kázati.

Tehdáž začínaly býti nepokojné časy. Sám Pánbůh ví, kdo naházel do popela už dávno vystydlého zase doutníků. Lidem opět nechtělo do hlavy, jak je to, že nejdříve cizí „huba“ a potom teprve vlastní, zvláště tam, kde stopy vojny, moru a protivensství nevyhladily paměť na lepší, volnější časy dokořán.

Sedlák Krákora byl vyhlášený kazatel široko daleko.

Rod bílou lebkou měl celou bibli; postily či tisknutých kázání nepotřeboval. Kazatelského umění také neslyšel, úsudky tvořil si sám; ale byly pádné, byly, jak říkáme, jako hrom; ozdob nepřijímaly, někdy pálily jako žhavé železo, někdy zase byly studené jako led, až mrazily. Byly skorem nešetné, ale za to pravdivé.

Lidé z jeho „kázání“ chodívali mlčky, s hlavami svěšenými, neříkali „ten to zná“; ale cítili slova jeho hluboko, a to jim vázalo jazyky. Ale druhý den bývaly vždycky ve dvorech plné šatlavy, protože lidé na robotu

schválně zaspávali a schválně nešli, až pro ně přišli mušketýři.

Sedlák Krákora kázával nad řekou na vysoké skále. Těm balvanům před Větrušicemi do dneška říká lid „kazatelna“.

Páni nechávali Krákora rok od roku v pokoji. Ještě leckdy ho také šli poslechnout, a když je tak „říz“, usmáli se mu.

Ale letos se naň dívali nějak zostra. Na „kázání“ jeho nechodili, a kdo z posluchačů zmeškal v pondělí na robotu, bylo s ním zle. Už mu to dvakrát zapověděli, třikrát seděl po čtyři téhodny ve sklepě; ale Krákora byl tvrdý, tvrdší než jeho „kazatelna“, a v neděli, bylo-li hezky, nekázati, bylo mu jako míti zdravé plíce a nedýchat.

Když mu řekli, pro to že jsou kněží a v kostelích opravdové kazatelny, usmál se trpce; ale co mu v té chvíli přišlo na jazyk, nevyřkl nikdy.

A dnes v sobotu byli u Krákory dva mušketýři, měli s sebou řetězy, a lidé ve vsi povídali, na čí ruce a na čí nohy.

„Kde máš tatíka?“ zeptali se dcery.

„Odešel, milí páni“.

„Kam odešel?“

„Jediné Pánbůh ví, milí páni.“

„Měl štěstí, že odešel.“

„Pomodlím se za to, milí páni!“

„A jestli se vrátí a bude zítra kázati, nedokáže a nedořekne ‚amen‘, protože schválně pro něj postavili před zámkem z brusu novou šibenici. Vyříd' mu to, přijde-li.“

Mušketýři odcházeli za nadávek. Šli návsí iako pánové, rezavé šavle u boků, rezem prožrané halapartny na ramenou, a hejno kluků za nimi a kolem nich.

Dcera Krákorova přehodila si přes hlavu lněný šat a odběhla se podívat, jakže ta šibenice vypadá, na níž chtějí zítra tatíčka pověsit.

Opravdu — mušketýři nelhali — šibenice byla z brusu nová, vysoká na dva sáhy, a nahoře ovíjel se kolem

příčného trámu provaz. Stála naproti zámku a dívala se pánům do oken.

Mladé dívky zalily se oči slzami, nohy se pod ní zachvěly, a Lenka vracela se k domovu. Šat na hlavě zatáhla si pevněji, a když překročila práh, seděl už sedlák Krákora za stolem.

„Kdes chodila, dcero má?“ otázal se starý bělovlasý muž temně, jako když se chltívá voda ve Vltavě ledovými krami prodrati, nemůže a nemůže.

„Hledali tě tu mušketyři ze zámku, tatíčku.“

„Kdes že chodila, dcero má?“

„Budeš-li zítra kázati, nedokážeš prý a ‚amen‘ také nedořekneš. Na vršku před zámkem stojí šibenice, z brusu nová, na dva sáhy vysoká, a nahoře provaz, kterýž ještě nikomu hrdla nezadrhl.“

„Neslyšíš, Lenko? — Kde žes chodila?“

„Byla jsem se, tatíčku, na tu šibenici podíval. Vystavěli ji pro tebe a tím novým provazem prý tobě po-prvé hrdlo zadrhnou.“

„Tys hodné dítě — dobré dítě, ty dcero má!“ zahučel sedlák Krákora. „Ale na ten zítřek se musíme posilniti. Slyšíš? — Ty také, Lenko.“

„Budeš přece, otče můj, k lidem mluvit?“

„Ba právě že budu.“

„Neslyšels, že tě oběsí?“

„Neoběsí, arci že neoběsí.“

„Přijdou prý z Kostelce vojáci.“

„Půjdou zase nazpátek. — Slyšelas? Chci se na zítřek posilniti. Podej mi bibli.“

Lenka vzala bibli z police, utřela s ní prach a podala ji otci.

Krákora četl tu kus, tam kus a zdálo se, jakoby si cos v hlavě opakoval.

Opět připadalo mu všechno tak známo, tak dopodrobna povědomo, jakoby to byl četl před chvílí. Letos však se do téhle knihy ještě nepodíval a měl už třikrát „kázání“; ale na zítřek chtěl se dobře připravit. Měl před sebou rozevřenou knihu „Příslaví“ a četl už po čtvrté: „Lev řvoucí a medvěd hladový jest kníže bezbožné nad lidem chudým.“ Pokaždé, když četl tenhle verš, zakmítl se mu

kolem vyschlých rtů potupný smích, a když to přečetl po čtvrté, ohlédl se po dceři a řekl: „A kdyby mne, Lenko, oběsili?“

„Musili by oběsiti také mne,“ pravila za chvíli dcera jeho pevně, jakoby jí z těch úst čísel severní vítr a z těch plavých očí místo ohně vyhlédal led.

Krákorovi opět zaletělo oko na onen verš v knize „Příslaví“ a hlavou mu proletěla myšlenka náhlá jako blesk za večerů lednových.

„Ale vždyť by jich ke mně ten lid ani nepustil. Bývají kolem mne sta, letos mají okované hole, v žilách probíhá jim krev prudčeji, do hlavy vrací se jim, dcero má, stará, česká česť, do rukou někdejší síla a do srdcí udatenství. Chvála za to Pánubohu! Však už je tomu hezkých let, co tohle všecko v lidu dřímal. Dvě pokolení vymřela a teprve o třetím se může mluvit. Tenkrát měli lidé srdce zaječí, krev v žilách jim šla jako voda v potoku za parných dnů, z hlav vymizela jim paměť a na hrud usedla můra. A v rukou měli chabosť, protože trpěli hlad — slyšíš, v selských statcích mívali hlad! — Nejvíce hladověla jejich duše, a nebylo nikoho, kdo by ji nasýtil. Když chtěli číst knihu, musili v noci. Uzavřeli okenice, tu knihu vytáhli z úkrytu ve zdi a vždycky, když četl hospodář, musil chvilku posečkat, zdali nikdo pod okny neposlouchá. — Tak, dítě, bývalo.“

Sedlák Krákora zaslechl na zápraží kroky a utichl.

„Dobrý večer, kmoře Krákoro! — Požehnej Pánbůh! Jakoby vás tu ani nebylo,“ zahovořil jedním otevřením úst soused Švejda a usedl na lavici u okna bez pobídky.

Krákora poděkoval a přivítal hosta; ale návštěva jeho mu hrubě milá nebyla.

„Budete mít na kázání hezky. Nad Klecany jsou červánky jako krev.“

„Hezky, hezky, sousede Švejdo!“

„Chtějí prý vám to překaziti, ale podívají se. Všecko se na vás těší, jak jim zas posvítíte. Jen hodně do živého, kmoře Krákoro. Však vy to umíte; měl jste býti přece jen knězem!“

„Hm! — knězem!“ zahučel sedlák Krákora.

„Aspoň by vám to nemohli zapovědět.“

„Dobře, že jsem nebyl a že nejsem.“

Sedlák Krákora měl někdy býti páterem. Když mu říkali ještě: Jiříku, líbilo se mu to velmi; ale když se stal Jiřím, už nechtěl ani slyšeti a nelitoval toho do dneška.

Krákora se zamyslel. Jasně, pronikavé oko jeho utkvělo na zemi, aby se neselkalo se zrakem souseda Švejdy.

„Skoro máte pravdu. Tolik lidu byste neměl na kázání, ani kdybyste byl biskupem, a mluvit byste tak nesměl, ani kdybyste byl arcibiskupem. A tak daleko byste to nepřivedl jaktěživ. — Jářku, kmoře, jdu vám říci tohle: Až na vás půjdou, my vás nedáme, učiníme kolem vás kolo a uvidíme, zdali se kdo odváží to kolo prorazit. Musili by míti celý pluk!“

Krákora pozdvihl hlavu, podíval se na Švejdu, ze Švejdy na dceru a pravil: „Jdi, Lenko, zavřít a poklidit. Už se šerí.“

Lenka vstala a šla. Ale tušila, proč ji asi tatíček posílá ven. Dcera Krákorova však uvykla si od nejútlejších let poslouchati bez odmluvy a bez průťahu.

„Slyšíte, strýče!“ začal Krákora. „Mám dceru, vy syna; mám statek, vy statek, a bydlíme vedle sebe. Z těch dvou statků mohl by býti jeden a z těch dvou dětí manželé. Co tomu říkáte?“

Sedlák Švejda přejel si mozolovitou pravici čelo a promnul si zrak.

„Zítřa jim neustoupím. Může býti, že tu po Krákorovi co nevidět zůstane dcera sirotek. A vy víte dobře, jak je to: na statku ženská a k tomu sirotek. — Chcete-li!“

„Malujete si to, kmoře, tuze černě.“

„A kdyby, strýče?“

— — — — —

„Potom půjde Lenka ke mně, budeme ji míti za svou; ale nemyslete na to, kmoře Krákoru. Páni umějí pouštět strašáky. — A nemohl byste toho snad pro zítřek nechat?“

A při tom mrštil sedlák Švejda bystře nahnědlýma očima po Krákorovi.

„Ale vždyť povídáte, že mne nedají.“

„Nedají, pravda, že ne. Udělají kolem vás kolo, při-

jdou s okovanými holemi, musil by na ně celý pluk. A potom už to také není k vydrzení, celinký týden pro nic za nic se starati a dřítí za jiného. — A říkáváte, že o tom v písmech není ani muk?”

„Ani muk. Ale za to mají ve svých „lejstrách“ na naše životy pergameny, na těch pergaménech císařské pečeti z Vídně a z Prahy podpisy místodržících. — Ale to všechno dělají jen úředníci, že jsme týráni, že nás sužují celinký čas rok od roku. A těch se báti nebudu, ať se stane cokoliv. Zítra povím lidu všechno hezky srozumitelně. A když nebude lépe, sebereme se, půjdeme jim to na zámek povědět v houfech a uvidíme. Ale jářku, kdyby se něco stalo, tak tedy jak mezi námi ujednáno. Ruku na to!”

Krákora se Švejdou stiskli si pravice a prvnější oddech si volněji. Nyní tomu byl povděčen, že soused si zašel k němu do statku.

Lenka touže chvílí vešla do stavení.

Sedlák Švejda zdvihl se teprve za hodnou chvíli.

A když byl Krákora s dcerou sám, tu mu připadlo, že přece snad dobře nedělá, že dává svůj život v šanc, své dítě v sirobu, a to proto, že se lidem jeho „kázání“ líbí, že z daleka přicházejí nad Vltavu.

Vždyť však slávy nehledal; za to, že se to lidem líbí, nemohl; ale to chtěl, aby změkli ti tvrdí páni, měli s lidem milosrdenství a nesužovali ho jako zvěř, jako němou tvář, a potom také, aby do těch lidí vtěsnal trochu lidského sebevědomí, trochu té pýchy, že duše pánův a duše lidu jsou stejné duše . . .

„Prchni, tatíčku, anebo zítra nevycházej!” ozvala se náhle Lenka, přišla až ke stolu a sepjala prosebně ruce.

„A co jsem udělal, že chceš, abych uprchl anebo na zítřek se uzavřel?”

„Nic jsi, tatíčku, neudělal; ale chceš kázat a za to kázání je tvá hlava příliš mnoho!”

„Dítě, řekli by hned ještě zítra, že se pánů bojím, že mne snad uplatili. A páni by si z tvého otce ztropili smích, že Krákora dokrákoral. Panský posměch a šibenicie však stejně platí u mne.”

Sedlák „kazatel“ svěsil hlavu, zapřel si ji do obou rukou a — činil v duchu pořádek se světem.

Nad Větrušicemi spouštěla se tmavá noc a s tou nocí počátek zlého, těžkého dne.

Na okolních dvorech tábořili už vojáci z Brandýsa a z Kostelce.

Páni dali vyvaliti na nádvoří sudy piva, a vojáci si z těch sudů kupovali na zítřek „kuráž“ zadarmo. Byla to pro ně pravá pochoutka, protože právě tenkrát dal Turek na několik let pokoj a vojáci se musejí i v pokoji cvičiti. A vytáhnouti do vsí na lid, schytati zbůjníky a „oprubovati“ na nich muškety, byla pravá hračka.

V neděli scházeli se lidé od samého poledne na skály za Větrušice v celých zástupech. Nikdo, kdo nemusil doma zůstat, nezůstal.

Nebe bylo dnes zatažené. Z Vltavy zdálo se, že vystupují mlhy a že se rozestírají po skalách, jakoby chtěly ty davy lidu bráti v ochranu.

A když bylo tak ke třetí hodině, rozlehl se náhle skalami temný hlas, lidem uvázla slova na rtech a zraky všech upřely se na muže v selské kytli s hlavou nepokrytou, postavy nevysoké, ale složité, kterýž zaujal nejvyšší místo na zahnědlých skaliskách, odkudž začíná příkrý sráz přímo do řeky. Byl to sedlák Krákora.

Lid utvořil kolem něho opravdu řetěz, a ti, již mu byli nejbliže, podali si s ním ruku.

Sedlák Krákora se po svém zvyku nejdříve trpce posmál a dal se do kázání. Lidé tajili v prsou dech a chvěli se po celém těle. Byli by ho tak vydrželi poslouchali do večera, celou noc a celinký zítřek.

I Vltava, zdálo se, že ustala dole v šumotu, že zastavila na okamžik své proudy a že vlny její poslouchaly utajeně divné, nezvyklé, selské kázání.

A když po třetí hřímavým hlasem dokazoval pravdu slov písma svatého: „Lev řvoucí — — —“ vpadlo náhle za zády davů do řeči Krákorovy zarachocení bubnů. Lidé stajili ještě více v prsou dech, seřadili se kolem Krákory v hustší řetěz a sedlák „kazatel“ mluvil, jako když nad Ouněticemi hřímá.

Bubny zarachotily poznovu; ale Krákoru stěží přehlušily, a v poslednějších řadách lidu rozlehly se výkřiky zděšení, protože vojáci postupovali v před s nasazenými mušketami.

„Ve jménu jeho milosti císaře a krále poručím ticho!“ ozval se za vojskem sípavý hlas pana justiciára, jako zasyčení zmije. Ale v proudění lidu zanikl, a Krákora mluvil dále prudčeji a prudčeji. Zástupy ustupovaly před mušketami až na samý pokraj skal.

„Ve jménu jeho milosti císaře a krále!“ znova zaržál pronikavý hlas.

„Tatíčku můj! Tatíčku můj!“ rozlehlo se náhle skalami úpěnlivé Lenčino volání.

Vojsko postupovalo pevným krokem vpřed a sedláci se, kde mohli a kam mohli, uhýbali. Již netvořili kolem Krákory kolo, a vojáci mohli přímo na něho.

„Ten je to! Tenhle, páni vojáci!“ zvolal mezi posluchači jidášský hlas.

Krákora ohlédl se po bídňíku, a oko jeho zasvítilo strašlivě.

„Spíše tyhle skály by mi rozuměly a spíše tahle voda dole by mne byla pochopila!“ zahřměl. „Jste všichni lid se ctí zahrabanou, s pamětí vyhaslou, se srdcem ovčím, a já pošetilec věřil jsem vám! — Na takový lid patří rány, aby se probudil alespoň v umírání a poznal, že mohl žít, ale že nechtěl žít!“

Vojáci na chvílinku postanuli. Zdálo se, že se na toho muže s šedivým vlasem a bílým vousem nemohou odvážit. Stál tu proti nim bezbranný; ani hole neměl v ruce a v ústech toliko slova. Zástupy dlely kolem za hrobového mlčení. Sedláci rozestupovali se dál a dále, aby vojsko o ně nezavadilo, a ve všech těch stech nebylo člověka, kterýž by se postavil věrně Krákorovi po boku.

Poslouchali ho ovšem rádi, protože jim mluvil ze srdce a do srdce a dávali mu ve všem za pravdu, protože hořkost té pravdy cítili, i když jim dřímota oči sklížela, ale pravdy a hlasatele jejího hájiti nedovedli.

Mlhy stávaly se hustšími a hustšími a usazovaly se na skalách jako báječné zjevy.

„Ve jménu císaře, ve jménu milostivé vrchnosti chop se buřičel!“ poroučel pan justiciár.

Sedlák Krákora ustupoval krok za krokem, až přešel vrcholkem balvanův.

Skála přecházela v příkřejší a příkřejší svah; drtila se mu pod nohama, a kameny řítily se do vod třeskotným rachotem.

Krákora měl zraky upřené zpola do šedých mlh a zpola na vojáky, kteříž jaksi ostýchavě sledovali za ním a báli se skorem vložit ruku na něho.

„Rychle! — Sice vám ještě upláchne!“ zavelel znovu zámecký úředník.

Vojáci rozstoupili se ve dva šiky a několik mušketýrů pokročilo v před.

„Kazatel“ pořád ustupoval; zástupům tajil se opět v prsou dech a tváře všech tkvěly na Krákorovi s němým ustrnutím.

„Tatičku! Tatičku! Zůstanu tu sirotek — samojediná!“ znovu zasténal po skalách úpěnlivý hlas a níže na skále pojevila se mladá dívka. Chtěla as vyčnívajícím skaliskem doskočiti vrcholku „kazatelny“; ale klesla nazpět s čelem zakrváceným.

Zástupy rozletěl se nepokojný šum, jako když zaduje do Vltaviných vln vítr. Vojáci nasadili znovu muškety a opět bylo mezi lidem ticho, jakoby to byly samé postavy ze skály a bez srdcí.

Sedlák Krákora podíval se bystře do mlhovitých oblak nad sebou, jakoby se chtěl přesvědčiti, jak je as do těch věčných říší daleko, oči, zdálo se, že mu na okamžik zavlhly a rty jeho cos zašeptaly. Ještě jeden krok učinil nazpět, lidé chvěli se hrůzou a sedlák Krákora klesal dolů do Vltavy s rukama sepjatýma a se zrakem upřeným v tu stranu, kde leželo jeho dítě jakoby bez ducha a bez života.

„A vy, čeládko buřičská, domů, do svých děr! Kdo zítra zaspí, celý den prosedí v šatlavě v kozelci!“ zasípal pan justiciár.

A sedláci šli na slovo, bez odmluvy; jeden druhému se nepodíval do očí a jeden na druhého nepromluvil, protože se jeden před druhým styděl, a když přišli domů,

pomodlil se za sedláka Krákoru jedenkaždý „otčenáš“. A kdyby byl tak přišel k nim dráb a ptal se, za koho že se modlí ten „otčenáš“, na spasení nesmrtelné duše své by se byli zaklínali, že to není za „kazatele“.

Vojáci se srazili v šik, táhli za rachotem bubnů do zámku, kde jim dali vyvaliti ještě několik sudů piva za to, že zase postrašili lid na několik let.

Pan justiciár dal Krákoru hledat ve Vltavě. Byli až u Kralup s loďkami a přece nenalezli ničeho. Pan justiciár skřípal zuby, že na novou šibenici nemohli prvního pověsit sedláka „kazatele“, třeba už mrtvého.

O mladou dívku v mrákotách na skále nestaral se nikdo. Teprve večer přišla Švejnova žena s mužem, odnesli ji do statku a uložili do komůrky. Strýc Švejda nebožtíku kmotru slib dodržel, zvláště proto, že statek po Krákorovi nebyl k zahození a že všecka pole jejich ležela podle sebe, jakoby patřila k sobě ode dávna.

Uplynulo pět let, pořád těžších a těžších, z nichž každé bylo ranou egyptskou. Český lid se pod těmi mehlami ohýbal až k zemi a — trpěl. Šibenic bylo nastaveno na každém vršku před každým zámkem a po městech rozloženy samé cizácké pluky.

Na „kazatelnu“ nad Vltavou neodvážil se už nikdo nikdy. Chodívala sem toliko mladá žena a od nějakého času vodívala za ruku klučíka. Co mohl hošík běhat, bývali tu každou neděli od prvního jara do zimy.

Klučík sbírával po stráni slzičky, uvíjel je v kytici a kytici hodil vždycky dolů do hlubin — dědečkovi do hrobu.

„A proč pak pochovali dědečka do vody?“ zeptal se kdysi matky, když zase hodil se skály do vod slzičky.

„Protože, když je тихо a voda čistá, vidívá dědeček nahoru a z hrobu by nemohl.“

„A dnes že také vidí?“

„Také miláčku.“

Matka přivinula hošíka k sobě blíže, na bílém čele zarděl se jí do tmavočervena jakýsi pruh — bezpochyby že památka po pádu, hošík sepnul ruce a modlil se za dědečka, protože byla řeka tichounká, při tom průhledná jako sklo a dědeček mohl vidět nahoru.

„A až ty umřeš, pochováme tě také do řeky, abys na nás viděla jako dědeček!“ řekl hošík, když se byl domodlil, a přitulil se v dětinské prostodušnosti k matce ještě těsněji.

Byla to dcera Krákorova a klučík vnuk Krákorův a strýce Švejdy.

* * *

„Kazatelna“ se dosud černá za Větrušicemi nad Vltavou; Vltava však už dávno zanesla se svými proudy památku na sedláka „kazatele“ a větry, co značně ometly vrcholky zdejších skal, zavály lidem z paměti i někdejší zlé doby.

Před nedávnem stál jsem také na „kazatelně“. Zdálo se mi, že slyším na skalách okolních hřímati Krákoru lidem a pánům do uší a kolem hlavy že mi zněla slova: „Lev řvoucí a medvěd hladový . . .“ Dole proudila se Vltava ostřeji a ostřeji a vlny její s nádechem ruměncovým rozplývaly se v širokých polokruzích, jakoby se chystaly ke svůdnému křepotu. Pod nohou vylomil se mi náhle kus skály a skutálel se ve strašlivém rachotu dolů do řeky, jakoby šel Krákoru vyburcovat ze sna a povědět mu, že si přece někdo na něho vzpomněl, že ho vytáhl z hlubin zapomenutí a že se den ode dne, rok od roku drobí a rozpadává ta jeho „kazatelna“.

Povídka z Poohří.

1730.

Již jsou tu zase — ony dlouhé večery zimní, kdy jizbičkou matně ozářenou den ode dne téměř hluboké ticho, rušené pouze odměřeným od kolika let stejným tikotem hodin, a kdy člověk jest takořka živ jen ve světě, jež si sám v duši utvořil! A mezi nimi nejdelším — ten štědrý, jež obyčejně hlava dlouho přes půlnoc probdívá. Duše dlívá odtud vždycky daleko přes řeku, lesy a stráně, ve světničce se starým dřevěným stropem, s řadou obrázků v průčelí a krbem nedaleko dveří . . . Nahlédá do vnitra,

vzpomene si, jak bývalo a jak už nikdy nebude, všechno si prohlédne — i tu polici, na níž bývaly někdy srovnány knížky na režném papíře, v nichž znala každíčkou řádku, a potom neopomene nikdy navštívit hrob, v němž tlí dvě srdcí nejdražších . . . Všude ticho, mrtvo, ve vsích se kmitá jen tu a tam světélko, až se pojednou ozvou zvony půlnoční . . . Hlava opřená o ruce se zdvihá a člověku jest, jako by byl vykonal nevím jak dalekou cestu, ale milou, nevýslovně milou . . .

Vynořila se tou dalekou cestou pohádka za pohádkou, vzpomínka za vzpomínkou, obrázek za obrázkem, některý do smíchu, jiný k pláči a ještě jiný, že se k hlavě valí proudem krev . . . A skorem všecky odleskem poesie vánoční, jež na našem venkově namnoze již hezky hluboko pode sněhem. A kde ještě živoří, bloudí od stavení ku stavení, od statku ke statku, od chaty k chatě, dívá se osvětlenými okny do světnic, postojí — postojí, zamyslí se a potom zlehounka zaťuká, aby ji vpustili . . . Ale slyší ji málo kdo a otevrou jí málo kde . . . Vánoční poesie — ten zlatý rys v povaze lidu našeho — bloudí, a což divu, když jí tak málo prahův otevírají, že si usedá a bledé líce její že ovívá Morana každou chvílí smrtivějším a smrtivějším dechem . . . A kdykoli slýchám o štědrý večer kvílivé větrů lkání, tak maně mi připadne po každé na mysl, že zase někde odpudili ode prahů tajemný zjev s bledýma, nevypověditelně krásnýma lícema, se zlatými vlasy a růžovýma rtíkoma, na nichž nejrozmantějších pohádek a nejrozkošnějších popěveků k nespočtení, ve sněhovém jako by ze stříbrných nitek utkaném šatě — vánoční poesii, již byla tak zcela podobna děvůška, jež chodívala někdy v Poohří „Perychtou“ a kterou také spálil prudký zimní mráz.

Otce měla rybářem, ježž znali široko daleko. Revír rybáka Marhuly táhl se také na dobrou hodinu cesty.

Když začal opravdu lovit, nepostačily mu košíky, nůše, pytle, ale musili přijet s povozy. O jeho ryby se každý dral; byly nejchutnější, a což hlavního, rybák Marhula své zboží nepředražoval.

O mlýnech a rybárnách na Poohří vypravovali si lidé široko daleko. Mlynáři s rybáky byli také zcela zvláštní

druh lidí; ale jednu vlastnost měli společnou skorem všichni: prostosrdečnost. A přišel-li kdo pod jejich střechy, našel každý nejupřímnější pohostinství. Dali a předložili, co měli. O mlýnu či rybárně, kde by pode krovy lidé tvrdí bydleli, nikde ani neslyšeli, leda ve dlouhé, smutné pohádce.

Bývalo však zřídka, aby byl mlynář s rybákem rozvaděn, už pro vodníky, kteří se nejednou v rybárnách sušivali, když se jim zachtělo podívat se do kraje . . . Rybák by mohl velmi lehce vodníka navést, aby škodil nejen mlýnským strojům, ale podbíral i jez. A potom by nesvedl ničeho ani nejdovednější krajánek, byť by se vyznal v nejdůkladnějším zaříkávání.

V rybárnách bohatství nebývalo domovem nikdy, dobrý čas spíše, někdy také nouze s bídou. Ale poslední hosti si jen vždycky sami přilákali. V těchhle chatách umívali celou řadu zvláštních nezvyklých pořekadel, přísloví a průpovědí; všechny se však točily kolem vody a lidského života. Pozemská pout prý rychleji ubíhá než nejprudší proud. A k čemu si tedy skrběním a ukládáním pro jiného bráti od vlastních úst. Rybářští synkové s mladými rybačkami všude v kole mezi nejprvnějšími. Dudáci jim také pokaždé zahráli tu nejnovější. A musili mít při tom „solo“. Ale také říkali, kam prý se rybačka kdy provdala, přes žádný práh ještě štěstí nepřinesla. Všude prý to potom rychle dolů chodívalo, až začaly pelichat i došky na střechách. — A potom se po nejvíce vdávaly a ženili mezi sebou. Na některé řece bylo od rybárny k rybárně samé příbuzenstvo.

Rybák Marhula, jehož chata stávala někdy mezi Pátkem a Křesejnem, byl však mezi svými soudruhy učiněnou bílou vranou. Také s nimi mnoho nedržel, jako by se jejich společnosti štítil. Byl bohat, a lidé si vypravovali, že má zakopáno tolarů k dobrému tisíci. Přidávali ještě, že prý je ve spolku s vodníkem — s tím, jenž se vždycky za slunných jasných dnů v dubinách nad Křesejnem sušívá. Jinak by ani nebylo možno, kde by se v jeho revíru tolik ryb nabralo. A jaké ryby! Nikde po celé Oharce od jejích zřídél až po ústí u Litoměřic nebylo takových.

Zlým však rybák Marhula nebyl, jen poněkud podivín; málo mluvíval, spíše vždycky více myslíval. Do hovoru se pustil s kým málo kdy. V hospodách nebýval, „solo“ si nedal zadudati jaktěživ, a dudáci o něm za to roznegli až neuvěřitelné klepy, je prý lakomec, proto se také tomu vodníku zapsal krví; někde ještě dopověděli šepem: „krví své vlastní dcery“. Pohádkářům s dudáky nikdy nešlo o nějakou tu lež. Řeč prý se mluví a voda teče. —

Ale Marhula nebyl ani lakomec.

Nejskvěleji vyvrátil tuto pomluvu o každý štědrý večer, kdy jeho Lucilka chodívala „Perychtou“. Chodívalo s ní družek vždy několik, v rukou měly košíky, některá na bedrách i nůši a v nich ryb pečených, co se jich tam vešlo.

Lucilka měla šaty bělounké jako nejčistší kment, ve bledých vlasech, hebounkých jako len, zlatou korunku, v pravici vrbovou metličí, a jaké průpovídky na růžových rtech!

V sousední vesnici se lidé nikdy štědrého večera ani dočkati nemohli, ne tak pro Lucilčiny rybičky, ale k vůli jejímu říkání.

Dvě neděle před svátky učily se všude děti nejrozmanitějším koledám. Než dostaly po rybičce, musily si jí vždycky hezky zasloužiti. Lucilka učívala také koledám děti sama, nejraděj téhle:

„Teče, teče říčka,
studená vodička.
Umejvala se v ní
panenka Maria.
Když jest se umyla,
po břehu chodila:
na kameně klekla,
syna porodila.“
„Ach ty milá máti,
chceš-li ryby jísti?“
„Ach ty milé dítě,
kde bys je lovilo?
Malé čtvrt hodinky,
cos se narodilo.“

„Perychta“ chodívala ve vesnici od stavení ke stavení, od nejbohatších k nejchudším, a všude ji s druž-

kami rádi viděli a všude ji nejvlídněji přivítali. Děti se s počátku schovávaly matičkám za sukně, někde i pod postel či pod stoly zalézaly, ale musily ven všechny, nepomohlo jim nic . . . Nejhorší otázka přicházívала vždy naposled: „Kolik bylo Mladátek?“ Tahle byla vymyšlena na počtáře. — Dovedli ji vždycky jen nejstarší a nejvtipnější. Některé se odpovědi učily po celinký Boží rok a přece se potom zakoktaly. Nešlo to a nešlo. Spíše by si byly jazyk přehryzly.

„Perychta“ chodívала, když dozněl vesničkou poslední hlahol pastuchova rohu.

„Letos, Lucilko, nepůjdeš!“ řekl asi tři dni před štědrým večerem rybák Marhula.

„A já se již, tatíčku, tolik natěšila!“

„Slyšeti ledacos. Lidé jsou zlí.“

„Co chodím, nikdo se na mne ještě ani škaredě nepodíval!“

„Věřím — věřím. Člověk někdy zcela podoben téhle naší Oharce. Dívá se, dívá, jakoby neuměl počítati pět, staví se, staví, jako by byl holátko, ale pojednou se v něm něco vznítí, zavře a potom o sobě neví — necítí se a je všeho schopen . . . A proto bude lépe, když doma zůstaneš!“

„Ani téhle radosti mi, tatíčku, nedopřejete? Ani téhle jediné?“ Lucilka uměla tak neodbytně prositi.

Starý tatík přikývl jen potom hlavou, vyšel ven, odvázel lodku a pustil se na řeku, aby ulovil nějakých pěkných ryb. — A za nedlouho jich měl, že by se byla lodička hnedle potápěti začala. — O štědrý den je pekli skorem až do večera. Takové chuti, jako u Marhulů, nedovedl jim dodati nikdo, byl by vzali nejdražší koření a přimíchali i všehochuti. Byly křehounké, šfavnaté a lehounce pročervenale, jako by je vymaloval.

Když se smrákalo, Lucilka se strojila. Plavé vlasy rozčesala si volně po ramenou, do skrání zasadila zlatou korunku, bílé šaty v boku sepjala modrým pasem a potom se jí prodral rtíkoma tichounký popěvek, jako by se chtěla přesvědčiti, zdali jí to půjde. — A šlo jí to až milo.

Starý tatík se dnes své dceři nemohl ani vynadiviti.

Jak jí všechno slušelo! A potom ji chtěl o tuhle radost připravit.

Lucilka zářila štěstím a spokojeností.

Přicházely i družky její, jedna za druhou a chválily ji, takováhle „Perychta“ že nechodí Poohřím.

Lucilka se jemnince začervenala.

Pastucha již začal před okny statkův i chat své štědrovečerní troubení. — Dnes mu však roh každou chvilkou selhával. — Tak se zdálo, jako by se také zimou tetelil. — Popadával i sníh a od vrchu fičel nejostřejší vítr. Mlhavo však nebylo. — Kam oko mohlo údolnou dohlédnouti, kmitalo se světél a světýlek nejskotačivějším rejem. A větrem rozléhalo se vytrubování pastevců souladem nejčarovnějším . . .

Lucilčiny družky vzaly košíky, v nichž bylo naloženo ryb, co se jich jen mohlo směstnati.

A všude již měli chaloupky i statky dokořán otevřené, chvilkami zvědavější vyhlédali, zdali nepřichází „Perychta“, a když zaslechli klinkot rolniček, rychle odskočili do světnic, usedli na lavice kolem kamen či za stoly a naslouchali s tajeným dechem . . .

„A neboj se! — To ti povídám!“ napomínala matka dcerušku či synáčka, již se jí chytali za sukně. A jí samé bylo nějak úzko, aspoň na chvilku.

Perychta bývala vždycky obestřena jakýmsi tajemným kouzlem, byť by ji sebe lépe znali. Už tak ode dávna návykem. Přispíval k tomu namnoze také ten štědrý večer s veškerým rojem pohádek, pověr a bájí.

Za zdejší dědinou byl dvůr; takto mu říkali „manský statek“. Na dvoře hospodařil mladý pán. Pocházel z české krve, arcit' jen po matce. Ale kdyby to nebylo zapsáno ve farních matrikách, nikdo by tomu byl nevěřil. Mladý pán pobyl nějaký čas v cizině a když se vrátil, ujal se otcovského dědictví . . . Na takovýchhle „panstvích“ měl se lid vždycky nejhůře. Musili robotovati do úpadu a ještě mohli býti rádi, když jim aspoň na těle kůži nechali . . . Dědic manského statku potřeboval stokrát více, než mu dvorec vynášel, ani tak ne pro sebe, jako pro své soudruhy a společnice . . . Zdejší pán byl ženat; ale o manželce jeho nikdo nevěděl. Jen tak potají si šeptali,

že od něho odešla hned ten týden po svatbě. — Na manském statku po pravém Oharčině břehu nejpustší mrav . . . Až si lidé křížem čela znamenali, šeptajíce: „Netrestej nás, Bože!“ — Mladá dívčí tvář se tam nesměla soumrakem ani ukázati . . . Na dvorci co chvíli noví a noví hosté; velmi často i důstojníci.

A potom prováděli kousky, nad nimiž se rděla i Oharka . . .

O štědrý večer v prostorné jizbici manského statku bylo k deseti mladým pánům. Přivedli si zpěváky se zpěvačkami až někde od saských hranic . . . Kluzký vtip střídá se ještě s kluzcím, kluzký popěvek celou kopu jiných, ještě pustších vyvolává a hosté, zdá se, jako by chtěli předstihnouti i samotného „umělce“ . . . Jsou sice teprve vánoce, ale v obilnicích na zdejším dvorci již prázdno, ve stodolách ani klásku, vyprodána i všecka sláma. Co však na tom! Robotníci budou musít pomoci. Zdejší dvorec ostatně ještě něco vydrží. Ochota Libochovického Isáka dosud pokaždé z tísně mladého pána vyprostiti dovedla. A předevčírem se nabízel zálohou sám . . . Manský statek na pravém Oharčině břehu zlato rodí a než se rozkutálí, bude dlouho — dlouho trvati. Bez toho prý povstal ondyno v Sasku divný prorok, jenž umí pověděti na vlas, kterého dne i které hodiny bude konec světa . . .

„Dnes, milí braši, ještě něco uvidíte!“

Zdejší pán se dal do hlasitého smíchu.

Soudruzi jeho na několik okamžiků utichli.

„Což bychom zde mohli viděti?“

„U nás vždy zvykem, že nejhezčí dívčina chodí „Perychtou“. Několik holek ji doprovází. Bývá oblečena jako anděl . . . Dnes se na ně podíváme! — Slyšíte? Budeme choditi s nimi! — Anebo musejí také k nám!“

„Výborně, Edvarde! . . . Však dovedeš pokaždé uchystatí zábavu, že již za něco stojí . . .“

„Připravte se. Už budou asi chodit!“

Hosté byli připraveni mžitkou.

Potom vyrazili do vsi. Hlavy jim šly kolem. Víno, jehož se již skorem přepili, počalo účinkovati.

Z protějšího statku zazníval milounký dětský zpěv:

„Dala jest nám, dala
růžičku od srdce,
která jí vykvetla
v zelený zahrádce:
však jí to zaplatí
přesvatá Trojice!“

Na zápraží pojevilo se několik ženských postav.

Světlo, vyrazivši za nimi ze světnice, ozářilo je kouzelným svitem.

Panna „Perychta“ podobala se opravdu anděli, jenž druhdy zazpíval nad luhy Betlemskými: „Sláva Bohu na výsostech a na zemi pokoj lidem dobré vůle . . .“ Hebounké, plavé vlasy její, vlínoucí se volně ramenoma i šijí, odrážely se od sněhobílého roucha třpytivým zlatem. — V přibledlém obličejí prokvítaly jí růže tak zrovna po prvním rozpuku a kolem ruměných rtů jejích kmital se nejbláživější úsměv . . . Letos nezůstalo panně „Perychtě“ ani jediné dítko dosud dlužno odpověď. Už čtvrté vědělo, že bylo Mladátek čtyři tisíce čtyři sta čtyřicet čtyři . . . A rybky z košíků jí ubývaly, že bude musít poslati do rybárny ještě pro zbytky. —

Rolničky chřestily pronikavějším a pronikavějším klínkotem.

Hosté zdejšího pána se na několik okamžiků zarazili.

Ztepilou postavou, rostlou jako nejpěknější břízka na nedalekých stráních, a sličnou tváří dovedla panna „Perychta“ výtržníky na chvilenu omámiti. Stáli, jako by ke sněhu byli přimrzli. A nejednoho napadlo, aby se obrátili a doma načali raději druhý soudek.

Panna „Perychta“ zaměřila se svými družkami nyní zrovna proti nim.

Hosté zavejskli z nejplnějších hrdel a ocítili se u dívek větrem.

„Nás snad, hezounké panenky, neminete. To byste tomu daly. Jsme všickni mládenci jako lusk . . .“

Panna „Perychta“ se zarazila, zbledla stěnou a družkám jejím vypadly košíky z rukou. Pečené rybky rozkutálely se sněhem.

„Slyšíš-li, ty hezká rybařice? Aspoň se u nás trochu

ohřejete . . . napijete; dáme vám, co budete chtít. Půj-
dete?“

Zdejší pán se k Lucilce přitočil a štípl ji do zbled-
lých, plných líček. —

„Pane, ty máš — svou — paní . . .“

„Co ti do toho, když tebe mám radši?“

Zdejší pán objal rybařici kolem pasu.

„Nebojiš se hříchu dnes?“ Lucilka mu uskočila je-
štěrkou, ale padla do rukou jinému . . .

„Nebojíte se trestu Božího?“

„Však zpíváte pobožné písničky. Zakoledujte nám již
dnes. — Jste všechny holčice — nevěsty!“

Lucilka se bránila vši silou — ale neubránila se . . .

Dvě družky její prchly; ostatní tři napjaly všech sil
a také se vymkly pažím hostů zdejšího pána.

Lidé vyběhli ze statkův a i chat.

„Co se děje? . . .“

„Pán si vede“ „Perychtu“ do dvora. Nic se jiného
neděje.“

„Pomozte, lidé dobří, pomozte, slitujte se, lidé dobří . . .“

„Utiš se, holubičko, utiš, hnedlíčko ti bude dobře.
Jakživa jsi se tak neměla. V mém dvoře si ještě nikdo
nikdy nezasteskl . . .“

„Smilování — tatíčku, můj milý, drahý tatíčku . . .“

„Pošlu pro něho — k tobě ho za stůl posadím —
budete se míli oba dobře.“

Na návsi ticho; jen několik mužů kupí hlavy ve hro-
madu.

„Toho dopustiti nesmíme. Jářku, toho nedopustíme . . .“

„Nepálí tě! — nehas! Rozumíš? — S pány není do
žertu. Trochu ostudy nebude rybákovi na škodu!“

A potom bylo slyšení skřipot zubů mladého muže,
jenž učinil návrh, aby se za násilníky pustili do dvora.

Vesničané zašli do světnic; ale už jim nějak nic ne-
chutnalo. I všecka řeč pojednou vázla. Měli se přece
jen opřít; byli by ji násilníkům vyrvali. Měli však jen
holé ruce a tihle páni u boků kordíky a snad i pistole . . .
Každý konejšil své svědomí jak uměl nejlépe; ale co
naplat! Pořád víc a více bodalo a ode chvíle ke chvíli
se ozývalo důrazněji a důrazněji . . .

Pojednou se rozlehl návsí úpěnlivý nářek.

Lidé poznali po hlase rybáka Marhulu.

Ale zavírali i okenice a přiráželi ve dveřích závory, aby snad k nim nezašel a ukolébaným jejich svědomím nezaburcoval.

Plynula hodina za hodinou a rybák Marhula ještě na návsi. Tu se dobývá vnitra, tam zatluče, zde zaklepá; ale neotvírají mu nikde.

„Já tě varoval. Já tě vystříhal! Já měl hrozné tušení — hrozné. Vy lidé kamenní! Což se nade mnou nikdo z vás neustrne? Já míval mezi vámi tolik přátel! Já vám nikomu ani stébla příčem před nohy nepoložil. A vy se ke mně žádný, žádný neznáte.“

Vesnicí jen větry skučí a zdá se, že už skorem všude světla pohasla.

Jen ve dvoře rdí se okna příšernou září.

Rybák Marhula se nemohl dnes Lucilky nějak dočkat.

A když přišel do vsi a ptal se po dceři, řekli mu, že je ve dvoře.

Rybákovi se zatajil touhle zvěstí pode hrudí dech. A když se sněhem proploužil až ku dvoru, našel vrata zavřena. A ze vnitra ozval se pronikavý šlěkot psí. Mohl si však pěsti roztlouci o těžká, dubová vrata, a nikdo by se byl ani nezeptal, kdo to. Ode dvora zaměřil do vsi a dovolával se lidské pomoci.

Dnes nešli vesničané ani na půlnoc.

A příčinou bylo, aby se nemusili setkat s rybákem, jehož hlas každou chvilku zalehl k uším jejich zoufanlivějším zaúpěním. A nechtělo se jim přes prahy ani dne druhého — o Božím hodě.

Po Lucilce ve dvoře již však ani vidu a o Marhulovi ani slechu.

Rybárna na pravém Oharčině břehu mezi Křesejnem a Pátkem osiřela.

O Mladátka plížilo se večerem ku staré chatě několik lidí s rýči a motykami, aby hledali Marhulova pokladu. Ale nedokopali se ničeho leč černé prstí.

Ten den začalo již hezky táti.

Sníh ležel od svatého Martina.

Někde ho bylo naváto na kolik loket.

Středohorské vrchy až zčernaly. Od pradávna nedobré znamení.

Ve dvoře zase hosté, titěž, kteří tu ondyno provedli pých neslýchaný o štědrém večeru od nepaměti.

„Schází nám tu nějaká „Perychta!“ — Není-liž pravda, braši?“

„Což abychom si šli pro jiné?“

„Tentokráte by se nám to zle mohlo vyplatiti. S rybákovou jsme nepotřebovali dělati dlouhých okolků. Věděl jsem, že se pro ni z robotníkův ani jediná ruka nezdvihne. Měli na tatíka ode dávna s vrchu. Už proto, že se mu vedlo lépe než jim a že nemusil robotovati. Však dovedeme býti přece veselí!“

Přísečnické harfenice zabloudily na dnešek až sem.

Cesta do zdejšího dvora se jim už několikrát velmi dobře vyplatila.

Dědic manského statku nikdy nemíval ve zvyku šetřiti stříbrňáky, pokud měl v kapse jen jediného.

Ku dnešku vzaly s sebou ještě mladou houslistku. Hrávala prý před knížaty, kteří ji zlatem obsypali, před hrabaty, z nichž nejeden ruku jí podával ku sňatku, o baronech a rytířích ani nemluvila, natoť potom o zemanech s manským dvorcem.

Když přešel smyčec jejími houslemi, zdejší pán byl všecek u vytržení.

A což když spustily potom všecky najednou.

Housle bylo jako by naschvál slyšeti nejvíce — a pořád prudčeji a prudčeji.

Ve dvoře veseleji — mnohem veseleji, než ondyno o štědrý den.

Mladá houslistka hrála i očima.

Zdejší pán vysypal před ní poslední stříbrňáky.

Houslistka jen hrdě hlavou pohodila ani neděkujíc.

Ve dvoře prostornou jizbicí ryčněji a ryčněji. Dupotem a tlukotem až se div okna netřesou.

Není ani slyšeti, jak strašlivě vyjí psi.

Příšerný hukot, jenž se blížil ke vsi, větrů váním byl úplně přehlušen.

I v dědině se nikdo nehýbe.

Hukot každou chvilkou děsnější a děsnější.

Ve dvoře dosud světlo; ale v jizbici už ticho. Hosté zdejšího pána usnuli s pravicemi na převržených plecháčích.

Dědic manského statku svírá ruku mladé houslistky, také již ponořené v hluboké dřímoty.

Hukot už zcela přede dvorem, jako by přilétala hrozná, báječná příšera.

Byla to Oharka, jež vystoupila ze břehův a rozzuřila se vzteklejším běsením.

Okna ve dvoře nemohla vlnám odolati.

Hosté procitli, když na zemi zařinčelo sklo a vyvrácená vrata sřítla se s hradební zdi za ohlušujícího rachotu.

Ve vesnici se také probudili teprve, když ucítili studenou lázeň.

Už možno pomýšleti jen na záchranu pouhých životů — a ještě to půjde ztěžka.

„Trest za štědrý večer. Milosrdný Bože!“

„Tak brzy! Milé děti! Kde jste kdo?“

„Muži!“

„Matko!“

„Tatičku! Matičko!“

Děti volají ve zmatku, po rodičích a rodiče zase po dětech.

Noc každým okamžikem přibývá. Vesničané již na kalencích doškových střech, někteří na stromech, ještě jiní bojují s rozzuřenými vlnami. Ze dvora slyšeti ženské hlasy s mužskými, zdá se, jako by se byly i housle s harfami rozezvučely, ale za chvilku všechno tichne.

A když se rozednilo, celá údolina, již Oharka protéká, podobala se obrovskému jezeru.

Po zdejší vesničce ani pohádky, po dvorci ještě méně.

Uprostřed vod na přepažených kládách podivný zjev: jakási ženština v bílém šatě, s vlajícími rozpuštěnými vlasy na skráních, zdálo se, jako by se zlatou korunkou. Vlny ženou klády zrovna v to místo, kde stála vesnička se dvorcem.

Ženština na vodě se spokojeně usmívá.

„Za pohaněnou „Perychtu“ mstí se Bůh — hrozně se mstí. Toho jste nečekali — věřim, že nečekali. A

neopovažujte se na těchhle místech stavěti znovu statky a chaty své. Po každé budou spláchnuty vodou, že nezbude kámen na kameni.“

Postava dívčina, zdá se, že na vlnách roste do výše obrovské.

Kde ji s výšin vidí, trnou hrůzou a šeptají: „Lucilka!“

Vlny jako by jí nemohly ani uškoditi.

Také se jich nebojí. Zdá se, jako by jim spíše rozkazovala, kam mají zaměřiti a kde co ještě zpusťiti.

Podivná ženština odplovala s Oharčinými vlnami Bůh sám ví kam.

Od těch dob ji zde již nikdy neviděli.

Povodeň vyžádala si tentokráte lidských životů sílu.

Byla to hrozná kořist novoroční.

Vesnička na pravém břehu Oharčině vzala tou nocí za své i s manským statkem na věky.

Jen rybárna zůstala netknuta, a za nějaký čas objevil se před jejím prahem rybák Marhula. Ale nebyl si ani podoben. Zestárl k devadesátce. A nic jiného s nikým nemluvil leč tato slova: „Za to, že ve dvoře zneuctili mou Lucilku a za to, že mi ve vsi nikdo nechtěl ku pomoci, pozval jsem si na ně vodníka, a ten jim zaplatil za mne! — Jářku za mne!“ Byl však živ ještě dlouhá léta a když vidával, kterak vánoční starodávné zvyky berou za své jeden po druhém, kterak i ta koleda již klesá na žebrotu, hovořival k sobě: „Zrovna jako s tebou, milé dítě, Zkazili ti mladý život a mne připravili o všecku radost na světě jen proto — žes chodila „Perychtou“ a že ti toho záviděli.“

A lidé se spasením duší svých zaklínali, že starý Marhula se opravdu zapsal vodníku. Vidají prý je spolu sedati na břehu a rybák mu ukazuje, do kterých vesnic by si měl zajíti pro nevěstu. Marhula prý ani neumře; ale stane se také vodníkem. A potom je račiž chrániti Pánbůh všemohoucí! Bude se jim mstíti na věky věkův.

• • •

Když se tak o štědrý večer bělívají pole nejbělejším pokrovem sněhovým a když si tak vyjdu ven sám a sám a zahledím se k modravým vrchům středohorským, odkud

fičívají skorem vždycky studení větrové, pokaždé mi zatane na mysli děvůška, jež chodívala na Poohří „Perychtou“, rozdávala pečené rybky chutnější než marcipán, a jak jí potom mladinký život zkazili, zrovna tak jako té poesii vánoční, na níž naváty již celé závěje. A bude už sotva koho, jenž by je odklidil.

Sedlák Mudra.

Povídka z dob císaře Karla Šestáho.

1740.

Byl jeden sedlák pradobráček. Říkali mu Mudra. Bůh ví, proč mu tak říkali, nikdy o ničem nemudroval, ani o tom ne, proč je robota a proč jeho pole zůstávají rok za rokem úhory. Takového, jako byl Mudra, už byste po celých Čechách nenalezli. Věru, co pochovali robotu, vymřeli také sedláci-dobráci, a s těmi sedláky vymizel kus národního života. — Však ne! Chci vám povědět něco veselého, a takto bych vás rozplakal.

Tak tedy — zrovna jako pohádkář — milý sedlák chodil na robotu den co den. Když ráno mušketýr bubnoval, byl už přede dvorem, a když slunce zapadalo, jezdíval teprve domů, vždy za všemi poslední. Takový dobrák byl. A co jedl? Jedl vám okoralý chléb, suchý, tak jako ty hroudy, jež rozorával, a jen tak někdy si koupil od šafářky na přilepšenou podmáslí. A chodíval chudás tak zkroušeně, jako kuřátko, v šerkové kazajce, v koženkách, dobrých zvířelinkách a v zimě v létě v dřevácích. Tak chodil a jinak ho lidé nevidali. Doma měl selku panímámu. Tenkrát bývaly ještě panímámy ve statcích, dnes už jsou paničky, vzácné, a milostpaničky, všude ne, ale tak leckdes. Nedivte se a věřte mi!

A když se tak vrátil z té psoty-roboty, umořen, udřen, hladov, a ptával se ženy, co mu uchystala, stýskávala si selka panímáma. „To víš, milý tatíku, což bych měla, chuděrka. Mám vdolky, jsou jako saze, chudinky. Vždycky mi tak semeleš.“

„Inu, milá ženo, hlad je hlad, i na černých si pochutnám, dej sem, dej,“ povídal sedlák a pokyvoval hlavou tak spokojeně, jako pan správce, když si sedl k bažantu a zapíjel libě páchnoucí pečínku Mělnickým.

A když přinesla selka prkénko s vdolky z té nejnadnější zadiny, usmíval se sedlák-dobráček, špoulil se na prkénko tak čtverácky, jakoby tam viděl cukrovinky, jež nosíval dvakrát za týden mušketýr paní správcové z města.

Vdolek za vdolkem mizel s prkénka, a když poslední byl už ten tam, sepjál Mudra ruce, pobožně se za Boží dárek pomodlil, a šel spat. A když se ráno nad vrchem zarděly červánky, byl už zase vzhůru a zapřáhal. Do uzlíku si dal půl bochníku chleba, ale zase tak okoralého, jako hroudy za stodolou. A selka vyšla za ním za vrata, politovala tatíka, co zkusí od těch pánův, a sedlák-dobráček byl by div neplakal, jakou to má hodnou ženu, k nezaplacení. A opět šel za těmi koňmi tak spokojeně, jako pan správce, když si vyjede odpoledne do parku.

Selka se pořád dívala za tatíkem, a když zajel do zahrady, ještě se za ním dívala. A když už mohl býti tak sedlák ve dvoře, odběhla do sednice, zatopila, odkvapila na dvůr do kurníků, chytila čtyry kuřátka a dva kapouny, vzala do ruky nůž, podřezala jim krčky, vypařila je, hezky nasolila, namastila a dala do pekáče. Potom šla do komory s necičkami, z poslední přihrádky nabrala mouky, co mohla, ale bělounké, jako bývá v zimě sníh, do mouky roztloukla mandel.vajíček, nadělala buchtíček, do buchtíček nandala máku — a usmívata se při tom jako měsíček, oči jí svítily jako hvězdičky a tváře se červenaly jako pivoňky. — Ještě jsem vám nepověděl, že byla Mudrová hezounká, a že, když se tak v neděli vystrojila do hedbávného čepečku, do živůtku z „dykyty“ s navarhanělými rukávy, do hedbávného fěrtochu, do bělounkých punčošek a útlounkých střevíčků, že byla k pomilování a že se po ní páni ohlíželi šelmovsky a že panímámě nadcházeli. A víte, že páni umějí oceniti hezkou tvář a rozeznati od škaredé jediným oka mihnutím. Tak zkušený znalci jsou! — Nu, a potom selka se umyla, před zrcadlem učesala, vzala zánovní živůtek, na hlavu hedbávný čepeček, a zrovna když byla hotova, otevřely

se dvěře a dveřmi vešel do jizby uhlažený pán, obstarlý, v brejlích, s parukou, s úsměvem na rtech a v ruce s hůlkou, nahoře stříbrem kovanou.

„Dobrý den, panímámo, dobrý den!“ usmíval se pán, a panímáma se pýřila jako nevěsta, když po prvé přijde ženich na námluvy. „Jako andílek, panímámo, ještě jako ke vdávání, tak hezounká, na mou věru,“ hovořil pán, a selka se ještě více pýřila a ještě cudněji upejpala zas jako nevěsta, ale když už si pro ni jde ženich, aby ji vedl k oltáři. Sotva že pana správce přivítala, tak se styděla! A když došel až k ní, vzal ji za bradu, zmáčknuv ji a štípnul do tváře hebounké jako peřina, byla už celá červená, jako když šeptá ženich nevěstě u stolu o svatbě, jak ji má rád a jak ji teprve bude mít rád.

A když předkládala pánovi kuřátka, po kuřátkách kapouny, po kapounech buchtičky, už se ostřílela, nestyděla se: a když mu nalévala rosolice, kterou si přivezla onehdy z jarmarku, sedla si k němu blíže, aby naň lépe viděla, a pořád mu nalévala a pořád si fukala s ním na zdraví. — Hezky pozdě vracel se odpoledne pán, selka jej vyprovodila až za humna a zase tak se dívala za ním, jako ráno za sedlákem, až zmizel za zahradami.

Potom odběhla do jizby, zbytky uklidila, rosolici uschovala, svlékla si zánovní živůtek, sundala čepeček a celá utrápená, jakoby jí cosi srdce užíralo, vyšla k večeru muži naproti.

Sedlák také chudšas sotva šel, potácel se takořka za pluhem a musil se držeti, aby neklesl.

„Milá ženo, je se mnou zle. Nejspíš pojedu,“ hovořil sedlák-dobráček. „Ani jsem dnes neměl v ústech. Už mi nechutnalo ani podmáslí. To je nedobré znamení,“ bědoval muž a sotva se dovlekl do světnice. Ve světnici klesl na lavici jako bez sebe.

A selka, starostlivá žena, lomila rukama, běžela pro kmotru, že jí sedlák umírá, poslala pro babičku, aby udělala katí oko a nařikala na vodu, protože prý ho někdo uřknul.

„Bože dobrý, co bych si tady počala samotna! Na robotu nemohu, také sotva chodím, statek by mi vzali a prodali poslední peřinu, jací ti páni jsou. Bože dobrý,“

naříkala selka, a kmotr ji měl co chlácholiti. Nejvíce ji hnětlo, aby takhle dlouho zůstal ležeti, sama že by se rozstonala a potom že by bylo nejhůře.

A když přišla babička, udělala katí oko z prostraňku, na němž pohůnek voly vodívá, obvázála jím sedláka, naříkala na vodu, ale Mudra ležel pořád jako bez sebe, a selka také div neomdlela. Kmotr poslal do města pro „felčara“.

„Felčar“ přijel, podíval se na sedláka, ohmatal ho, hodně se k němu nahnul, jakoby chtěl poslechnouti, zda-li mu ještě vychází ústy dech.

„Ach, ty můj muži, cos tu, chudáku, zakusil, že mi už umíráš!“ povykovala panímáma. K utišení nebyla.

„Umře, nebudete-li mlčeti!“ osopil se na ni „felčar“.

A selka leknutím ještě hlasitěji zaplakala, že to slyšeli až na návsi a sbíhali se k Mudrovic statku z celé vsi.

„Odveďte ji, ještě nám tu omdlí. To by tak scházelo,“ zlobil se „felčar“, a když panímámu odváděli, vypukla v takový nářek, že až osípala, a lidé si povídali: „Kdyby tak každá měla ráda svého muže, jako tahle, jak by to všude mohl býti pokoj a jednota!“

Hezky dlouho prodlel „felčar“ u sedláka v sednici, a když ho důkladně prohlédl a ještě důkladněji se vyptal na nemoc, vyšel ven a povážlivě kroutil hlavou na zápraží. Selka, sotva dechu popadajíc, přikvapila k němu a doléhala naň, jakže to s mužem vypadá a budeli ještě dlouho živ?

„Ztrácí zrak a pozbývá sluchu. Je s ním zle. Dobře ho krmíte. Má to z toho. Přejedl se. Mořili ho musíte, chcete-li aby byl zdrav. Vejce nesmí jísti, kuřata, kapouny, husičky také ne a vůbec nic, co je tučného. Chcete-li se ho zbaviti, zbavíte se ho nejspíše, budete-li mu to dávatí,“ řekl „felčar“ a usmál se na panímámu. A než se ho mohla zeptati opětně, byl již na koníku a s koníkem za humny.

„Milá ženo, nevidím ani neslyším,“ povídal sedlák, když zase vešla panímáma do jizby a naříkala si. —

„Dovedte mne na záhrobec, lehnu si tam a bude mi aspoň teplounko. Celý se zimou tetelím.“ Sotvinka mluvil muž-dobráček, a žena s kmotrem ho vzali pod paždí a dovedli chudása na záhrobec.

„Tak!“ polehčil si sedlák. „Bůh sám ví, slezu-li už, milý kmotře, ale nešť. Tatík můj tu umřel, dědek, pradědek, vydržím to také já,“ povídal polo nahlas a hmatal kolem sebe a nahmatav kmotrovu ruku, řekl mu: „Dobrou noc!“

„A přijďte brzy!“ pravil soused tiskna Mudrovi soustraslně pravici.

„Inu arcí, věčně tu nemohu býti. Žena je mladá . . .“

„Ale, muži, snad nemyslíš, že bych se vdávala?“ zavzlykala selka, oči si zastřela a zas se dala do pláče.

„Arciže, z té roboty to mám, z ničeho jiného, a z těch pánů. Ale odpusť jim Pánbůh. Páni musí být a robota také musí být.“

„Pro rány Kristovy — opravdu neslyší!“ zabědovala žena a zalomila rukama.

„Rozsvěť, ženo; tak je tu tma.“

„A nevidí!“ znova vyhrkla selka ze sebe. A když se trochu utišila, odběhla ven, vlezla do kurníku, po tmě nahmatala kuřátka, tři hezké kohoutky, a hnedle byli všickni tři na pekáči, a chvilinkou zaváněla už jizbou pečínka.

Sedlák na záhrobcí si těžce oddychoval, jakoby mu docházelo. A když mu selka předložila kuřátka, ani to neviděl. Do rukou mu je musila dáti, a opět plakala.

„Kdes to vzala, matko? Říkám, že není nad tebe!“ pochvaloval si sedlák.

„Kmotra ti poslala asi tři kuřátka,“ škytala pláčem panímáma.

„Pánbůh ti odplatí. Abys zase dostala tak dobrého, jako byl já . . .“

„Neumřeš, tatíku!“

„Kdo ví, kdo ví! Máš pravdu, toho bych tu viděl nejraději. Je hodný, rozumí hospodářství, mladík už také není. Zrovna byste se tak k sobě hodili.“

„Muži, — sedláku, pamatuj se!“

„A je bez dětí. Dobře máš! Budu mít z tebe radost, až se na vás s nebe podívám. Poprosím Pánaboha, aby vám všeho hojně nadělil a požehnal.“

„Bože dobrý! Já ubohá . . .“

„Arcil'. Hled', tamhle je ručnice. Nebožtíka otce vysvobodila z rukou lupičův. Ukrátím si tak s ní dlouhou chvíli. Přines ji, panímámo!“

„Snad nechceš...?“

„Ba právě že, jdi a udělej mi to! Je to poslední, co na tobě chci.“

A žena šla s pláčem pro rezovatou ručnici, přinesla mu i kladívko, i troud, i váček s broky, a všechno mu dala do rukou.

„Tak! Teprve nyní vím, žes hodná žena a teprve nyní si tě umím vážit. Aby mne Pánbůh pozdravil,“ zavzdychl si sedlák-dobráček, vzal pušku do rukou, ohmatával ji chvíli, až k samým očím ji přiložil, a zase zabědoval.

„Nic platno, ženo, Bůh ví, co se mi stalo!“ řekl tiše, jakoby nad sebou viděl už smrt, ručnici položil vedle, hlava mu klesla nazpět na stěnu, a ve chvílce rozléhal se po světnici odměřený chropot ze záhrobce.

A po celé vsi si povídali, že se sedlák Mudra těžce roznemohl. Leckde už hádali, koho si vezme hezounká panímáma až odbude smutek po muži. Jsou už ti lidé tak a budou věčně. Hádali skoro všude na vdovce Netrefu, ale někde si povídali, že prý si ji vezme pan správce za hospodyně, však toliko pošeptmo. Dva celé dny ležel tak sedlák Mudra na záhrobcí. Nebylo mu lépe, ale hůře mu také nebylo. A selka, kudy chodila, tudy vzdychala a plakala, že to s tou nemocí mužovou nechce jaksi ke konci. Kolikrát za den chodívala za humna a dívala se za zahrady, zdali někdo nepřichází. A když asi tak po páté vyběhla za stodolu třetí den, přece se dočkala. Měla opět zánovní živůtek, čepeček z hedbáví, punčošky jako sníh a útlounké střevíčky. Zahradou přicházel zas onen pán v brejlích, s parukou a s hůlkou, nahoře stříbrem kovanou.

„Je těžce nemocen váš muž?“ zeptal se panímámy, když ho přivítala.

„Těžce. Nevyjde z toho,“ polo s pláčem řekla selka.

„Tak, tak! Jsem vdovec, vy budete vdovou. Známe se! Co škodí, panímámo, co škodí,“ usmíval se pán, zase ji vzal za bradu, a panímáma se opět tak pýřila, jako nevěsta, když k ní přišel po prvé ženich na námluvy.

Nevidí, neslyší, ztratil paměť, sedí na záhrobcí už celé dva dny jako zabítý.“

„Tak, tak,“ pokyvoval hlavou pan správce, ale opatrně, aby si nerozcuchal paruku.

„Směle můžeme sedět ve světnici. I kdyby mu pastucha zatroubil do uší, neuslyší,“ pobízela selka pana správce. Tváře jí jen hořely a modrá očka jí jen svítila. Pan správce šel, protože už celým dvorem zaváněli kapouni a kuřátka. A když už byli v jizbě a usedli za stolem, pohnul se někdo na záhrobcí a tak z hluboka si oddechl, jakoby již měl duši na jazyku.

„Koho to tu, matko, máš?“ zeptal se sedlák tak ti-
chounce, že ústa sotva otevřel.

Teprve nyní podíval se pán na záhrobec a na sedláka, a když se tak chvilinku naň díval, přisedl blíže k panímámě, zase ji tak štípnul do plných tváří, a do ucha jí cosi pošeptal.

„I kmotr tě přišel, tatíku, navštívit, jak je ti a co děláš,“ řekla selka, a nalila panu správci skleničku perlové rosolice a sama také popíjela, až měla tváře jako oheň a oči jako plaménky.

„A kmotra ti tuhle poslala holoubátko, abys se posilnil,“ řekla panímáma a podala sedlákově do ruky talířek s holoubátkem.

„Kmotr — kmotr. Zaplat' vám to Pánbůh, kmotře.“ Zase tak z hluboka si oddechl chudinec, a panímáma sedla k pánovi hezky blizounko. A když tak seděla naproti němu, otřáslo cosi náhle sednicí, jakoby se střecha bořila, dopadala na podlahu a prolomila strop, a jizba byla okamžitě plná čpavého dýmu.

„Pro umučení Boží! Cos to, sedláče, vyvedl? Oba přijdeme na šibenici,“ bědovala selka, a zase zalomila rukama.

„Nu co — co, matko! Vyšla mi rána, ani jsem se nenadál. Snad jsem kmotra nezastřelil?“

„Ale pana správce, nešťastníku. Cos to jen vyvedl?“ namítala panímáma.

„Správce...? I ty...!“ zahřímal náhle Mudra-dobráček. „Tot' jsem měl lépe mířiti, abych byl také tebe potrestal,“ a seskočil dolů se záhrobce, vytáhl pána z pod-

stolí bez paruky, bez brejlí, postavil si ho přímo, chytil jej za obě ramena a podíval se mu do očí. „Tak vy tak, páni?! Proto musíme my na robotu, abyste vy nám chodili za ženami, vyjedli kde co dobrého, a nám aby pak zbyl okoralý chléb a pořád abychom jedli vdolky ze zadiny a vy buchty z vejrážku? Neodpustíte-li mi roboty, co živ budu, a nedáte-li mi to písemně, z místa se nehnete a ze statku nevyjdete, jako že mi sedlák Mudra říká.“

Po prvé jaktěživ osmělil se Mudra říci pánovi ze zámku „vy“; a pan správce třásl se v rukou pantátových, jako když se někdo v zimě proboří do louže. Odpustil mu robotu, písemně to dal sedlákovi, a ještě ho prosil, aby mlčel před sousedy, že ho udělá rychtářem, a rychtáři že se mají jako poloviční správci.

Byl rád, že ho Mudra pustil, protože se mu zdálo, jakoby ty ruce jeho byly ze železa a že by ho mohl jimi ve dvě rozlomit. Hůl se stříbrným kováním, rozbité brejle a paruku nechal ve statku, a neoddechl si až teprve v zámku ve své kanceláři.

A nyní se mne budete ptáti, jak se asi vypořádal Mudra s panímámou, vidíte že? Ale to jsem se nemohl nikde dovědět, leda tak domyslet. To však vím, že se stal Mudra rychtářem, že od těch dob na robotu nechodil, že si s panem správcem podávali ruce a že mnoho zmohl na panskví. A také jídával již den ode dne vajíčka, kuřátka, husičky, a byl dlouho živ — až do šedin. A když si někdy na něho panímáma zostra vyjela, ani slova neřekl, ale šel do almary, na hlavu si dal paruku, na nos narazil brejle a do ruky vzal hůl se stříbrným kováním. Panímáma se začervenala a pýřila se, i když už byla stařenkou bělounkou a tváře měla uvadlé, sežloutlé, jako list na podzim. A nejvítanějším hostem u rychtáře Mudry byl — víte kdo — „felčar“ z města. A panímáma ho také ráda vídala ve statku, jen někdy se pozlobila, pohněvala, ale toliko na chvíli, protože měla dobré srdce, „z gruntu dobré“, jak říkávají.

Jak se sedlák Mudra uzdravil, a proč se dříve roz nemohl, hádali, hádali, ledacos povídali, ale na vlas to přece nevěděli, tak jak jsem vám to pověděl já.

Strašák.

Příběh z 18. století.

1750.

Jinak ve vašich knihách a jinak v našich hlavách!“ prohodil po delší přestávce starý muž, kývnul hlavou a upřel na mne bystré, lišácké oči. Vyprávěl mi o tom, co já nepamatuji. Namítl-li jsem cos a nepřisvědčil-li mu, hněval se, a já mu nemohl přisvědčiti často, dnes opět ne. Povídal o čarodějnicích, jak někdy prováděly hrozné věci, o zlých duších, jak chodívaly na návštěvy po svých známých; usmál jsem se, opět jsem mu cosi řekl; starý přestal, jak by uřel a začal teprve za chvíli: „Arcit' že; jinak ve vašich knihách a jinak v našich hlavách. Bodejt'! Oni vám to ve školách hned povědí!“

A stařec se dal do smíchu a rozesmál se plným hrdlem, že mne tak rázem překonal.

„Tak jako tomuto nebudete chtítí laké věřit. A stalo se to, ovšem že dávno, ale tak jistě, jako že zítra bude tučný čtvrtek.“

V Jedomělicích byla muzika a tanečníků v hospodě jako nabitó. Jářku, tehďáz bývaly bály! A tehďáz slavívali masopust! A přece měli dost a dost. Kde vidíte dnes stříbro! A tenkrát házeli muzikantům stříbro jako nyní měďáky. A což tanečnice! Mívaly na sobě ryzího, těžkého zlata, šněrovačky se jen svítily a čepečky se jim na hlavách leskly jako sluníčka. Šaty měly hedbávné, a dnes to mají za groš, samý batist a samý tyl.

V Jedomělicích bylo o masopustní úterek bohatství až oči přecházely, a s bohatstvím pychu k neuvěření. Selské holky byly jako dvorské panny; ale při tom všem se jim „slečno“ přece neříkalo. Byly by se za to styděly...“

Já se usmál opětně a pomyslíl jsem si: „Aby tě tak, ty starý, přísný muži, slyšely! Ani bys nesměl tu šedivou hlavu ven vystrčit; sesypaly by se na tebe jako vosy, oči by ti vyštípaly a jazyk rozbodaly jako někdy Hero-diada hlavu Jana Křtitele.“

„Ze všech nejnádhernejši byla oblečena Zuzanka z Mal-kovic. Na hrdle měla dukátů zrovna jako růženec, na

šněrovačce zlaté květy jako dlaň, jeden vedle druhého, a v rozpuštěných vlasech leskl se jí zlatý hřebínek jako korunka. Hoši proto říkali Zuzance královna; holka se červenala, upejpala a selských hochů, švarných tanečníků, si nevšímala, protože byla pyšna a hrda nad míru. Už hrály cimbály, housle a dudy šestý kus, Zuzanka ještě nohou nehnula a seděla jako opravdová královna, a hoši tanečníci byli mrzuti, že jimi Zuzanka pohrdá. — „Jářku, páni muzikanti — strašáka!“ zavolal náhle uprostřed šenkovny jakýs mladý, štíhlý muž, tak jakoby byl vyrostl ze země či zrovna přišel ze Smečenského zámku, a muzikantům hodil na talíř samé zlařáky. „Což ani se mnou, hezká Zuzanko, nepůjdeš?“ zahoukal, a holka zčervenala jako krev, zdvihla se, ani nevěděla jak, a okamžikem byla v kole, že zase nevěděla jak. Ale z hochův a dívek netančil nikdo; muzikanti hráli strašáka, Zuzanka se jen vznášela, a její tanečník se choval jako kavalír, jako pravý zámecký pán. Holce lítaly vlasy větrem jako závoj a hezounké tváře jí hořely jako červec. Muzikanti hráli strašáka už po šesté a v kole točili se dosud tanečníci dva: Zuzanka z Malkovic s neznámým pánem. Švitořivý tanečník šepotal holce tak podivná slova do uší, jakých nikdy neslýchala ...

„Hej, chaso, do kola! A znovu, páni muzikanti, strašáka. Já platím sám!“ volal šenkovnou bohatý pán, a zase cinkaly na stůl hudebníkům zlařáky a chasa se všecka už v kole točila, jako když se mlýnská kola nejprudčeji rozženou. A nejrychleji mezi všemi s bohatým pánem Zuzanka.

V Jedomělické hospodě nebývalo už kolik let tak veselo jako dnes. Muzikanti hráli bez oddechu, tanečníci se točili jako bez rozumu, jen lítali, jakoby do nich prudký vítr zaléhal. Sedláci tloukli pěstěmi do stolů, že praskaly, zdvihali nad hlavy plecháče, že pivo proudilo podlahou, a zpívali:

„Už je toho masopustu
na mále, na mále;
kam pak my ty staré panny
prodáme, prodáme!
Prodáme je do Hrdlína
židovi, židovi,

aby je měl se židovkou
do zelí, do zelí.
Prodáme je Velvarskému
biřiči, biřiči,
aby jimi vydlažďoval
silnici, silnici.“

Chasa selská tančila prudčeji a prudčeji, ještě tak bez oddechu, sedláci zpívali do ochraptění a šenkýř už načínal čtvrtý sud, usmíval se, a čeled' jeho mohla si nohy uběhat. Muzikanti hráli jak zběsilci, cimbály zvučely jako když zvoní na mračna, dudy, jako když nebe rachotí, a housle, jako když sviští blesk.

Už svítalo a kohouti kokrhali; ale v Jedomělické hospodě bylo ještě tak veselo. Sedláci pili, masopust zapíjeli a zpívali opětně:

„V dobrém jsme se sešli,
rádi jsme se našli,
pospolu.
Dřív než se rozejdem,
ještě sobě připijem,
poznovu!“

Daleko široko bylo slyšeti po výšině dupot a výskot, muziku a zpěv.

A když v Pozdni a na Tuřanech zvonili ráno o popeleční středu do kostela, teprve prořídla v hospodě veselá společnost. Hoši s holkami a tatíkové se selkami šli si pro popelec. A když seznámili, nebylo už v hospodě nikoho leda Zuzanka s pánem ze zámku, kterýž se rozhněval na neposlušný lid, že si šel dáti udělat do Pozdně a na Tuřany popelcem kříž a že ho neposlechl. Dudák s dudami také odešel, cimbály se rozpraskaly a na houslích se potrhaly struny do jedné. Poslední z Jedomělické hospody šel zámecký pán s Malkovickou Zuzankou...

V Pozdni a na Tuřanech o pozdvíhování lidé ve chrámech klečeli, bili se v prsa a říkali „Bože Otče“, ale na výšině ku Hvězdě točil se v nejprudším reji muž se ženštinou, a když zvonili po druhé, jen lítali, a když šli lidé z kostela, byla už tanečnice samotna; ještě tak prudce křepčila, v uších jí zaznívaly jakoby z dálky mámivé zvuky houslí, cimbálův a dud, a před očima kmital se jí dosud zámecký pán s očima jako oheň a s řečí dráždivou.

Holky si zakrývaly tváře, aby neviděli ztřeštěnou ta-

nečníci, vystřízlivělí sedláci pokyvovali vážně hlavami, selky se hrůzou křižovaly a Jedomělický rychtář vyprávěl panu faráři o neznámém tanečníku, který tančil jediné se Zuzankou od večera do rána.

Zuzanka měla šněrovačku uvolněnu, pás kolem boků rozepjatý, ze střevícův už cáry; ale ještě tančila a ještě tak lítala jako v noci do kruhu s rukama ve vzduchu, jakoby držela tanečníka a pro živý svět se ho nechtěla pustiti. A všickni lidé běželi z kostela k tanečníci; co mohli, běželi, a když k ní doběhli, zaúpěla, z úst vyvalila se jí pěna, za pěnou krev, a lidé se poznovu pokřižovali. Zuzanka už ležela na zemi bez sebe a duši její odnášel si hluboko pod zem neznámý tanečník — zlý duch.

Dukáty s krku ležely rozházeny kolem dokola, hřebínek leskl se ve blátě a nohy měla nešťastnice rozedřené až do kostí, až po kotníky. A všickni, již byli dnes v šenkovně a veselili se, děsili se hrůzou v pomyslení, že tančil dnes s nimi čert, že s nimi držel masopustní úterek zlý duch, a modlili se k Pánu Bohu za to, že je z osidel pekla vysvobodil.

Muzikanti zaházeli všechny dukáty do uhelných šachet, protože to byly peníze z pekla, a takové peníze přivádějí prý zase do pekla, kdo je u sebe má.

Přešla mnohá léta, v Jedomělicích vystřídal se už v hospodě kolik šenkýřův, ale netančilo se nikdy déle než do kuropění, a tomu místu, na němž se Zuzanka utancovala do smrti, do dneška říkají „rejdiště“ a do dneška se lidé znamenají křížem, zvláště jdou-li od Tuřan ku Hvězdě, když slunce zapadlo. —

„Tomu také nevěříte?!“ otázal se za chvíli starý lišák, ale jinak, jak se říká, „z gruntu srdce“ dobrý chlap.

Neodpověděl jsem mu.

„Ale to mi přece nemůžete upříti a neupřete, že v tom měl své prsty zlý duch. Pomyslete: utancovatí se do smrti. Za starých časů stalo se ledacos, čemu vy dnes nevěříte. Však uvěříte jednou!“ řekl starý muž s důrazem, otevřel tabatěrku a šňupl si. Vzal si poslední šňupec. A při posledním šňupci si vždycky vzdychl.

Já ještě mlčel. Stařec se na mne podíval spokojeně, že mne usvědčil. Přál jsem mu té radosti.

Slzičky.

Povídka z doby války sedmileté.

1757.

Vy tiché, prostinké kvělinky, vy slzičky milouneké! Když vás tak vidím na těch našich vyschlých, přihnědlých stráních, v rozpuklinách a na temenech našich skal samojedinké z celé té říše květeny tak jako opuštěnky; vždycky rádo utkvívá oko mé na té tklivé, opravdu jakoby mlhou jemňounkou porosené vaší červeni, a hlavou letí mi léta uplynulá, jako ty vlnky dole na hladině vod, a jedno to léto zastavuje se na okamžik nad skrání mou, a s tím létem jedním po každé povídka o slzičkách.

Nevím, slyšeli-li jste kdy takové, protože povídky podobné vznikají také jen na samotách, kamž přijde málokdo, kam toliko větry občas zalehnou a kde duše lidí tvořivají si v dumách svých nový svět, v tom světě jiné obyvatele a o těch obyvatelích divné povídky. —

Dobrou čtvrt hodiny za dědinou, v níž jsem před lety ztrávil kus života, vinou se na pravém břehu jedné z našich řek srázné skály v těch nejrozmanitějších útvarrech, proryté roklinami a na jednotlivých místech vybíhající v temena, jež podobají se z pozdálí zrezavělým přílbám rytířským. A kolem těch skal táhnou se v mírných srázích do polí stráně.

V červenci bývají ty stráně holé, tráva na nich slunečním palem spálena a na nich nikde ani jedinké kvělinky leda slzičky; ale za to těch kvítků celé kopce. Červenají se zdaleka, a ta červeň slziček opravdu působí tak nějak dojímavě, jako když se díváme do modrých, hlubokých očí, jež usedavým pláčem zčervenaly.

Vyšel jsem si kdys odpoledne do skal a na stráně. Předě mnou zakmitlo se náhle děvčátko. Podobalo se pestrobarevnému motýlku, jenž chvilkami usedá na květiny, chvilkami poletuje a opět si odpočine na některém kvítečku. Měla na sobě šedivou, pruhovanou kazajku, červenou, bílými nitkami protkanou sukénku a věru v té bleskotné rychlosti — celinký motýlek. Hnědé vlásy, volně vlnící na ramena a šíji, také jako křídélka motýlčí.

Dívěnka trhala slzičky a když jich měla už půl klínu, usedla na skálu a uvíjela z nich věneček. A jak hezky uměla urovnávat květinčky, jednu tu slzičku vedle druhé a vždycky po čtyřech a čtyřech přidávala!

„A pro koho pak že pleteš, milé dítě, tento věneček?“

Děvčátko pozdvihlo hlavinku, slzičky mu z ruky vypadly a věneček svezl se o několik kroků níže na skálu. A mně se zdálo, že té holce na bělounkých, skorem průsvitných tvářičkách rozkvetly také takové květinčky. A věru, že slušely tomu divnému obličejí jejímu slzičky lépe než růže, než ty nejpůvabnější růže stolisté!

„Na kříž před našimi vraty!“ vydral se rtíkoma polootevřenýma hlásek z hrdélka jejího jako hlahol stříbrného zvonečku.

„A kdo pak tě sem poslal na ty slzičky?“

„Mamička. — My pleteme věnečky ze slziček na ten kříž už dávno, už tuze dávno!“ odpovědělo děvčátko poněkud se osmělivší.

„A víš proč, dívěnko?“

„Mamička říká, aby prý bylo v našem statku štěstí a Boží požehnání!“

Holčička si po té výpovědi oddychla, podívala se na mne s celou tou hloubkou modrých očí svých, zdvihla se opět jako andílek a takořka sletěla pro nedopletený věneček, jenž jí před chvilenkou z rukou vypadl.

Dopletla jej hned a odkvapila k domovu.

Zůstal jsem na skalinách mezi slzičkami sám. Na mysli tanulo mi děvčátko s tím tklivým, tak divně půvabným obličejem, zrovna jako ty slzičky milounkým, a proč že asi věncí kříž před jejich vraty už tuze dávno a proč právě jen slzičkami? —

Za několik dní navštívil jsem dědinu, v níž nejvýše na svahu bělá se statek, zpola zakryt temně zelenými korunami štěpův a hruší, a před statkem trčí kříž se zvoncem a na kříži červenaly se slzičky.

U kříže na zeleném trávníku hověl si stařeček.

Bylo odtud viděti daleko, až k modravým horám, za nimiž už cizota a odkuž také vanou do našich krajů cizí větry, škodlivé našemu vzduchu českému. Vystupujet' arcí to Středohoří jako chmurná hradba a každý ten vrch

v něm jako hlídač, jako strážce, z něhož to hučí děsivým jekotem: „Až potud a dále nikoliv!“ Ale co platen ten hukot jejich, když hlavy jim nesáhají až do oblak a větry táhnou z Němec k nám pod samou oblohu! V pravo jevily se nad obzorem daleké Krkonoše pouze jako temnější pruh na modru chrpovém.

Pozdravil jsem stařečka a usedl jsem si k němu do trávy.

„Jste tu dobří lidé! — Jak mile červená se na kříži ten slzičkový věneček! ... Dnes už to vidět málokde!“

„Dobří i nedobří, milý pane! — Dbám na to sám, aby, dokud kvetou slzičky, ve statku na kříž nezapomněli. Však oni nezapomenou. A řekl-li jste, že jsou tu dobří lidé, platilo to tomuto statku obzvláště. Ale tento věneček má svou historii. Byly pruské vojny, o trochu však horší než poslední. O té říkáme, že trvala sedm dní a tam ty vlekly se po celých sedm let. A víte-li, co je to, vojna sedm let? Vy nevíte, ale já to vím. Nebožtík otec mi vyprávěl, co všecko u nás vytrpěli. Tenkrát byli sedláci mučedníci; ale proto přece neztratili veselou mysl, když si mohli po vojně zazpívat:

„Stejskejme si, jak již chceme,
co nám to pomůže!
Jen když nám ještě neleze
přes hlavy kůže.“

V této vsi bylo po celém okolí nejhůře. Prušáků tudy táhlo jako černých mraků v létě po obloze. Hnali se na Prahu, a sotva odešli jedni, přirazili druzí a těmto už zase byly v patách nové řady. Kde co bylo, brali, a kde nebylo co už brát, týrali sedláky, svazovali je do kozelcův a nasazovali jim na prsa muškety, aby pověděli o penězích. Můj Ty Bože! To by byly musily v Čechách tolary pršet zrovna s nebe, aby byly naplnily pruské „tanejstry“!

A což teprve, když couvali od Prahy! O zdejší ves zavadili tenkrát červení husaři. A ti prý byli z Brandeburáků nejzlotřilejší. Nenechali na pokoji ani kostelů. Kde viděli kříže na polích, zporáželi je, a kde viděli kapličky, obrazy v nich rozsekali šavlemi. Povíдалo se o nich,

že co ten jejich král svedl bitev, ve všech byli, a že když bylo nejhůře, červení husaři vždy pomohli.

A v tom statku měli dceru už na vdávání. Nebožtík otec říkával, že jí nebylo rovné v celém Rakovnickém kraji a po celém Kouřimsku. Měla být svatba; už bylo po druhé ohlášce. Ženich pocházel odkudsi za vodou. A jak už to bývá, že ti mladí lidé se nemohou dočkat, až budou svoji, milý hoch se sebral a zašel si k nevěstě. Doma mu říkali: „Nechod'!“ Matka prosila, otec se zlobil; ale radme takové krvi nepovážlivé. Nedal a nedal si říci.

A sotva že překročil dvířka ve zdejších vratech, zarazil se, zbledl jako umrlec a zařal křečovitě pěstě, protože dva červení husaři rvali se o jeho nevěstu se sedlákem. Srozumitelnými posunky dávali mu na jevo, že všecko ve statku zčervená jako ty jejich kabátce, nevydá-li jim dcery, již zahlédli po svém příjezdě kdesi na dvoře.

„My páni! My každý hrabě! A ty selský jestřáb! — Dáš-li ji sem?“

Ale v tu chvíli vrhl se mladý hoch na husary, prvnímu vyrazil šavli z rukou, druhého povalil k zemi, a než se červení husaři nadáli a než se vzpamatovali, měli na rukou a na nohou provazy silně utaženy a hluboko zaryty.

„A kde že, pantáto, má nevěsta?“

„Pro Bůh, chlapče, cos to jen učinil? Zastřelí nás!“

„Nebojte se pantáto! — Dobře-li má nevěsta uschována? — Přišel jsem v čas!“

„Ba právě, že v čas, ale uprchni. Měli byste tu divnou svatbu. Karabíny červených husarů by vám divně do kostela vyzváněly. Holka uprchla do skal a dobře je ukryta.“

A svázání husaři vši silou chtěli rozdrtili pouta; ale provazy byly příliš utaženy, protože ženich měl sílu obrovskou.

„Odneseme je na půdu, zacpeme jim ústa a až ti ostatní odejdou, pustíme je. Do těch dob tu budou však jistě našinci.“

A mladý hoch to také vyvedl. V malé chvílce odpočívali červení husaři mezi senem na půdě.

Když je ráno trubka svolávala na náves, dva scházeli.

Mladinký důstojník přešel třikrát celou řadou, poručil cos po německu, husaři se rozjeli v široké kolo, zaměřili za ves, obklopili ji a důstojník s desíti muži jel od statku ke statku. Husaři drželi v zubech šavle a v rukou bambítky.

A když už i v tomto statku všecko z rub na rub zobraceli, rozlehlo se náhle odkudsi z pudy zaúpění. Bleskem octli se čtyři nahoře a v několika okamžicích sešlo jich na dvůr šest, dva uválení, poprášení, u úst s pěnamy a se strašlivým výrazem ve tvářích.

Důstojník zavelel zase po německu, dva husaři červonokabátníci vzali ve svůj střed sedláka i mladého ženicha, jenž přes všecku domluvu a přese všecky prosby zůstal přes noc ve statku, a odváděli je před vrata ke kříži.

„Dopustili jste se na vojínech Jeho královské Milosti násilí a propadáte smrti oběšením!“ zahovořil náhle po česku mladý důstojník. „A s vámi bude pykati celá ves! Na čtyřech stranách ji zapálíme!“

„Milost', pane — milost' pro Boha všemohoucího. My se pouze bránili!“ zaúpěl sedlák. „Chtěli na mně dítě, sáпали se již po mně, šavlemi hrozili a posekali mne!“

„A já svého tchána příštího ochránil. Já vinen, pane, on nikoliv, mne potresci!“

„A nevěsta?“

„Bůh ví kde, pane! Uprchla a šlěstí pro ni i pro nás, že uprchla.“

Důstojník se odmlčel.

Za chvílku obrátil se k husarům a opět cos zavelel. Deset jich postoupilo o deset kroků zpět.

Na dvoře ve statku rozlehl se pláč; selka klesla bez sebe na zápraží a ku kříži před vraty letem přikvapila dívčina prostovlasá, v jedné sukénce, s plachelkou přehozenou přes ramena, v rukou červenal se jí věneček ze slziček, a uvrhla se k nohám mladého důstojníka.

„Pro matku vaši, pane, pro sestřičku, pro nevěstu, odpusťte nám!“

Důstojník utkvěl na sličné prositelce dlouhým, upřeným pohledem a potom podíval se na sedláka.

„Je to pravda, sedláče, cos pověděl na vojíny Jeho Milosti krále Bedřicha?“

„Pravda, pane, jako že jeden Bůh nad námi nade všemi vládne!“

Důstojník obrátil se poznovu k husarům, řekl jim cos mrazivým hlasem a dvěma z nich udělaly se po těchto slovech v očích mžitky, div že nezavravorali.

„A co mi za to dáš, ty nevěsto sličná, odpustím-li tvému ženichu a této dědině?“

„Chtěj všecko, pane dobrý, co ti mohu dáti . . .“

Dívka se na okamžik zarazila.

„Dej mi ten věneček slzičkový!“

Důstojník se naklonil, vyzdvihl klečící dívku a věneček zavěsil si na čepel nakřivené šavlice.

„Podívejte se, jak se u nás tresce taková nekázeň a vyprávějte o tom dětem, dokud se ve zdejší dědině na dnešek nezapomene.“

Kolem starého kříže seběhlo se zatím lidu z celé vsi, a když slyšeli důstojníka červených husarů mluvit mateřštinou, oddechli si z hluboka, protože jim spadl se srdcí kámen, těžší, než jsou nedaleké skály nad řekou.

Důstojník pokročil ku předu a dva husaři oválení, poprášení postavili se ku kříži nad samý svah.

„Za to, že jste si dali vyrvat z ruky zbraň sedláky a za to, že jste poskvrnili čest' červených husarů!“

Důstojník po těchto slovech pokynul vytasenou šavlí, rázem zahřmělo deset výstřelů, dva červení husaři klesli nazpět, a zelený trávník se zbarvil krví zrovna tak rudou jako ty jejíh kabátce.

„Tyto slzičky vezmu si do svého domova na památku. A přijdu-li zas někdy do Čech, neopomenu navštívit zdejší dědinu, kde se nebáli červených husarův a kde nevěsta ode dneška bude už snad babičkou!“

A nedořekl ještě ani a již seděl na vraníku. Ale v téže chvíli ozvaly se přede vsí bubny Daunových granátníkův a červení husaři uháněli tryskem dolů návsí k nedaleké silnici.

Ve vsi nechtěli ani uvěřit očím svým, až teprve když uviděli bílé kabátce a obrovské čepice rakouských vojínův.

O pruském důstojníku povídali si potom ty nejdívnější

věci. Jedni říkali, že je to nějaký vyhnaný český pán, a jiní zase, že prý sám syn pruského krále, který se naučil proto česky, aby mohl někdy v Čechách vládnouti. Neslyšeli však už o něm nikdy a červených husarův od těch dob také neviděli více.

A chcete ještě vědět, kde vzala tak náhle nevěsta věnec ze slziček?

Ukryla se nad řekou ve skalách a na tvrdém kameni si podřímla. A ve snách se jí zdálo, že ji vedou k oltáři a místo věnce rozmarinového že má slzičkový. A sotva že procitla, natrhala květiněk, uvila z nich věnec a k ránu za šera vrátila se do statku.

A za týden se opravdu divili, jaký to má nevěsta věneček, tak červený, beze vší zeleně a bez jediného lístečku rozmariny. Po svatbě uschovala si jej mladá panímáma jako nejdražší skvost a zaslíbila, že pokud v létě pokvetou slzičky, na věčné časy v tomto statku budou jimi věnčiti před vraty starý kříž!“ —

Stařeček dopověděl.

Ve statku zavrzla ve vratech dvířka a jimi proklouzlo děvčátko v šedavé, pruhované kazajce, v červené, bílými nitkami protkané sukénce a v oblakové zástěrce, jako motýlek a s vlásky splývajícími na ramena a na šíji a vlejícími při každém krůčku jako křidélka motýlčí.

„Vidíte ji? — Tato je pravnučkou oné nevěsty. Jde na slzičky.“

• • •

Stál jsem opět po týdnu na přihnědlých stráních. Tráva byla na nich ještě více vypálena a nikde ani kvítečka. A dnes i ty slzičky skláněly nějak hlavinky, jakoby je chtěly ukryti před paprsky nemilosrdného slunce.

Po skalách kmítala se již zase holčička a trhala červené kvítečky do zástěrky. A když jich měla několik hrstí v klíně, usedla si a zase dala se do pletení. Šlo jí to opět tak hbitě, tak opravdu dětsky hravě. S věnečkem byla hotova brzičko a ve klíně jí zůstala ještě dobrá přehoušel slziček.

„A z těchto udělej věneček mně! — Umíš to tak hezounky! — Uděláš?“

Dívka se na mne podívala, zarděla a usmála se, jakoby se tomu divila, jak že se mi může líbit věneček ze slziček, z kvítek tak prostinkých, jichž nevšimne si v celém okolí nikdo a snad nikde nikdo leda ona samotná.

Ale okamžitě pustila se do pletení. A šlo jí to ještě hbitěji a vlna ještě uměleji. Pletla větší a přidávala po šesti. Chtěla mi chudinka učiniti radost a učinila. A když mi podávala věneček, podívala se na mne zase tak s celou tou hloubkou modravých očí svých, jakoby se chtěla zeptati, zda-li mám také křížek a zda-li si jej také naň zavěším.

„Mám, milé dítě, mám také doma křížek, ale menší, než je před vašimi vraty. A až k nám někdy přijdeš, uvidíš na něm tento věneček dozajista.“

Věneček ze slziček uvadl již na mosazném křížku v mé jizbě dávno a rozeschlý se rozdrobil — už před lety.

Ale kdykoliv vidím slzičky, vždycky vzpomenu si na tu tvou prababičku a tebe, ty dítě, s tím tvým divným, ale nadmíru dojemným výrazem ve tvářích, na nichž rozkvétaly také tehdy slzičky, ale jaké nikde na žádné stráni a na žádné skále nerostou, a po každé mi zaletí na mysl otázka: zdali je ještě trháváš, zdali ještě z nich uvíjíš věnečky a věncíš jimi kříž před vašimi vraty a zdali je pod tou střechou vaší do dneška štěstí a Boží požehnání!

A tiché, prostinké kvělinky, ty slzičky milounké, jedna ke druhé zdají se skláněti a šeptati mi z dále zvěst': „Ještě nás trhává, ještě z nás vije věnečky, dosud věncí námi kříž před jejich vraty a je u nich do dneška štěstí a Boží požehnání!“

Klarisky.

Povídka z dob rušení klášterů.

1783.

Slunce sklánělo se k Tejneckému hřbitovu. Zčernalé jakoby ve skálu slité piliře nedostavěného chrámu zdálo se, že hrději pnuly hlavy své, osloněné leskem záře, k zasmušilému nebi.

Seděli jsme s otcem na stráni.

Za lesnatým hřebenem od Bylichova až po Tejnici vystupovaly šedožluté hrady oblakové s cimbuřím ze zlata a v oknech s poloprůhlednými záslonami, za nimiž v nejprudším reji se život rozproudil.

Určitěji a určitěji vyjímaly se v plamenném moři červenků tmavé stěny chrámové, jakoby vzrůstaly v obry, jakoby s nimi vstávala z hrobů nedohledných dávnověká minulost, světlejší než záře, rozplývající se výšinou.

„Na Tejnici byly panny 500 let. Naše ves jim někdy také patřivala; měly tu dvůr, vinopalnu, pivovar a Bůh ví, co ještě,“ prohodil otec zahleděv se ku zříceninám. „Ale na Tejnici měli se v celém okolí za roboty nejlépe. Tvůj dědeček to pamatuje. Panny tu mívaly správce, a ti správcové i když nechtěli, musili lidu přáti. Tejneckým to připadalo, jakoby v každém čísle byli sami svobodníci a nikde žádná vrchnost'. Až se ta volnost Tejneckých stala příslovím. A když kláštery rušily a komisař sáhl podle císařských dekretů z Vídně na jmění jeptiškám, rozplakal se lid po celém panství, a když já byl ve tvých letech, ještě jsem slýchal zpívat:

„Už tak Tejneckým nebude,
už je po svobodě.
Vyhnali panny, vyhnali,
statky jim pobrali,
ach, zle bude — zle.“

Dnes už to v Tejnici nevědí a toto také sotva budou vědět.

Když uhodila na Čechy morová rána, vždycky jich umíralo na Tejnici naproti jiným osadám pramálo. — Jednou také tak umírali. Člověk vydechl, chtěl po druhé, a už mu s tím dechnutím duše odletěla. Jeden bral do úst lžici polévky a než ji přiložil ke rtům, hlava mu klesla nazpět, ruce svinuly se dolů a už se nehnul. Říkali tomu „náhlá nemoc“. Ale v Tejnici neumřel tenkrát žádný. Nad městečkem držely prý každou noc stráž panny, celé kolo tvořily, v rukou držely bílý závoj, rozestřený široko daleko, a tak odháněly smrt. Panny měly tmavé roucho, na prsou škapulíř a u boků růžence. Byly to duše jeptišek — Klarisek. A od jedenácté do dvanácté zpívaly

vždycky starodávnou píseň ku sv. Rochu. Tejnečtí se probouzeli uděšení, čela křížem znamenali, vyhlédali okny ven do noci a když uviděli nad střechami sněhobílý pokrov, už se morové rány nebáli. — Tu noc, když za Josefa císaře Pražský klášter zrušili a jeptišky vypověděli, po celém kraji prý bylo vidět divné zjevy na nebi. Oblaky poletovala dlouhá nepřehledná řada panen se závoji vlajícími a v rukou se shaslými svícemi. Lidé se také probouzeli, dívali se k oblakům, chvěli se hrůzou a spínali ruce, aby Pán Bůh ráčil všecko zlé odvrátiti. A když doletěly panny nad Tejnici, srazily se v jediný dav, krajem rozléhal se zpěv jakoby úpění, až kosti to prý pronikalo, jakoby žalovaly na utlačitele své a volaly do nebe, aby žádného požehnání do pozdních kolen neměli ti, kteří odvážili se na tiché cely klášterní. Potom vznesly se dolů do chrámu, ale mžikem zase vzletěly do výše a vznášely se za hvězdy — do nebe. A od těch dob už Klarisky Tejnecké neviděl nikdo. Na Čechy uhodily nemoci po kolikáté, ale nad Tejnici nedržely už nikdy panny bílý závoj a píseň ku sv. Rochu také nezpívaly.

Chrámové stěny splynuly již s městečkem v jedinou černou hmotu. Šedožluté hrady oblakové nad lesy přešly do šedočervena, vystupovaly výš a výše, lezly do kraje dál a dále, a když nad naše hlavy dostoupily, byly už černé jako noc, „čáslavka“ začala hučeti z hluboka, nad Tejnici se na nebi rozsvítilo; štíhlé pilíře chrámové se opět pojevily na okamžik, ale ještě tmavější a ještě více obrům podobny.

My s otcem se pokřížovali, vstali jsme a sešli dolů se stráně.

Opět se na nebi rozsvítilo, nám zrovna nad hlavami, zrakům našim zabělela se protější skála, na skále rupy z bílé věže až příšerně, a něco níže začernala se stará, staletá hruška „čáslavka“. My zrychlili krok.

• • •

Od těch dob uplynulo půl čtvrtá roku.

Byl čtvrtek a svátek sv. Anežky — první svátek veliké Přemyslovny po vlastech českých. Naše dědina oslavila jej důstojně.

Po polednách prodralo se chmurami slunce. Vyšel jsem si na několik chvil ze světnice. Zaměřil jsem na strán — po prvé zase.

A první předmět, na němž s té naší stráně utkvělo oko mé, byla Tejnice a na Tejnici zčernalé pilíře chrámové — památník někdejších Klarisek, zdárných družek Anežčiných.

Stál jsem tu dnes sám, v hlavě s těmi nejrůznějšími upomínkami.

A všechno, co četl jsem kdy o Žirotínech, o Tejneckých Klariskách, co slýchal jsem o nich od svého mládí, vše mi živě tanulo na mysli, onen večer však, kdy vypravoval mi otec o jeptiškách, nejživěji.

Nad zříceninami vypluly náhle bílé oblaky v dlouhé řadě za sebou. Plynuly na jihovýchod — ku Praze.

„Iste vy to, vy duše dobré, a jdete se podívat, jak slaví Praha první svátek jedné z nejšlechetnějších dcer národa českého? Jdete se podívat, jak slaví kamenná naše matička den jedné z největších dcer vaší řehole, vaší zakladatelky po Čechách? — Pojdte jen, pojdte, vy duše čisté, lefťe jen, lefťe a dívejte se s těch výšin nebeských, jak slaví Anežčin svátek všecka česká vlast, i ty nejnepatrnější dědiny. A až se zase vrátíte do nebe, povězte Anežce, že český národ je týž, jako byl za Václavů, za Otakarů, že nezabředl ještě v moderní bezbožství a že je dosud hoden její přímluvy.“

A oblaky letěly zvolna, tichounce, plynuly bez huku, jakoby opravdu byly v nich duše Tejneckých Klarisek a jakoby se opravdu chtěly přesvědčiti, jak že ctí český lid dceru, sestru a tetku svých nejslavnějších králů, nezapomenutelných Přemyslovcův.

Oči mé sledovaly je, dokud nezanikly na dalekém obzoru, dokud se nezastavily nad údolínou, v níž rozhlaholilo se v ten čas bezpočetných zvonů, zvoucích k nešporům o sv. Přemyslovně — Klarisce.

Co přinesl tatík dětem jarmarku?

Povídka z dob josefinských.

1783.

Slavný válečník český, pan Plichta ze Žerotína, se ve své hrobce na Panenské Týnici, co ho sem z Mühl-dorfské bitvy v Bavořích přivezli mrtvého, něco se strany na stranu naobracel. Ký také div! Bohatýr, jenž za svého života sjezdil celou Evropu, všude českému jménu získáváje slávu i čest', hned tak snadno neusne, ani když nad ním těžký, mramorový kámen. Někdy ho probudili krajané, po druhé cizáci; ale ti to nepoměrně častěji. A chřesl ot kostí jeho slýchávali prý v půlnoční hodině ve všech domcích, jež jsou kolem nedostavěného kostela, jenž zčernalými slěnami svými do dneška v šíř a dál věští někdejší sílu fialové orlice ve zlatém poli . . .

Jest také málokteré městečko české, jež by za minulých let tolik bylo vytrpělo jako Panenská Týnice. Všecko nadělení zlé dostávalo obyčejně z první ruky. Ležíc na říšské silnici od Slaného k Lounům, bývalo v cestě přátelům i nepřátelům. A když daly pokoj vojny, nedali ho žháři. Během jediného sta let lze napočítati sedmnáct značných požárů. Proto byly skorem všechny domky do nedávna pouze o přízemí a kryty šindelem; v pozadí od císařské silnice vyhlédaly i střechy doškové. I zdejší trhy bývaly chudičky. Potřeboval-li kdo čeho, počkal si do Filipa Jakuba či Matouše a šel do Slaného, z vesnic za Týnici opět do Loun . . . Leda že si sem zaběhl pantáta klukům pro boty či šerk na haleny a panímáma pro kanafas holkám na sukně a kazajky.

Zvláště to pondělí po svatém Jiří mohli si kramáři plíce vykřičeti vyvoláváním: „Dejte počinek, dejte, kupte na štěstí!“ Sedláček v koženkách žmolil v kapse nějaký ten groš, obcházel všude, sem tam pokukoval. hlavou si příkyvoval, odkašlával si, pohvizdoval, z podpadku na podpatek přestupoval, usmíval se, někdy se za uchem pošimral a zamyslíl se, mnoho-li může vydati . . .

O svatojirský jarmark léta Páně 1783 přidružila se

k šedesáti obvyklým boudám prkenným, jež si na Týnici vždy vystavěli kramáři a řemeslníci ze Slaného, Loun, Slavětína, Vraného, Strašecí a odjinud, ještě jedna s prazvláštním zbožím. Byla poněkud stranou, skorem u samé zříceniny kostelní. A čišela z ní plesnivina na kolik krokův.

„Kupte! — Kupte! — Páni sedláci! Za groš! — Za dva groše!“

Před krámem, potaženým plachtou s nesčíslnými záplatami, stál muž v dlouhém tmavém šatě, blýskajícím se jako zašpiněné zrcadlo. Už podle přízvuku možno souditi na člena vyvoleného národa, jenž tenkrát již všude směleji a směleji vystrkoval podezřelé růžky své.

Před touhle boudou zastavil se málokdo. Na několika prknech bylo tu nahromaděno starých knih, že jimi mohli kolikrát za sebou pec vytopiti. Byly ponejvíce latinské a německé.

„Nerozumějí tomu! — Kupte! — Kupte! — Za groš košík, za dva groše nůši!“

Žid vykřikováním až ochraptěl.

„Můžete to dávatí pod housky, pod mazance, pod koláče, co živi budete! — Hle! Pojdte! — Kupte! Prohlízejte!“

Hříškovský Eleazar všecko tohle dostal před několika dny ze zrušeného kláštera od císařského komisaře za fatku. Hledali tu ještě veliký, zlatý krucifix, zvýší člověka, jež prý jeptišky ve zdejších sklepích někde ukryly. Židovi svítily oči jako hyeně, když za noci vplíží se na hřbitov. Podle pověstí uschovány prý tu i drahocenné kalichy a monstrance . . . Ale slídiči nenalezli ničeho. Císařský komisař zůstal zde schválně přes noc. Hledali však marně i druhý den.

„A jak silný papír! — Nejlepší pod pletence!“

Eleazar při tom rozevřel velikou knihu, list za listem z ní trhal na zkoušku a rozhazoval do větru, jak ten papír prý silný a co všecko vydrží.

Před boudou zastavil se nyní muž v nejlepších letech a tak prostřední postavy. Koženky se mu žloutly, jako by teprve včera byly obarveny. Na hlavě jeho zelenala se pangrotka se šedavým beránkem. Hnědý, šosatý kabát

sahal mu skorem až na kotníky. V levé pěsti, kolem níž byl obtočen řemínek, držel dřínkovku a pravou ruku měl v kapse na váčku s penězi.

„Nu, jen blíž, pantáto, blíž! — Prohlédněte si to! — Za pohlavek, co toho unesete!“

Sedláček se na žida podíval s obvyklým úsměvem, zakýval hlavou, jakoby se téhle řeči jeho divil a pokročil blíže opravdu.

„Vyberte si, co chcete! — Jářku: co chcete!“

Žid nyní knihami mlátil jednou o druhou, až chudinky sténaly a v samých útrobách praskaly.

„He? — Jářku! — Z desek si můžete, pantáto, dát udělat podešvy a budou jako železné! — Ani jich neroztrháte!“

Eleazar udeřil velkou knihou o kamení a opravdu: deska jakoby ji pohladil.

Sedláček se zatím v knihách probíral. Jednu za druhou bral do ruky a jednu za druhou odkládal. Skorem všechny byly latinské a německé.

„Což se vám, pantáto, nic nehodí?“

Žid mu div knihu z ruky nevyrrval. A potom se zdálo, jakoby chtěl všechno skládati. Také nějak těžce dýchal a plesnivinu bylo tu cítiti ještě nápadněji. A zrovna jakoby i sedláčka od svého podivného krámu odstrkoval.

„Dávám to za pohlavek! — Takhle zadarmo! — Ne?“

Sedlák dobráček ucítil na svých tvářích podivnou rosu.

„Už jsem řekl: kdybyste to dal na podrážky, tak se vám koupě vyplatí!“

Sedlák měl opravdu dnes koupili Marlinovi a Honzíkovi boty a Marjánce střevíce.

„Co chcete za tohle?“

„Ukažte!“

Hříškováku svaly kolem rtů několikáte sebou zatrhly jakoby k úšklebku.

„Hm! — Není na prodej!“

„Jiného nekoupím nic!“

Hm! — Co byste dal?“

„Groš!“

Sedláček pohyboval rty, jakoby počítal, zda-li mu peníze na ostatní věci vystačí.

„Groš!“

Eleazar toto slovo pronesl s nesmírně uštěpačným přízvukem a začal zase knihu jednu ke druhé rovnati, na kupce se neohlížeje. Tomuto se však nyní odtud nějak nechtělo. Chytrácké oko židovo postřehlo to okamžitě.

„Co tedy chcete?“

„Groš! Groš! — Ani za kopů grošů! — O téhle knize jsem nevěděl sám! — Ani za dvě kopy!“

Sedlák přestupoval ještě nějaký okamžik z podpatku na podpatek a potom zvolna odcházel, ale nerad, velmi nerad. Knížka, kterou si vyhlédl, byla psaná a titul zněl: „Život velikého reka českého pana Plichty ze Žerotína, jak na všech turnajích vítězil a v jedné bitvě našel svou smrt.“ — Na silných papírových deskách bylo ještě připsáno, kdo od koho tu knihu dědil. Do kláštera zdejšího, nedávno zrušeného, dostala se nejspíše, když před nějakými čtyřiceti lety všude po českých knihách podnikli učiněnou honbu. —

„Co tedy dáte? — Doslova! — Kopu!“

„Dva groše!“ prohodil sedlák, obrátiv se a zase v duchu počítal.

Žid nyní s knížkou udeřil o zemi.

„Radši ji do bláta zašlapu!“

Pantáta odcházel ještě volnějším krokem.

„Naposled! — Třicet grošův!“

„Tři a už ani haléře!“

„Deset!“

Pantáta jen hlavou zakýval záporně.

„Devět! — Osm!“

„Pět!“

Eleazar nyní hodil knížkou sedlákovi až k nohám.

„Nu! — Vyberte si ještě co chcete!“

Pantáta prohlížel bedlivěji a za nějakou chvíli už měl na hromádce asi deset knížek, ale zároveň také na tvářích rosy jako po dešti.

„Spravedlivé a věrné proroctví Sibylly ku králi Šalamounovi!“ — „Pravé proroctví slepého mládence!“ — „Stará kronika o české zemi a jejích králích! — Ostatní

svazečky byly namnoze bez titulův, ale vždy českou řečí psané.

Pantátovi nezbylo už ani na střevíce Marjánčiny, natoť pak klukům na boty. Bude již bez toho léto, jaro už tu, a kluci to odbudou také dobře bosí.

Sedlák nesl z trhu hezký uzlíček. Martin s Honzíkem mu přihlíželi naproti skorem až k sv. Blažejí a škoda, že nemohly oči jejich prohlédati šátkem, kde uschována pro ně radost' dětských let: — boty, dobré hřbetovky.

Marjánka si vysakovala také za humny potěšením, že bude mítí nové střevíčky.

A snadno si lze pomyslití, jaké povstalo zklamání, když tatíček na velikém dubovém stole rozložil, co přinesl „jarmaku“. I na rohlíček dnes nějak zapomněl. A to všecko proto, že se už ani nemohl dočkati, až bude doma, až se zešeří a sedne si ke krbu, aby knížky nejdříve důkladně si prohlédl a potom jednu za druhou ještě důkladněji pročítal.

Panímáma byla sice trochu rozezlena, mračila se a prudce odsekávala; ale konečně se usadila a jak ráda ještě poslouchala! I děvušce uschly za čtení v očkách slzy a oba kluci ani u kamen nešpytali, aby jediného slova nepřeslechli. A tatíkovi se to vyplatilo k nevypovědění, že tenkrát na tom svatojirském jarmaku koupil místo bot a střevíček knížky.

Pamatuji se na milounkého stařečka velmi dobře, ač již odpočívá čtyřadvacet let. Dosáhl vysokého věku. Ani matrika nevěděla, jak byl stár, když zavřel oči. Knížky sice půjčkami, jak obyčejně bývá, vzaly za své; ale staroušek je měl pod stříbrovlasou lebkou svou jako ve mramoru vryté. A když vypravovával, jak je od Hříškovského Eleazara kupoval, pokaždé přidal: „Tenkrát se pan Plichta ve své kryptě obrátil naposled; jen aby to bylo však hlavou vzhůru, protože až bude ta veliká vojna a s Čechy nejhůře, nemohl by vstát a krajanům pomoci.“

Farář Loučenský.

Povídka z dob josefinských.

1784.

Leckdy jsem už četl, že prý české vesnice jsou si podobny jako sestra sestře, či ještě případněji, jako by jedna z druhé se vyloupila. Dovolím si toto tvrzení poněkud poopravit. Aby si byly nepodobny, nemůže ani býti; ale každická mívala a konečně má do dneška něco zvláštního, čehož si všimne teprve pozorovatel bystřejší.

Vesnička Loučení ležela v milounkém údolí. Statky s doškovými střechami, za humny rozlehlé zahrady, chaloupky tak trochu stranou, bílý kostelík s červenou, cibulovitou věží, asi sto kroků za vsí panský dvůr s dosti úhledným zámečkem a kolem dokola pole s lučinami.

Hnedle bych byl zapomněl na faru se šindelovou střechou; nebylo by také divu. Když ji před lety stavěli, zastrčili ji do zadu, aby prý nestála v cestě panským i robotnických povozům. Ale překážela přec; zámecký park přiléhal těsně k hradební farské zdi . . . Z farských oken mohli ledacos viděti, kdyby byli zvědavými. Fara měla jen přízemí, ale stála na vršku. Byla už chatrná, trámy na střeše nahnívaly, ve zdech se tvořily širší a širší štěrby . . . S jedné strany ohrada také se rozpadávala; roztrušovalo se, že prý panská čeled' tak činí schválně. Pan direktor, či jak mu také někdy říkali: pan vrchní, usiloval všemožně, aby staříckého faráře přiměl k výměně. Ale dobrácký dědoušek vždycky jen bílou hlavou vrtíval a na všechny listiny, kteréž mu za tou příčinou byly posílány z patronátního úřadu, psal pevnými tahy velikou frakturou pouhé: „non possumus“.

Loučení byla tedy zvláštností stará scházející fara a pod její našedivělou střechou stříbrovlasý kmet s věčně usměvavou tváří. Ale musím hned podotknouti: tenhle úsměv pocházel z praupřímné duše, byl srdečný a člověku utkvěl v hlavě, že tak brzy na něho nezapomněl.

O loučenském faráři jedni říkali, že je podivín, a druzí jej milovali, že by, jak se tak na venku říká do dneška, šli pro něho do ohně. Konečně se dovíte sami,

kdo měl asi pravdu. — Přišel-li kdo k němu na návštěvu, všiml si každý, musil si všimnouti, několika dřevěných přihrádek, v nichž urovnáno bylo as ku třiceti či čtyřiceti knih na hřbetech s bílými cedulemi, na nichž velikou frakturou, tak na vlas jako ono „non possumus“ na patronátní úřad, černaly se samé české tituly. Řad přibývalo jen pomalounku; knížečky byly pořád menší a menší, na horším a horším papíře; leckterás byla tištěna už jen „roku tohoto“, ale staříčkový kmet každou knížku tu políbil a bystřejší oko bylo by i slzu postřehlo, jak mezi listy ukápla. Když v prázdné chvíli některou rozevřel, hluboce se nad ní zamyslel, bílou hlavou kýval a úsměv se mu s tváří ztrácel . . .

„V našich řekách prý zlato rýžovali, v našich horách kopali stříbro na celé vozy! — Už nerýžují; leda tak někde zrnko jako písek naberou, na Horách Kutných pusto, v Jílovských dolech voda, české granáty mechem a travou zarůstají . . . A české knihy! — Drahé pergamenové listy změnily se v režné, šedivé a polopijavé; a zlatá slova na těch listech? — Mohla by se vepsati v takovýhle papír! — Cítí je tisícové srdcí; ale co platno všecko, když tak málo těch — skorem nikdo — kteříž by je uměli a chtěli napsati!“ — Tahle slova přešla zdejšímu faráři skorem pokaždé rty, když se ve svých knihách probíral.

Už pro tyhle své nápady byl loučenský farář zvláštností, nechci říci, že snad mezi kněžími, ale mezi lékaři a právníky zajisté; o nižším druhu vzdělavců doby tehdejší, k nim lze počítati celou armádu patrimoniálních úředníků od direktorů až do nejvyčrtlejšího písaříka, ani nemluvím. Kdo pak si také tenkrát vzpomněl na toho českého sedláčka, jenž v polu tváře se lopotil za pluhem od prvního jara do pozdního podzimku! — Věnovali mu blahosklonně vzpomínku, jen když z jeho krvavých mozolů chtěli těžiti, a pak byl zase pouhým otrokem!

Loučenský farář lidu zdejšímu přivykl, že by byl odtud nešel, kdyby mu byli podávali okamžitě proboštství u sv. Víta. Fara zdejší výnosná sice nebyla, ale k živobytí stačila úplně. A kdyby snad nebyla stačila, byly by si lidé od úst utrhli a dali panu faráři, kterýž až na své „non possumus“ naproti pánům také by byl poslední

sousto s chudšasem rozdělil. O jeho lásce k bližnímu uměli vypravovati nejednu anekdotu, někdy i dosti žertovnou.

„A když tak za jednoho odpůldne opět seděl naproti těm knížkám, k nimž před půl hodinou přidal opět jednu, ale chudinku jako sirotečka, když hledá dobrou duši, jež by se ho ujala, tak se zamyslí, že ani neslyšel, jak se otevřely dvěře a v čisfounkové světnici že přešlapuje z podpatku na podpatek soused Křepela ve svátečním tmavomodrém kabátě, podle zpola přehnutého límce narychlo oblečeném; až teprv, když pozdravení své silnějším hlasem opětoval při tom i zakašlav, vstal pan farář se židličky a obrátil se skorem mrzut, že ho někdo vyrušil, ke dveřím. Ale uviděv Křepelu s čepicí mezi oběma rukama, pousmál se a přivítav jej, pokynul mu, aby usedl.

„Co dobrého, sousede? — Ne-li snad ohlášky? — Jářku!“

Soused Křepela byl padesátiletý vdovec.

Pan farář se dobrosrdečně pousmál.

Ve tváři sedlákově zračila se opravdu rozpačitost' neobyčejná, nejinak než jako když počestný mládenec přichází skrze ženitbu do fary. Jindy by byl Křepela okamžitě věděl případnou odpověď k paně farářovu žertu, ale dnes čapku samým rozpakem div že nerozdrobil.

„Přepodivné věci, velebný pane!“

Sousedu Křepelovi sotva stačil k těmto slovům dech.

„Neráčil jste ještě slyšetl ničeho?“

Pan farář začal býti opravdu zvědavým. Sousedu Křepelu tak ledacos hned nevyrušilo a nepřivedlo z rozvahy.

„Že sem nepřišlo zhola nic?“

„Dnes vám, příteli, nějak nerozumím.“

„Já si, velebný pane, nerozumím sám; jak by potom mně mohl někdo jiný rozumět! Že prý nás budou ode dneška házetl do země bez rakve, krom té drahé duše jako...“ — Soused Křepela se vzpamatoval ještě včas, měl na jazyku velmi podivný výraz.

„Až prý umřeme, zašijou nás do pytle...“

„A kdo vám to, příteli, nafoukal?“

„Pravda pravdovitá, velebný pane. — Je toho plná ves, v kanceláři to již mají. — Neráčil jste opravdu dostati ničeho? — A co všecko jiného! — Bude méně

svátků, sáhnou prý i na naše zemské patrony, na Loukotské faře už to ohlásili, mezi lidem zmatek nade zmatek, jedni vyskají a vyskakují na sáh vysoko, že prý začíná svoboda, jiní hlavy věsí, ruce spínají a mlčí, protože prý tak může začínati také nejhorší otroctví . . . Tamhle v Rozumově už pijou druhý den, celé dni se z hospody nehýbají, protože patenty z Vídně jsou už na cestě, vezou prý je s osmispřežením, kola u vozů jsou na čtyři dlaně široká, do vrchů musejí ještě připřahati; těžké patenty! A jede prý jich vozů několik . . . Jejich vesnicí prý musí; budou jim tam stavěti bránu, už v panském lese chvoji lámou a břízky sekají!“

Pan farář poslouchal maje hlavu poněkud nakloněnu a zraky polo přimhouřeny. Slyšel o těchhle věcech už ledacos na Okrouhelské pouti; už tenkrát proskakovaly podobné řeči; ale jen tak mezi kněžími a mezi úředníky. Zavrtěl nad tím pouze hlavou a nevěřil. Skorem na to i pozapomněl.

„Bude méně svátků: už sahají i na naše zemské patrony.“

Panu faráři prošla tato slova sevřenýma rtoma mimoděk, a zraky jeho tkvěly upřeněji a upřeněji na knížkách, z nichž tři poslední, jež byl nedávno přiložil k ostatním, byly už jen na malé osmerce — pravé popelky. Na zdejší osadě posud všecky svátky jako druhdy svěťovali.

Náhle zalehl do fary vířivý rachot bubnu zámeckého mušketýra. Ze statků všude vybíhali přede vrata; co měli v rukou, všecko pustili, a div, že si mnohý nohu nevyvrtl, jak hbitě vyrazil na náves.

„Už to tu máme!“

„Zvoňte, lidé!“

„Na faru pro klíče!“

„Ichu — ichu — ichuchu!“

Okamžikem byla vzhůru celá dědinka.

Mušketýr Klocingr div že kůži na bubnu nerozrazil. Už prošel celou vsí s hlavou vztyčenou, oči na všecky strany, a s knírem zvlášť pro dnešek nahrotilým.

Před farou se zastavil, zavěsil paličky za řemen, sáhl do náprsní kapsy, vytáhl jakýs papír, rozbalil jej,

odkašlal si, odplivl, rozhlédl se po zástupu, utvářil se jak uměl nejvážněji a začal čísti.

Lidé poslouchali i očima; ale žel, že ušima nerozuměli ani jedinému slovu.

Mušketýr Klocingr býval prý někdy desátníkem, a lidem se zdálo, jako by volal po německu: vpravo — či vlevo hled! Trvalo dobrých pět minut, než se octl na listině u tečky v poslední řádce a u nečitelného podpisu.

„Víme, rozumíme?“

Mušketýr se nyní díval Loučenským krahujčima očima do tváří, rezný papír pořád drže oběma rukama.

„Co milostivá vrchnost činí, všecko dobře činí!“

Dráb zase na okamžik utichl; ale nyní si pravici znovu nahrotil knír, jako by chtěl ukázati, té milostivé vrchnosti že také částěčkou i on.

„Víme, rozumíme? — Tuhle se všem vám dává na vědomost, funusy že se budou docela jinak odbývati. Nebožtík se čistě umyje, do rubáše oblékne a zašije do plátna. — Truhel nebude potřeba. Budete míti všecko laciněji; víme — rozumíme? Taky lehčeji jednou z mrtvých vstanete! Nebožtík se zaleje vápnem a potom zahrabe hlinou. Přestane mor a všecka nemoc. Beztoho z hrobů vychází nakažlivost...“

„A což svoboda, pane mušketýre?“ zavolal švec Čipera, nemoha se již dočkati, kdy přijde dráb na dekret, kterýmž se prohlašuje všem a všude, že člověk jako člověk, tedy švec jako pan direktor...

Klocingr zakroutil si poznovu knír a pravou nohou pokročil v před. „Přiď si pro ni, ševče! Ve vrátnici lavice; na kolíku u dveří hůl a v síni dvéře do šatlavy! To svoboda!“ — Mušketýr listinu zase pečlivě složil na čtvero, ukryl v náprsní kapse, vzal paličky a celou dědinou se rozlehl rachot zpola již puklého bubnu k ohluchnutí.

Pan farář byl již ve své světničce samotén. Sousedá Křepelu potěšil, že nebude asi tak zle, jak se povídá, ale když se za ním dvéře zavřely, sepjal staré, svadlé ruce, bílá hlava mu klesla ještě níže ke hrudi a tak jako by ani byl zase neslyšel, že mušketýr pod samými okny, že se před farou hromadí lidu z celé vsi, že mušketýr

hrozným přízvukem čte cosi po německu, potom ještě hroznějším hlasem vykládá obsah listiny po česku, a lid až na ševce přemysla že mlčí, že mu nějak lhostejno, zdali mu vrchnost co po česku či cizím jazykem vzkazuje ... Můj Bože! Vždyť skorem ani divu nebylo! Lid potřeboval panské lesy, chudina v panských aspoň trávu pro tu kozičku! Prý tu všude patřil pánům i ten čerstvý, zdravý vzduch.

Jediné Čipera se neupokojil; jda do své chaty, vykládal a rozkládal rukama každým okamžikem prudčeji, protože čekal na dnešek svobodu, tak jako hvězdáři čekají novou kometu, a místo svobody jim Klocingr chraptivým hlasem oznámil, že už se ten lid ani nesmí pochovávat jako páni.

„Rád bych věděl, až umře on, dají-li ho do pytle! — Věru rád, sousede! — A když pana direktora pochovají zašitého, ať si pak s Čiperou, co chtějí, dělají!“

Švec Čipera byl bedlivý čtenář; kde se jen jaké knížky mohl dopídliti, nedal pokoje, až mu ji půjčili. A jak se samo sebou rozumí, měl rozum; nejčastěji říkával, mluvilo-li se o starých časech: „Nepovídejte mi, co a jak bylo; ale povězte, co a jak bude! Tak budete u mne moudřími! — Jářku: co a jak bude?“

Švec Čipera si při téhle otázce vždycky položil ukazováček na čelo a kolem rtů kmítal se mu nevypsatelný výraz zvláštního sebevědomí. Lidé si arcíť vyprávěli, že mu někdy přeskočí kolečko, zvlášť, začal-li o tom, jak mu v noci sedá na prsa můra a jak ho tlačí k umačkání. V Čiperově chatě byly můří nohy křídou načarovány, kam se člověk podíval.

Dnes nevzal dratve ani do ruky; jen chvilkami mu potěh zahvizdl v ruce, a běda, komu by se byl svezl po zádech!

. . .

Na Loučenské osadě bylo velmi zdrávo, čistounký, čerstvý vzduch, krajina kolem jako ráj a lid jako buk.

Pan farář se tím také po okolních poutích chlubil. Matrika zemřelých, v Loučení výborně vedená, vykazovala ročně pranepatrný počet nebožtíkův a pod rubrikou: léta stálo všude 70 až i 80.

Pan vrchní se nemohl ani dočkat, kdy někomu zaklinkají hodinku. Život v Loučení byl takto velice zdlouhavý, od nedávna se říká také: nudný. Pan vrchní však miloval změnu z míry ve všem ohledu. Byl starý mládenec, ale dosud plný života a každou chvíli by si byl mohl jíti pro ohlášky. Ostatně, co komu do jeho soukromého života! Podtají šlo o něm z úst do úst prapodivné pořekadlo.

Za první pohřeb v pytli byl by si odřekl i zadělávanou zvěřinu a láhev uherského vína. Panští služebníci až do toho psovodce pro tu chvíli neměli jiné, důtklivější touhy, už proto, že tomu také chtěl pan vrchní. Tam prý se stala rvačka, jinde zase vojsko musilo zakročiti, obsadilo celou vesnici, a ještě jinde tekla proudem krev. A všude to odnesl veský lid, a vrchnostenská čeleď mívá se za takových časů nejlépe. Pijou, jedí a zase pijou, vejskají, vyleží se, práce „stojí“ a při všem tom dobrý čas!

„Pan farář prý poléhává!“

S touto novinou přiběhl Klocingr ze vsi celý udýchán.

Pan vrchní mu za ni dal stříbrný peníz.

Tak by se na něm pomstil nejlépe; předně by nástupce jeho vrchnosti ve všem povolil a za druhé by neústupec i po smrti byl pokořen až do hrobu — sám první v celé osadě.

Pan farář však se těšil plnému zdraví, pokud při tak pokročilém věku jen možno. Jediné že obmezil své obvyklé vycházky kolem potoka podél panské louky a že byl poněkud zasmušilejší i nemluvnější. Lidé ve vsi pozorují na knězi okamžitě i nejnepatrnější změnu v jeho návycích.

Dekrety ohledně zrušení svátků zemských patronů, jež byly prohlášeny už před několika lety, letoškem byly zostřeny, prý přísnou pokutou. Svatoprokopská pout se musí nezbytně odložit na neděli; o svatém Prokopě po prvé půjdou prý zde do polí, byť tam neměli do čeho ani kopnout. Do letoška šlo všecko po staru. — Pan farář bude musit upustiti od svého: „non possumus“ chtěj nechtěj. A proto jej omrzela i ta procházka podle panské louky, kudy chodil skorem každodenně od dobrých čtyřiceti let a kde pěšinku takořka sám byl vyšlapal.

„Svatý Prokope a vy milí dědicové, svátky vaše nemají býti více u nás zasvěceny — máte se od nás od-

stěhovati. Však svých věrných neopustíte, kdybyste se musili uchýliti pod nejchudší střechy a do nejodlehlejších zákoutí! Přejde čas, kdy půjdete krajem jako bouřka, kteráž čistí shnilý vzduch, kteráž, kam zaletí, všecko osvěží a omladí... Já sice dávno budu pod zemí, ale věru, chtěl bych oživnouti a na tyhle oči své viděti starou sílu, ač zpola pohřbenou, na novo zmlazenou, na mou věru, chtěl bych viděti to čisté nebe klenoucí se, země drahá, nade tvými nivami, a dýchati ten jarý vzduch, jímž provanut bude luh i háj... Chtěl bych, vy milí, svatí dědicové, viděti ten úděl váš bez rezu, bez molu, vypletý do nejposlednějšího bodláčí a do všeho toho blínu i hněvu babího!... Žel, že se nedočkám a že toho neuvidím!"

Staříčský kněz opět sepal ruce, zase tak ke hrudi hlavu naklonil, a na černém rouše zatřpytily se slunečnými paprsky bohaté slzy v barvách duhových...

A opět nevěděl, že se dvěře otevírají a že soused Křepela — tentokráte úplně bez kabátu — prudkým krokem vchází do světnice ani nepozdraviv.

„Jářkul velebný pane!"

Soused Křepela položil panu faráři i ruku na rameno. A toho neučinil jaktěživ, jen, jak se mu zdá, jednou při svatbě, když se tak ode dna dobrého srdce rozveselil, zadupl, zavejskl a na důkaz, jak má pana faráře rád, kolem krku jej vzal a cos mu pošeptal. Ale potom se za to styděl dlouhý čas; až mu pan farář všecko musil „z gruntu" vymluvit.

„V hospodě začínají hráti do skoku! — Už tam plno panské čeledi!"

„A ze vsí?"

„Nikdo, velebný pane!"

„Díky Bohu!"

Pan farář si z hluboka oddechl; potom vstal, přejel si pravicí čelo, sáhl ve skříni po černém kabátě, jež neměl na sobě už hezky dlouho, vzal klobouk, ohlédl se po španělce se stříbrem kovanou bambulí (zdědil ji po svém předchůdci na zdejší faře) a neříkaje ani slova, vyšel na dvůr, ze dvora na náves a na návsi zaměřil přímo k hospodě.

Byl Boží hod svatodušní.

Soused Křepela kráčel za farářem, neodvažuje se ptát po něčem.

Z hospody zaznívala hudba ve zdejší krajině nezvyklá. Mívali zde dudy, cimbál a nejvýš klarinet. Ale dovedli býti i při dudách nejvyšší měrou veselí. Dnes vřeštěly však i trubky; bylo lze rozeznati i housle, a basa ozývala se na čtvrt hodiny. Byla dnes opravdu panská muzika. V šenkovně samá paruka a samý cop a samý šos... Pan direktor ovšem všude první osoba. Je prý svoboda, arcíť pro ty pod doškovými střechami nikoliv. „Práce stojí,“ nuže ať tedy proudem se valí zábava!

Rozvážní lidé ve vsi se téhle svobodě divili; čekali, že se sliby už i zlatý čas přichází, chtěli se po dlouhých letech strádání a protivenství z číše, kterouž jim ta svoboda měla podati, až ode dna napítí... A tak se zklamali! — Místo ulehčení pohřby v pytlicích, zrušení svátků zemských patronů přísněji prováděno a o Boží Hod Svatodušní panská muzika! — A ve statcích a chalupách a chatách? — Hlavy svěšené, rty sevřené, ruce křečovitě sepjaté, a jinak ticho, hrozné, děsné ticho! A někde ještě řady bílých kabátů, lesk bodáků nasazených na ručnicích, a na vojenských rtech klnutí proti tvrdým, nepoddajným lebkám. Prapodivná svoboda, když ji lidu musejí vnucovati ocelí, prachem a olovem!

„Ve jménu Božím napomínám vás . . .“

Pan farář měl hlas jako zvon, když jej nejprudčeji rozhoupají. Takhle snad nepromluvil v celém svém životě jako dnes v hospodě.

„Tuš, muzikanti — fortissimo!“

Pan vrchní jim hodil na stůl dva tvrdé tolary. A muzikanti spustili, jak mohli nejsilněji.

Pan vrchní mluvil arcíť jen německy. A sám první octl se v kole vůči panu faráři, a točil se, až bílý prášek, jímž měl hlavu cele posypanou, rozletoval se šenkovnou, jako když poprašuje sníh. Tanečnice byly vystrojeny, že v Loučení takového přepychu ani neviděli. A jak hluboko měly šaty vystřižené, tak pravidelně po francouzsku! Samou vůní až se o hlavu závrť pokoušela.

Pan farář stál u dveří s pravicí vzhůru nad stříbrovlasou hlavou, ani se nehýbaje. Tak náhle jako by byl

vzrostl o dobrou polovici. Obličejem rozestřel se výraz přímo věštecký. Tak asi za starých dob vyhlíželi neohroženci, kteří své „veto“ dovedli vrhnouti ve tvář králům i císařům.

Hudba hrála hlučivěji a hlučivěji, pravice páně farářova také zdvihala se výš a výše, rty se pohybovaly, jako by chtěly cos povědět . . . Ale nebylo slyšet ani slova; jen divější a divější ryk, rozléhající se za Božihodového ticha příšernou ozvěnou po zdejší dědině a celém údolí.

Potom se kmet obrátil, krokem vážným opustil taneční síň a zaměřil za dědinu; ale neusedl pod starým jilmem na oblíbeném místečku. Šel dál a dále, rychleji a rychleji, aby neslyšel hlomozného vřeskotu, až se ocitl v lese na křižovatkách, kde jej pozdravili milounkým šveholením opeření zpěváčkové a kde stál starý, zvětralý kříž s omšelým klekátkem.

Teprve zde uprostřed tichounkého ševelu staletých drv a roztomilých plačích pěvaneč si odpočinul a setřel s čela bohaté krůpěje potu. A maje hlavu nakloněnou a opřenou o pravici ani nevěděl, že už slunce na západě a že nad dalekými horami vychází měsíček . . .

Bylo hezky pozdě, když se vracel do fary; po vsi již ticho úplné, v šenkovně jako v hrobě, a jen na zámku kmitala se v oknech ještě četná světla . . .

Pan farář do rána však oka ani nezamhouřil. Bývá prý to pevná povaha, kteráž, když na ni přijde za pozdních let zkušená, ob stojí. A jaké myšlení táhlo od minulého odpůldne i po celou noc hlavou starého kněze, těžko vypovědět; jen tolik lze říci, že za všech těch šedesát a několik roků, z nichž nejeden byl tak plný pelyňku od prvního až do třistapětašedesátého dne, ani jednou mu podobné věci nepřišly na mysl.

Pan direktor sáhl, jak se chlubil, k nejúčinnějšímu prostředku. Jinak dobrého faráře pohněvati či popuditi ani nedovedl — — —

Časně z rána se rozklínal dědinkou zvoneček, jehož hlahol dovede prý probudit člověka i z nejhlubšího spánku a jehož zvukem rty zbožné bezděky se otevírají

ke slovům: „Od náhlé a nenadálé smrti vysvobod' nás, Pane!“

To zvonili umíráčkem.

„Pán Bůh buď s námi! — Račíte věděti, velebný pane, komu?“

Kostelník mohl sotva vydechnouti.

„Jak bych mohl věděti? — Po mé paměti na celé osadě nikdo nestonal! — Nebyli jsme u nikoho dobrý čtvrtrok.“

„Pan direktor, velebný pane!“

„Pan direktor! — Včera ještě křepčil a mně poručil hráti, tuš'!“

„A dnes, velebný pane, na prkně! — Klesl náhle v kole, musili jej odnésti, po muzice bylo okamžitě, rozjeli se pro lékaře na tři strany, ale nic platno. K sobě ho už nemohli a nemohli přivésti. Veselá společnost se rozprášila ještě tu chvíli.“

Pan farář [sepjal úžasem ruce; přál si z duše, aby na odvážlivce přišel nějaký trest Boží na upomínku, ale takovýmhle způsobem nikoliv. Když pronikavý zvuk umíráčkův se rozletěl jitřním klidem, právě si myslel: Co platno všecko, že tu tak neúmorně pracoval, mnohdy až do úpadu; několik takovýchhle dnů jako včerejšek, několik takovýchhle příkladů s hůry zbortí všecku jeho práci a přivede v nivec všecko dobré ovoce . . . A tu náhle novina, že pan vrchní na prkně! —

„A bude první v pytli pochován! — Chystal jej nejdříve pro vás, velebný pane!“

„Pro mne, člověče?“

„Inu, pro vaši velebnost! — K ničemu jinému přece ten včerejšek nebyl. Chtěl vás tak nejspíše uzlobiti!“

„Odpustiž mu Pán Bůh a budiž na soudu svém duši jeho milostiv!“ prohodil tiše pan farář, maje ruce poráde tak sepjaté, a v kostele se z vřelého srdce za nešťastníka pomodlil třikrát „Otčenáš“.

Ve vsi vypravovali si však o smrti pana direktora nejpodivnější řeči; za živý svět by byl nešel nikdo kolem zámku, když se setmělo.

Pohřeb vykonali ve středu, a jak? O tom svědčí do dneška úmrtní matrika farní osady Loučenské, lit. D. d.,

kdež na stránce 97. vepsána zažloutlým písmem tato zpráva: „Tu středu po svatodušních svátcích leta Páně 1784 zemřel smrtí náhlou Barnabáš Krähvinkl, excellenc hraběcí direktor, stár jsa 53 léta, a jest podle nového dekretu císařského na zdejší osadě pochován první a poslední. Pověstné nařízení bylo rokem příštím zrušeno a za celý ten čas tu nikdo ani neochuravěl“.

Nad Loučením přeletělo ještě mnoho let, a staříčký kněz tu byl dosud farářem. Z josefinských dekretů změnilo se mnoho; svátky zemských patronův až na dva zůstaly sice zrušeny, ale den svatého Prokopa světili, pokud byl pan farář živ, na zdejší osadě způsobem nej-slavnějším.

A když přicházela léta devadesátá, kněz stařeček, už skoro jako dítě, den co den usmíval se spokojeněji a přívětivěji.

Českých knížek v dřevěných přihrádkách přibývalo co chvíli; po českých vlastech začalo svítati, a z nejedné šindelem kryté fary šel hlas plný nadšení: „Vstávejte, krajané drazí, ke dni vzkříšení!“ —

Dnes české knihy na takovém stupni jako za dob zlatých bývaly. Až se oko slzou leskne, až se tvář zardívá radostí a ruka listy rozevírající chvěje se, že všechno tohle stalo se jakoby zázrakem.

Jen hrob staříčkého faráře „vlastence“, z jehož života načrtl jsem tuto jediný pouze rys, zapomenut, zarostlý, zašlapán a bez nápisu. I jeho jméno z paměti lidem vypadlo . . .

Rozumíte-liž, čtenářové laskaví, slovům těmto?

Červená vajíčka.

Povídka z prvních vojen francouzských.

1801.

Jak těšival jsem se vždycky na ta červená vajíčka! Měla pro dětskou mysl mou v sobě cosi tak nevýslovně

kouzelného; obracel jsem v rukou každé pětikrát i desetkrát. Nikdy jsem se k tomu nemohl okamžitě odhodlati, abych je „naklepal“ a skořepinku odloupal. Bylo mi té čisté růžové barvy na nich líto. Proč? Inu, v dětských hlavách rodí se někdy myšlenky, které skrývají hlubokou pravdu, již pochopujeme teprve v letech pozdějších.

O pomlázce se zase budou děti usmívati na vajíčka, a řekne-li matička, že v ten den nesou slepice vždycky jen červená, budou vrtěti hlavičkami, jako my jsme to činívali; ale matičce uvěří, jako my věřovali. A tu mi tak vstupuje na paměť cosi z uplynulých let, kus pravdivého života a zase jako kus pohádky — skutečnosti zdánlivé.

Ve vesnici — jméno by vám bylo lhůstějno — žila do nedávna na výminku stařenka. Takto jí všude říkali Apolenka. Byla už asi osmdesátnice, vysoká, s tvářemi zežloutlými, ale v těch tvářích s výrazem ledovým. Děti ve vsi měly výminkářku rády. Dětské oko prý často prohlédá až do duše. A Apolence také hluboko viděly. Když byla pomlázka, obléhaly celé dopoledne její chatu, a babička rozdávala každému, kdo přišel. Kolik měsíců vždycky střádávala na pomlázku ze svého výminku. A všecka ta vajíčka byla jako růže, když nejplněji se rozvíje. A když rozdávala, nebyla to ta stařenka ve tvářích s ledovým, na pohled bezcitným výrazem; vždycky se zdálo, že zvadlé, zežloutlé líce její nabíhají do červena, že na čele se jí vrásky ztrácejí, bledé rty že se zardívají purpurem a oko že se leskne slzou nad těmi dětmi, které jedno přes druhé dosahují po štědré ruce, kteráž nepropouští s prázdnem ani jediné. „Ale to vajíčko, synáčku či holčičko, dnes nerozlupuj — až zítra, dětičky“, říkala Apolenka, a při těchto slovech se jí vždycky staré oči zalily a hlas v hrdle selhával. Děti starušku poslechly všecky, ani ta nejnedočkavější nedotkla se o pomlázce vajíčka od výminkářky. A druhý den chodívala stařenka vždycky na hřbitov a do čerstvé travičky na zarostlý rov uložila tři ta největší a nejkrásnější vajíčka — pomlázku nebožlíkovi.

Zvonili na požehnání. Apolenka právě překročila práh své chaloupky. Chodívala vždycky do kostela ze všech

první a z kostela za všemi nejzáze. Ale dnes byla nějak shrbená, zdálo se, že jest o celou desítku let starší.

„Schází, schází! — Ký div také!“ prohodil vedle mne starý muž, můj dobrý známý.

- „Jak že to bylo? Už si to nějak dobře nepamatuji“, tak bezděky mi vyklouzlo z úst.

Stařec, lišák podšitý, ihned porozuměl otázce mé.

„Tak, tak! V těch hlavách máte sám Pán Bůh ví co všecko, ale na život a na lidi v tom životě zapomínáte. Jářku — životy lidí jsou přece ty nejspolehlivější knihy, z nichž může člověk vyčísti tu nejopravdovější moudrost. Věřte mi! Tohle, po čem se ptáte, jest ovšem nepatrné, ale bývá to tak se vším, i s tím nejdůležitějším. Poslouchejte tedy: Bylo to za prvních vojen francouzských. Tehdáž chodívali vojáci s mušketýry ze zámku po vsích a chytali na vojnu. Kde koho mohli, chytili ho bez milosti a oblékli v bílý, vojenský frak. A koho oblékli, toho nepustili, dokud nevysloužil či dokud ho Francouzi nezajali. Napoleon zajal a pobil našich vojáků na tisíce a ve Vídni pořád potřebovali novou stravu pro francouzské gardy. Apolenka tenkrát kvetla jako z růže květ. Tváře měla okrouhlé jako vajíčka a oči jako střely. Proto si také vyhledala nejlepšího hocha z okolí — vidíte, tam z té vesnice. Na pomlázku slavili přípověď. Z provoda chtěli mít svatbu. Nevěsta snesla kmotrům, strejčkům a ženichovi, kde jaké vejce mohla nalézt. Hosté si poseděli do samého večera, protože tatík nevěstin byl bohatý sedlák a mohl své dceři vystrojiti řádné námluvy. A když se setmělo, bylo tak přípovědníkům nejlépe. Vajíčka červená jim chuťnala nadmíru a perlivá rosolice vstoupala do hlav, že sami nevěděli jak. Marně pobízel tatík ženichův, aby dělali a šli, že se nesluší zůstat o přípověď dlouho pod střechou nevěstinou. Ženich jakoby neslyšel a kmotři a strejčkové taktéž. Nového pantátu vzala si nevěsta na starost sama a tak dlouho do něho mluvila, až ho umluvila a až si zase zasedl za veliký, dubový stůl. Bylo už pozdě v noci a hosté ještě seděli. A když u dveří staré „švarcvaldky“ zachraptěly jedenáctou, pili snoubencům na zdraví poslední rosoličku, a ještě nevy-

prázdnili, když se náhle rozevřely dvěře a na prahu objevili se vojáci s dráby ze zámku.

Ženich zbledl, jako zeď, nevěsta zalomila rukama a kmotři se strejčky vystřízlivěli okamžitě; ale než se kdo vzpamatoval, měli už vojáci ve středu svém ženicha, ruce mu svázali a odváděli jej do zámku. Marně jim sliboval otec nevěstin tolarů, co se jim jich vejde do čepic — a tehdáž přece mívali vojáci čepice jako čtvrtce — marně prosila nevěsta, vojáci byli bez citu, jakoby z kamene, a drábové ze zámku hluší k prosbám, ke slibům a slepí k blýskavým tolarům. Nevěsta se mohla uplakati a bohatý sedlák uklít, jak řádl, a zvláště pány a červená vejce proklínal.

Francouzské vojny trvaly dlouho, ještě celých deset let. A po celý ten čas nedostala Apolenka ani jediné zprávy o svém ženichu. Kdykoliv tudy táhli vojáci, vždycky se ptala a nešetřila na vyzvěděnou ničeho; vojáci poslouchali, vzpomínali, ale vždycky jen vrtěli hlavami.

Byl opět velikonoční pondělek a pomlázka. Ale v celém velikém statku nebylo dnes ani jediného vajíčka viděti, jakoby slepice po celý Boží rok nenesly. Po celých deset let neslavili tu pomlázky a nevařili „červených“.

„Už bude nebožtíkem. Dej mu Pán Bůh nebe!“ zašeptala Apolenčina matka pod záhrobcem na lavici u kamen. Dcera, pořád ještě nevěsta, zavzdychala z hluboka a oči utřela zástěrkou. Starý, už šedivý sedlák si začal pohvizdovati a z dýmky mu kouřilo jako z komína.

„Dej vám tu všem Pán Bůh zdraví! Neměli byste tu místa k noclehu?“ zeptal se náhle kdosi u dveří.

„Co zač! Někde snad si budete moci odpočinouti.“

„Voják, pantáto.“

„Voják?“ opakovala si selka. „O našem Jiříkovi jste nikdy neslyšel?“ zeptala se.

„Vy jste také měli vojáka?“

„Arciže, arcíže. Už byl tak jako náš. — Rozsvět', Apolenko, a dej něco na stůl.“

„Jest dnes pomlázka, panímámo, a já neviděl ani jediného vajíčka.“

„A my jich také, chudáčku, neměli, letos už po desátý rok.“

„Pro rány Kristovy! — Jiříku!“ vzkřikla Apolenka sotvaže rozsvítila kahanec a div ho neupustila. „Jsi ty to, Jiříku?“

„Jsem a nejsem. Jak budeš, Apolenko, chtít.“

„Jsi to ty, jsi!“

„Ale bez ruky a bez nohy, podívej se, Apolenko.“ — A opravdu měl Jiřík ufatou ruku pod loket a nohu uraženou po koleno.

„Vidíš, tím vším jsem vinna já. Ale přece jsem se tě dočkala.“

Panímáma nemohla pro slzy v očích ani viděti, a sedlák se po prvé po deseti letech zase usmíval.

„A svatbu budeme mít také z provoda a pomlázku budeme také zase slavívat, vid' že, Jiříku?“

„S jednou jen výminkou, Apolenko!“

„Řekni jen, Jiříku, řekni!“

„Abychom červená vajíčka nejedli až v úterý“, usmál se Jiřík.

Nevěsta přitulila se k vojínovi blíže, přitiskla růžové rtíky své na osmahlou, zjizvenou jeho tvář, a sedlák s panímámou jim oběma požehnali.“ —

Stařeček dopověděl. „Pamatujte si to tedy!“ dodal.

Po požehnání seděla Apolenka před chaloupkou na lávce. Na klíně měla červená vajíčka. Kolem ní batolilo se několik vnoučat, jeden klučík hezčí druhého a jedna holčička druhé onačejší. Chtěly mermomocí vajíčka. „Až zítra, holoubkové, dnes by se na vás dědeček hněval“, chlácholila je staruška a zase jí tak vlhly oči a staré, svráskovatělé tváře.

„Vy, babičko, pláčete“, zaštěbetala holčička.

„Starým očím bývá leckdy, dítě, do pláče“, prohodila tiše babička a pohládila dívku po hebounkých, hedvábných vláscích. Snad tušila stařenka, že slavila pomlázku naposled.

Letos jí budou děti, zvláště ty chudé, želeti. Sotva přijdou kde k vajíčku. Dají jim tak po kousku chleba, kde nebude zavřeno. Vejce jsou peníze, a lidé na našem venkově jsou nyní až příliš praktičtí.

Praporečník Prokop Louda.

Povídka z dob napoleonských.

1809.

V Karolíně losovali, a los devadesátý devátý padl na Prokopa Loudu, theologa. Mladý muž poněkud zbledl, zdálo se také, že se zachvěl, ale jen na okamžik; a mezi studentstvem rozlehlo se hromovým sborem „bravo“. Theolog Prokop Louda byl chlapík, za jakého by byl „bramburský král“ hezkou řadu říšských tolarů neváhal vysázeti. Bude z něho výborný praporečník legie. Doma chtěli z něho míti pana pátera; ale Napoleon všechny jejich sny zbortil rázem Po českém venkově býval rodičům tento životní cíl ohledně synů jejich nejkýženejším, a ještě štěstí, že tenkrát mezi náš lid přicházela jeho vlastní krev. Byla přece z většiny jen ryzí, nepokažená . . .

Ten den bylo vylosováno 200 studentů, které zdejší universita musila k prvnímu Pražskému praporu zemské obrany postavit. S orly francouzskými plížila se tenkrát hrozným krokem na dědictví Habsburků příšera, jejíž jméno — smrt. Když si chtěli z Vídně vykoupiti mír obětováním Vestfálska a vyklizením veškerého území německého, odpověděl Napoleon: „Království Vestfálské stojí na pevnějších nohou a bude trvati déle než dům rakouský“. — A potom začala válka, kteréž korsický samozvanec potřeboval jako soli.

Císařská rodina prchá z Vídně, císařská vojska ustupují kvapněji a kvapněji. Francouzi opojeni celou kupou vítězství nenalézají nikde již odporu opravdového, ve Vídni 25.000 mužů, ale několik Napoleonových pum, puštěných do města, postačilo úplně, aby „věrná“ německá Vídeň vrhla se k nohám vítězitele Není v dějinách příkladu, aby toto město proti nepříteli bylo se kdy udrželo vlastními silami. Jestli nestáli na hradbách synové cizích vlastí a jestli nepřišli ku pomoci chrabří bojovníci odjinud, domácí nedokázali nikdy ničeho, leda jízlivým jazykem a zrádnými ústy. Pouze že, když duní země rachotem děl, když se před očima ocel svítí a

kolem uší sviští déšť kulí — jízlivá slova v hrdlech uděšencům umírají . . .

Studenti, které tentokráte odváděli, doplňovali v jednotlivých plucích důstojnické mezery.

Prokop Louda stal se praporečником u granátníků. Neustálým vybíráním akademiků secvrkla se legie na jedinou setninu. Doma čekali Prokůpka na velikonoční svátky; měl podle úmluvy s panem farářem po prvé, a to o pomlázku, kázati. Už mu i štolu připravili: hedvábím vyšívanou, zlatem lemovanou, a jak širokou, červenou stužku k rochetě! Byla Květná neděle, Prokop nepřicházel; už tu čtvrtek Zelený, a o synu ani pohádky. Slyšeli sice ledacos, kterak prý přišlo i na studenty. Před několika lety se dávali dobrovolně a nyní div, že jich také nechytali. Ale u Loudů těšili se výpovědi ze svatého Písma: „Dávejte, co jest císařovo, císaři, a co jest Božího, Bohu!“ A jejich Prokůpek patřil Pánu Bohu hned když se narodil, natož když ho oblékli v černou kleriku. O Veliký pátek přinesl však posel z města list. Byla na něm veliká pečeť, psaní bylo na obálce s obou stran popsáno, ale nemohli tomu nějak rozuměti. Starý Louda necítil z toho již nic dobrého, sebral se a došel si na faru. A když mu to staříčkový farář přečetl, ze všeho nezapamatoval si ničeho, leč: „čtvrtá kumpanie“ a „praporečník“.

„K čemu jsme, matko, slřádali? K čemu peníz ku penízi přikládali? Proč jsme si od úst utrhovali? Proč jsme ho jen do těch škol posílali? Milý, dobrý synu! Co jsme se na tebe natěšili! — A tak náhle po vši radosti!“

„Jsem jen žena ‚sprostná‘, ale slýchávám odjakživa, že na praporečníky mířívají nejdříve!“

Ale vyskytli se lidé, kteří tuhle ránu Loudovým tak z plných duší přáli. Kdy pak a kde pak nebylo, není a nebude lidí jízlivých s jazykem hadím a se srdcem ještěřím!

Z bojiště přicházely do Čech den ode dne smutnější zprávy. Napoleon už prý i ve Vídni . . . Jen jednou se rozletěla po království radostnější zvěst, že prý tam někde na Dunaji poražen; a přidány ihned noviny podrob-

nější, že Francouzi do vody jako ovce zahrnání, že se utopilo švališárů na tisíce, že se prolomil pod nimi most, všichni generálové Napoleonovi že jsou zajati . . . Ale lid nevěřil . . . V kostelích „Te Deum“ zpíváno, na bubny bubnováno, až se okna třásla Ale lid přece nevěřil . . . Z úřadů posílány do vsí dlouhé listiny, jak prý císařská pěchota stála jako zeď a nakořistila přes tři tisíce lesklých kyrysů Lid sice nyní hlavou přikyvoval, ale pod lebku mu to nechtělo a nechtělo.

Starý Louda si došel už asi potřetí do města, zda-li tam není psaní od syna. Ale po každé se vrátil s hlavou svěšenou, a potom se ve statku vždycky rozlehl z pěti hrdel úpěnlivý pláč.

Ten den, kdy přišel z města po třetí, bylo opravdu nejhůře.

Vojsko arcivévody Karla stálo plných šedesát hodin ve zbrani, ani se nehýbajíc. Do uší jim hřměla děla, jako by se všechna země propadala, a Napoleon přepravoval hezky níže své pluky přes Dunaj. Karel očekával arcivévodu Jana, jenž měl každou chvíli přiraziti do Prešpurku. Ale arcivévoda nepřicházel. A když Jan k Ogruni s 12.000 mužů přitřhl, bylo již po bitvě, Karel na ústupu ke Znojmu, a v žitništích na poli Moravském dodýčávalo s každé strany na třicet tisíc životův.

„Necouvne ani o krok! — Staří Čechové nikdy necouvali! — V těchhle místech padl nejbohatýrštější náš král Otakar!“

Tato slova zahřměla asi tři hodiny před ukončením bitvy ze čtvrté setniny granátnické v rakouském středu poblíže samého arcivévody Karla.

Čelo generalissimovo se poněkud zachmuřilo. Tohle bylo proti všemu řádu.

„Kdo se to opovážil?“ otázal se arcivévoda svého adjutanta.

„Praporečník — legionář!“

Nyní se generalissimus pouсмál, projel šikem, před čtvrtou setninou se zastavil a prohodil: „Bravo, braši, staří Čechové opravdu nikdy necouvali! Jen vytrvejte i vy!“

Arcivévoda Karel měl legionáře z duše rád.

„Vivat — vivat — vivat!“

Generalissimus se nyní s družinou jen kolem zakmitl, a francouzská děla započala opět svou práci . . . Napoleon poručil hnáti na rakouský střed nejprudším útokem. Arcivévodské šiky stály však jako skály, neustoupily ani o krok, granátníci odráželi francouzské přívaly už jen bodákem; ale znenáhla řídli . . .

„Ani o krok nesmíme! — Naši otcové nikdy ne-couvali!“

Praporečník Prokop Louda, člen Pražské legie akademické, zdvihá praporec do výšky již jen jednou rukou, druhá mu odřata od ramene, tvář jeho kouřem zčernalá, bílý kabátec krví všecek potřísněn . . . Francouzi dorážejí urputněji a urputněji.

„Bodákem v před!“

Bezruký praporečník velí v tomhle šiku již sám.

Granátníci se vrhají na útočníky poslední silou, kle-sají jeden vedle druhého, už se nad hlavami jejich ztratil i černý orel ve žlutém poli, jen tu a tam se ještě za-kmitne bílý kabátec; ale Francouzi jsou odráženi naprosto.

Za nějakou chvíli zarachotily však bubny a zavře-štěly trubky na celé rakouské čáře k dobrovolnému ústupu. Arcivévoda Karel se nemohl dočkat posíly, a opětovný útok francouzský mohl by se státi osudným veškeré armádě.

„Těch hochů, již tu zůstali, je mi od srdce líto. Bojovali jako lvové!“

„Konali jen svou povinnost, císařské výsosti!“ od-pověděl suše a skorem pohrdavě vysoký vyzáblý generál, jenž jel po boku arcivévodově a mrštil hněvivě okem po návrších, odkudž za ustupující armádou doletovaly ještě poslední francouzské pozdravy.

A když světili v Praze theology na kněžství, ote-vřely se u Loudů ve světnici dvěře a do vnitra vešel úřední posel, vytahuje z náprsní kapsy nějakou listinu s režným papírem.

„Co nám to, příteli, nesete! — Bude to asi ně-mecké! — Přečtěte nám to!“

Starý Louda dával poslu již předem tři dobré groše.

„Potěšitelného to není nic!“ pravil posel, přehlížeje listinu a jednotlivá slova bruče mezi zuby.

„Dává se vám na vědomost, že váš syn, Prokop Louda, člen Pražské akademické legie a praporečník ve čtvrté setnině granátnické, bataillon číslo 1., padl v bitvě u Ogruni dne 5. června.“

Kolik takovýchhle listin přišlo tenkrát rodičům, kteří na syna svého věnovali poslední groš! A kolika rodičům takovýmto papírem pohrobena všechna naděje i štěstí života!

„Za všechno naše vychování, za všechnu starost a péči úmrtní list! Bože dobrý — svrchovaný!“ —

Starý Louda si vyrval z hlavy chumáč bílých vlasův, a ženu jeho uvrhla tahle novina na lůžko smrtelné.

Předešle si legionáři přinesli alespoň pochvalné listy; ještě to tak ušlo. Ale z roku devátého přicházely do vesniček po jarých synech listy úmrtní. A přece si je tatíkové schovávali jako nevím jak důležité dekrety, i ukazovali je ještě svým vnukům, byť ani slova, co tam psáno, nebyli rozuměli.

Úmrtní lístek legionáře Prokopa Loudy, někdy theologa i praporečníka při prvním bataillonu granátnickém, viděl jsem ještě před nedávnem. Písmo na něm bylo již prohnědlé a na jednotlivých místechjevily se veliké, žlutavé skvrny — uroněné slzy matčiny.

Legionáři z roku osmačtyřicátého.

Připadá mi vždycky ta mladá druž z roku osmačtyřicátého jako jun, kypící jarem let, když si z plna zavýskne, prostředním prstem pravé ruky o palec zaluskne a nohou zadupne, až se okna otřesou. Pamětníci těch časů jsou dosud na živu; hlavy jejich sice již valně proběleny; ale srdce jejich namnoze ještě tak mlada, planoucí svatým ohněm, jež utlumí pouze hrob.

Akademická naše druž z roku osmačtyřicátého nej-svěžejší ratolístkou na kmeni, jenž značí probuzení národní. Vypočítava arcif nebyla; ale co do mladé duše, v níž není zápalu; co po mladém životě, kterýž

jde za chřestem bídného kovu, jako ovce za klinkotem zvonečku, zavěšeného na hrdle ovčáckého psa!

Tane mi jako ve snách, co všecko ti studenti osmačtyřicátníci po našem venkově podnikali. V jednotlivých dědinách pozapomněli ledačehos; ale na studenty pamatují i vzpomínají si jich do dneška. Klicperův „Divotvorný klobouk“ činil opravdu divy. A nejeden stařeček vypravoval, jak se samým smíchem tenkrát až rozslzel. Studenti osmačtyřicátníci uměli výborně půdu upravovati. Začínali žertovně, vybírali lehounké, veselé kousky, a když se potom všecko rozesmálo, měli již srdce otevřena dokořán. A přilnul k nim, kdo jim dříve nedůvěřoval a kdo na jich působení díval se úkosem. Někde arcif narazili; ale nevšimli si toho a nedali se rušiti.

V některých vesničkách, když se nemohli na něco rozpomenouti, říkali do nedávna: „Bylo to tenkrát, aneb rok před tím či po tom, kdy tu studenti hráli to divadlo.“ A hráli třeba ve stodolách narychlo upravených, svěží chvojí vyzdobených, a v průčelí se bělival z daleka na poli červeném dvojchvostý lev. A lidé říkali, že to obraz onoho, kterého si Bruncvík přivedl do vlasti z ciziny živého. A potom jim bylo volněji, protože s těmihle zkazkami vláhl pod jejich lebky všečen ten starý slavný český věk, o němž se dočítali v kronikách.

Studenti osmačtyřicátníci byli prý poslové blanických rytířů; velmi trefný obraz. Jediné, že přinesli o rok později těmhle bohatýrům do skalních slují velmi smutné zprávy. Hlava ke hlavě se ve staré hoře naklonila, přilba ke přilbě nachýlila, ocel o ocel zazvonila a rty rtům zašeptaly: „kdy už tedy přece bude čas?“

O studentech z roku osmačtyřicátého psáno již velmi mnoho. Tehdejší akademické sbory liší se od legií dřívějších úplně. Byrokratismus se jim nestavěl v čelo, nesvolávaly jich úřednické proklamace, a proto také potom nedostalo se žádnému ani pochvalného listu, jenž by začínal pověstným: „Vorzeiger dessen . . .“

Legionáři byli rozestrkáni do nejmožnějších a nejčizejších pluků, rozvezení po rakouských kasematech, a tatíci po českých vesnicích musili pít kalich hořkosti do

nejposlednější krůpěje. A nebylo odvolání nikam, pomoci nikde a po naději všude.

A když jednou přišla stará matička prosit za svého syna, když se vrhla na kolena a sepjala ruce své, zaletělo jí k uším cizím přízvukem: „Budeme dělati“, a skvostná uniforma generálská, třpytící se zlatem a stříbrem, se ubohé před zčervenalýma očima jen zakmilla — A dělali — — v Olomouci v hradebním příkopu hrob.

Z naší dědinky také pocházel jeden legionář osmačtyřicátník. Rod jeho byl u nás od prastara usedlým, a dnes po něm ve vesničce ani krůpěje krve.

Vrstevníci se rozpomenou na jeho jméno, aniž bych je prozrazoval. Když byl vynesena rozsudek nad Sladkovským, odsouzen i on. Potom mu však udělili milost, proměňivše smrt v osmnáctiletý žalář, v němž přečkal roky sotva tři . . .

V rodné chalupě však slzy v očích ani neusychaly. Když prý se páni mstívají, pomsta jejich málokdy jen jednu oběť zasahuje. A bývají ve svých metlách z míry vymýšliví a tvrdší než štěrka na ulici, kterýmž přejede denně osmikoňových vozů formanských k nespočtení.

Starému tatíku odváděli syna za synem na vojnu, jednoho ke švališárům, druhého k Latour, třetího k Benedek. A neodpustili žádnému ani dne. Musili si vysloužiti svůj čas na hodinu.

„Příběhl z Prahy o půl noci, zabušil na vrata, že prý jsou v patách za ním husaři; doma se ukrýti nemohl, v sousedství také nikde ne, musil do polí, za noční tmy mu nosívala matka jídlo, jednou byl ve „žlabech“, po druhé v „žabovřeskách“, po třetí na „ladech“, po čtvrté na „drahách“, a husaři hrozili, že nám zapálí nad hlavou krov. Potom mi poslali na krk z Vraného četu Taliánů. S těmihle to ještě ušlo. Tušili, že se vlasti jejich vede tatíkům a bratřím jinak. Po Taliánech přišli Maďaři; s těmi to nebylo však k vydržení. Matka jim připravila knedlíky z nejlepší mouky, vajec se na nich žloutlo, až se srdce smálo; co si měla chuděrka počít? A víš-li co Maďaři? — Vejce obrali a ostatek pod stůl den za dnem zahazovali psu. Ať bylo co bylo, nic jim nepřišlo vhod. A dcera se před nimi nesměla ani ukázati. A každý

den nám před očima ručnice vystřelovali a znovu nabíjeli. Už táhl ke konci druhý týden, a vojáci se od nás nehýbali. Vyjedli všechno, kde jsme co měli. Bylo přede žněmi, na komorách truhly prázdné, drůbež pobita, vojáci den ode dne horší a utrhačnější... Tenkrát mě napadly přepodivné myšlenky; ale vyprostil jsem se z nich ještě v čas. Chtěl jsem zkusit tu jednu vojenskou ručnici...

„Starý, vysoký muž s hlavou poněkud nahnutou v před, na několik okamžiků se odmlčel.

„Jednou z večera přišla do chalupy nějaká ordonance, a vojáci se chystali ještě tu chvíli k odchodu. Ale než se vyklidili, ještě nám na polici všechno nádobí rozbili. Já tušil, co toho příčinou. Syn vida, co musíme trpět, šel na úřad a udal se sám. Já ho od těch dob neviděl; ale co jsem zkusil, nemohu vypovědět a nikdo by tomu také ani neuvěřil. Synovy kosti lely už dávno v Olomouckých příkopech, a úřadové mne dosud střežli, jako bych se byl nevím čeho dopustil. Brzy potom začali ti četníci. A nejednou prostál mnohý před našimi vraty, uchýlen na zeď, dvě, tři hodiny, jakoby číhal na nevím jaký „kontrabant“. Přišel-li jsem na úřad, všude se na mne utrhovali, někde také se na mne dívali posměšně a mluvili ještě posměšněji. Když se roznesly řeči, že studenti budou propuštěni na svobodu, já šel do Prahy; ale všude mne odbyli již na schodech, jak jsem jen pověděl své jméno...”

Starý tatík nemohl už potom nikdy dále mluvit; po každé sevřel těsně rty, ruce sepnuté položil si na kolena a hlavu naklonil hluboko k zemi. A takhle vydržel sedět až dvě hodiny, ani sebou nehýbaje a jediného slova nemluvě. A mohl jeti kolem, kdo chtěl, stařík se nehnul, jakoby neviděl a neslyšel.

A když jsem tak třikrát či čtyřikrát do roka přišel domů, vždycky si zašel k nám, co a jak prý ti studenti nyní? Podotýkám jen tak mimochodem, že jsem byl z celého okolí na Pražských školách tenkrát já jediný — a že to nebylo mnohým a mnohým lidem vhod.

Byl Veliký pátek roku sedmdesátého. Legionářův tatík zpíval tenkrát Piláta v Pašijích naposled. Hlas mu

již selhával, chvěl se, nemohl vystačiti dechem, a ten den přišel opět k nám. Měl oči plné slz a rty zase tak sevřeny. Musil jsem s ním do jejich chalupy.

Na pavlači v komoře, kde byl jeho „výměnek“, otevřel velkou dubovou truhlu; na dně zelenala se hromada svazků „Časopis českého musea“; stařec se nahnul do skříně, vyňal cosi v uzlíčku pečlivě zabaleného, rozvinul šat opatrně a objevilo se cos podobného konfederatce. Potom se nahnul ještě níže a v ruce jeho ocitla se stará, zrezavělá šavle. Byly to památky po synu, jimiž se za svého výměnkářství, když si tak usedl do komůrky, těšival.

„Neukázal jsem jich ještě nikomu, leč tobě ponejprv... Podívej se: čapka už se rozpadává, palaš pročervénává, po mém synu už také asi prach... Tatíků, kterým osmačtyřicátý rok vzal děti, je po Čechách velký počet. Ale my jich dovedli oželeť! Ty se divíš? —Poslechni!“

Stařík sáhl do skříně po třetí a vytáhl knížku s nápisem: „Pláč koruny české“, z knížky vyňal zežloutlý lísteček, na němž byla napsána pevnými tahy báseň: „Ó vlasti má...“, začal čísti řádku za řádkou, sloku za slokou, prudčeji a prudčeji, ohnivěji a ohnivěji, tak s nejvroucnějším zápalem mladistvých let, a když dočetl, upřel na mne oči, jež se mu leskly mocným plápoem, usmál se a pravil: „Dnes je Veliký pátek, otevírají se skalní sluje, v nichž jsou poklady... Já ti také otevřel a ukázal poklad svůj nejdražší. Což myslíš, kdybych neměl pevné naděje, že ti naši synové ozvali se za svatou věc, že bych byl přetrpěl protivenství a nátlaky, jež mi činili se všech stran?“

Tahle slova staříkova utkvěla mi v paměti, jako žádný nejučenější výklad kteréhokoliv profesora po všecka má studia, a do dneška mi v uších zní, jako bych je byl slyšel teprve včera.

A takovouhle památku zůstavili legionáři osmačtyřicátníci téměř všude po sobě. A třeba kosti jejich zetlívaly v zákoutí valů při různých rakouských pevnostech, kvetou po nich v rodných dědínkách jejich nejvýznamnější pomněnky, z nichž jsem tuto k pamětem akademické legie jednu přidružil.

Osmačtyřicátníci na vsích.

1848.

Vrstevníci naši navykli si namnoze pohlížeti na osmačtyřicátý rok s útrpným úsměvem a krčíce rameny. Ale třeba mít jen jasný, nezkalený zrak, nepředpojatý soud, a před očima rozvinuje se obraz za obrazem, z nichž na leckterém nádech naivnosti, ale za to tím milejší, protože všude srdečnost, vřelost, upřímnost . . . Sebevědomí lidu prorazilo dvěstěletou korou na čerstvý vzduch, a na tom již dosti bylo.

Nesměl se bubnu, jenž zarachotil na návsi a svolával sousedy a řemeslníky ke gardě; ale divím se odvaze muže, jenž do nedávna byl sepjat hůře než nemá tvář a postavil se před direktorem, podepřev si levou ruku v bok, řka: „My dosud byli pod stoly, my dosud sbírali jen drobty; ode dneška si sedneme však za stoly a dovolíme si lžicemi sáhnouti do plných mís“.

Pan direktor chtěl zavolati mušketýra a odvážlivce dáti odvésti do šatlavy; neuznával ho ani odpovědi hodným. Ale muž zastoupil pánu dosud všemohoucímu cestu a pravil nesmírně studeným hlasem: „Podívejte se, jemnostpane, oknem!“ — Jemnostpán se musil chtěj nechtěj podívati oknem; ale touže chvílí zavrával, jakoby na něj přicházely nevím jak těžké mdloby, protože táhlým návrším valily se k zámku houfce lidu ozbrojeného cepy, kosami, podávkami i vidlemi . . .

Vrchnostenský úředník ztichl jako pěna a zbledl jako zeď.

Na paruce jeho nezkřivil však nikdo ani vlasu. Ale jemnostpán dostal zimnici, která prý jím lomcovala občas plných devět let. Nepřidáno ani slovíčka. —

U Zdib na příklad čekali na Metternicha. Vede totiž tudy silnice od Prahy k Litoměřicům a od Litoměřic za hranice. Na Zdibském zámku byli tenkrát páni, jejichž nejbližší pokrevenci krváceli na uherských bojištích za volnost arpádkého království pod praporcei Košutovými, ale kteří pro lid, který je živil, a pro zemi, která jim

zlato rodila, neměli ani jiskřičky lásky a přítulností ani stínu.

„Na tak starou lišku jinak jste měli nalíčiti!“ prohodil ke gardistům, kteří se vraceli ku Praze s nepořízenou, starý soused, jenž přišel na svět v tom roce, když přijela na nedaleký zámek návštěvou Marie Terezie. — „Ten se už navodil za nos milionův a milionův. A chytati šedivou šelmu za bílého dne na veřejné silnici! A nechat se poznati, abyste všecko propásli.“

Starý soused výměnkář se dal do hlasitého smíchu.

„Co nás stála práce kuna, než jsme ji dostali. My probděli nejednu noc do dvou, do tří hodin, až nám uši, ruce i nohy mrzly. A vy jste měli namířeno na Metternicha . . . “

Starý výměnkář div smíchy neosípěl, a gardisté táhli k Libni s hlavami svěšenými a poněkud obtěžkanými ohnivým révotokem, do něhož je na zámku o překot nutili. —

Všude po vesnicích se chystali ku Praze. Musejí prý pomoci studentům. Chodili od stavení ke stavení, mluvili tak dlouho, až všechny rozpaky rozmluvili, a z nejedné dědinky vytáhlo jich ke třiceti. A až se třásl vzduch, jak si vyzpěvovali rázem zobecnělou: „Šuselka nám píše . . . “

Zároveň se rozletěly krajem podivné noviny. Někde říkali: „Od Prahy táhnou nejpodezřelejší lidé; kam padnou, všecko vydrancují, není před nimi nikdo jist ani statkem, ani životem“ — a jinde zase, zvláště v Pražském okolí: „táhnou na Prahu, a běda dědinám, jimiž zaměří“. — A nikdo nevěděl, kým takovéhle zvěsti roztrušovány; slyšel je každý, mluvili o nich všude, ale kdo by jich byl původcem, ani tušení neměli.

Vesničané přichystaní na cestu zůstali tu a tam ve svých domovech, celé noci hlídali; někde také co měli, v hájích a skalách ukrývali, i koně, i krávy, i husy . . . A pamětníkům do dneška nejde namnoze do rozumu, kdo těch řečí původcem. Koho pak by bylo také napadlo, že roznášeči děsných těchto zpráv byli dobře zaplacení, a že vše bylo chytrácky nastraženo, aby byli na

venkově ve strachu. Ale někde se jim přece lest nevydařila.

„Jářku, braši, v Praze studentům zle . . . Jsou všichni naše krev! Chtějí, aby se nám lépe vedlo My na Prahu musíme!“

Kolem mluvčího seřadilo se asi ke dvaceti mužům. Tihle měli ručnice i staré francouzské šavle. —

„Proti vojákům že chcete? — Nejsou-liž i ti vaše krev?“

Rychtář se vypjal, jak mohl nejvýše, domnívaje se, že mu nikdo ani neodpoví.

„Vojáci? — Jsou arcíř z naší krve; ale kdyby jim řekli: Tuhle jsou vaši bratři, vaše sestry, vaše matky, vaši otcové, nabíjejte, měřte, palte, ať ani jedna rána nechybí, ani nešpetnou, nabijí, naměří, vypálí a půjdou dál . . .“

„Buřiči jakýs!“ zasyčel rychtář; ale vzal do zaječích ještě včas. A po celé čtyři dni se na blízkém zámku skrýval s panem direktorem ve sklepích. —

A kolem naší vesnice, ležící u říšské silnice, ujížděli husaři od svých pluků v Žatci, Lounech a Bílině. A jen se na konících kmitali. Odjížděli prý ke Košutovi; ale nebylo na nich dobrého ani vlasu. A trousili se ke Slanému kolik dní, někdy i jeden za druhým.

U nás měli na čepicích červenobílé pásky. „Kaškejty“ se žlutými prýmkami a černožlutými jablíčky byly tenkrát po venkově ještě neznámy. Časy, kdy musil mítí černou čapku se žlutým prýmkem skoro každý, nastaly o deset let později.

„Dáš-li to dolů, chlape!“

Husar uvolniv své hnědce, náhle se zastavil a chystal se asi čtyřicetiletému muži pokrývku hlavy s červenobílou páskou strhnouti.

„Oho, vojáče!“

„Já — voják? — — Já pán — já Maďar . . .“

Jezdec tasil šavli, aby muži čepici s hlavy srazil. Ale než se nadál, už byla ocel v půli rozlomena a část zazvonila o hradební zeď nedaleké zahrady.

Maďar zaklel, jak uměl nejjadrněji, sáhl do sedla a vytáhl pistoli. Ale sotva natáhl, už ji musil z ruky pustiti, a než se vzpamatoval, už mu kolem uší koule zasvištěla. A čtyřicetiletý muž se Maďaru z plna hrdla smál. Trochu mu sice krvácela pravice; ale arnika, již v našich žlabech do dneška rostou kopce, že by jimi mohl krmiti celý rok, všecko zase dobře zacelila. —

Maďar nyní hodl vzteky koně a zmizel okamžikem jako smršť.

Červenobílé pásky bývaly prý husarům, jako když rudým šátkem mává proti krocanu. Ale vyšly z módy ku podivu rychle. —

Osmáčtyřicátníci na vsích byli probuzenci duší tělem, ovšem že nejvyšší měrou nepohodlnými . . . Nepostačili tenkrát k „černým“ knihám po úřadech rubrikovaných archův ani přišívati. Uvědomělci rostli jako klasy, když půda upravena nejkypřeji. Neznali „praktik“ a chodili cestami rovnými. Nenapsal-liž jsem již, že bylo všecko srdečnější, upřímnější, vřelejší . . . ?

Po českých statcích bylo tenkrát na polcích knih, jakoby náhle s nebe byly spadly. Tyl, Rubeš, Květy, celá řada ročníků, Včela . . . Po čtyřech, pěti letech se začaly znenáhla tyhle knihy zase s polic v českých statcích ztráceti, a na skobě u dveří zůstal zavěšen jen „Vlastenecký hospodářský kalendář“. Tu a tam ho měli jen k vůli tomu, aby věděli, kdy která kráva „přijde“, kde co zaseto a jak mnoho sklizeno . . .

Osmáčtyřicátníci věsili prokvetávající hlavy ke hrudím a hluboce i dlouho se zamýšlívali. Mluvíti nesměli; jen tak v nejdůvěrnějším kruhu a ještě jakoby úkradkem. Ale rokem šedesátým zdvíhali zase čela, vypínali prsa, rozprávěli jako když zvony zvoní, a když vzkřikli, podobalo se to zarachocení hromu zrovna nade hlavou. — Hovor děl u Magenty a Solferina byl přece jen k něčemu. A potom že prý nám do toho nic není, co prý tamhle nebo jinde! — Z té doby se pamatuji na osmačtyřicátníky ze vsi nejživěji. Znal jsem jich několik; ale z duše měl jsem je rád všechny. Ledacos jsem od nich pochytil, mnohem více než z nejedné knihy. A také mi lépe všecko v pa-

měti utkvělo a mnoho octlo se již z toho na papíře. Z jejich úst i tahle dnešní črta, k níž připisuji jakožto vzkázání našim dnům: — „Více srdečnosti, více vřelosti a upřímnosti!“

Dědeček Lipovec.

Povídka o odrodilství.

1880.

Na parník, tuším, že „Bohemii“, vstoupil v Lovosicích za dosti parného předpoledne srpnového minulého léta vysoký, stříbrovlasý kmet v jednoduchém, ale čistém šatě vesnickém, rozhlédl se směsicí měšťákův i venkovanů, pozdravil po česku a potom si usedl stranou na lavičku, opřev obě ruce o záhlaví sukovité hole a obličej nakloniv poněkud vpřed. Tak si nejlépe asi odpočinul. Byl bezpochyby z daleka. Na obuvi měl celé vrstvy prachu, a tvářemi se mu řinul pot, že si jej modrým šátkem nestačil ani utírat.

Na parníku bylo živo a hlučno. Venkované se vraceli z trhu a měšťáci toužili opět na několik hodin po veském zátíší. Selky si vypravovaly, zač co která prodala, jak platilo máslo a vejce; pantátové, komu kolik vážila pšenice, jak „šel“ ječmen či žito; hokynáři, zač byli holubi, husičky, kuřátka . . .

Stařeček se chvilkami rozhlédl palubou. Zde utkvělo oko jeho, tam spočinulo; ale pokaždé se potom obrátilo ke břehům, kde vyhlédaly z milounké, tu tmavější, jinde zase světlejší zeleni červenavé či prohnědlé střechy a nad střechami vyčnívala štíhlá či cibulovitá věž chrámová . . . Pak už si kmet hovorné společnosti nevšiml. Českého slova tu beztoho nebylo ani slyšeti; vládla zde jen němčina, ta s tím táhlým, polozpěvavým a polohýkavým přízvukem.

Údolí, jímž naše Labe valí činné proudy své dál a dále na sever, stávalo se co chvíli zajímavějším. Chlum na chlumu, sad na sadu, vesnička na vesničce! Tullily se

všecky k vrchům, tak jako křepelinky pod mezí. — Oko neví, kde dříve spočinouti; kdyby parník táhli po březích koně na řetězích jako nákladní lodi, ještě by se zdálo, že pluje příliš rychle. — Člověk se obrací zpět, a zase nové překvapení mu uniká. Starému muži se však zraky nějak kalily, že na všechnu tu pobřežní krásu ani neviděly; tak mu připadalo, jako by nad těmi zahradami, nad těmi lučinami, nad těmi dědinkami příkrov mlhový byl rozestřen. Sukovitá hůl se mu v rukou chvěla, a s vlnami, které leckde vyšplíchly dosti vysoko, přiletěla mu k pětasedmdesátileté lebce, jako by od samého labského dna, myšlenka přepodivného obsahu.

Někdy se tady všude píseň česká o chlumu, stráně a vrchy odrážela čarovnou ozvěnou; někdy tady ode vsi ke vsi hlaholily jen české zvuky; a na těchto vrších sídlili v pevných zámcích, z nichž jen černé, příšerné stíny kmitají se v labské hladině, velmožní bohatýři, kteříž pro slávu rodné země zdvíhali nejen své paže, ale nešetřili ani jmění svého . . .

A dnes? — Česká píseň pochována zde ode dvou set let, a české zvuky jako by tu byly zaklety ve skalních slujích, čekající, kdy zlatým prutem dotknuté skály zase se rozrazí a kdy se zase budou moci rozletěti v širý kraj od chlumu ke chlumu, ode vsi ke vsi plnou silou a plným hlaholem.

Stříbrovlasý kmet byl vytržen z těchto myšlenek pronikavým hlasem konduktéra, jenž oznamoval dosti lidnaté město na českém severu.

Z protějších zřícenin zaznívala veselá hudba se vřeskotem trub, kvikotem klarinetů, hukotem basy, a ne právě příjemným zvukem houslí prorážela také píseň, už podle melodie z daleka rozeznatelná Bylo slyšeti i pádné rány pěstí na stoly, jimiž zpěváci dodávali slovům svým případného rázu. Člověku zdejších poměrů neznalému by se zdálo, že jest daleko odtud někde na severozápadě, kde jedna řeka má také tolik podobností s naším Labem a kde i vlny té řeky prý šumí tuhle píseň . . .

Starý muž zde vystoupil; ale ani se mu od břehu nechtělo. Už asi po čtvrté si opakoval jméno téhož města

a při tom si vždycky kostnatou ruku položil na čelo, jako by se na dávno uplynulé doby rozpomínal. Stály tu někdy kolem vozové hradby, za těmi hradbami slavná vojska, a potom se tu rozzuřila seč, kteréž ve válkách husitských jen málokterá se vyrovná. Našinci byvše odmítnuti s posláním svým do tábora nepřátelského, kdyby prý Pán Bůh Němcům pomohl, aby Čechy jímali, a kdyby zase Pán Bůh Čechům pomohl, téhož že se mohou od nich nadíti, a ke vzkazu nepřátel, že všecku živou duši českou pobijou, u těla i krve Páně zapřisáhli se ve spolek, že nikoho nebudou živiti, a také neživili, dobyvše vítězství, takže od bojiště až na hory „Míšeňské“ nepřátelé leželi hustě zbiti, jako ve žni na poli snopové, a potok, který městem teče, zkrvavěl veškerý . . . A dnes tu Čech učiněným podruhem. — Tak se časy mění!

„Pěkně vítám, pane dědečku!“ zašveholilo náhle za stařečkem dvě hlásků po německu a hošík s dívčinkou jedním rázem se chopili kmetovy ruky, aby ji přitiskli ke rtům.

Kmet však pravici prudce utrl a podíval se na obě děti, které také bázlivě odskočily choulíce se: děvčátko za sukně paní asi v prostředních letech a hošík za muže asi čtyřicetiletého, podle zevnějšku řemeslníka v lepších poměrech.

„Vítáme vás, tatíčku! Vítáme vás!“ zvolali muž se ženou jako by jedním hlasem po česku, oba se srdečně usmívajíce — a okamžitě spočinuli ve kmetově náručí.

Jen obě děti stály dosud tak ostýchavě v pozadí, nějak se lekajíce starce, jenž jim tak prudce ruku odtrhl.

„Nu, pojd' také přece, Václave, a ty, Ludmilo! Tak tuze jste se na dědečka těšili! — Chtěli vás, tatíčku, překvapiti, jak už umějí německy!“

Otec musil chtěj nechtěj obě děti ke stařečkovi přivést; ten jim však už nyní pravice neodtrhoval, ale sehnuv se hbitě jako mládec i tváře dětem nastavil, aby je mohly zlíbat.

„Nediv se! Takového přivítání jsem se nenadál! Kde pak bych se také mohl já sprosťáček nadíti! Neumím se po německu ani podívali. Hle, hle! Už umíte více než dědeček!“

Ale tahle slova zněla nějak trpce, a stařeček se při tom zadíval na syna jako před hodinou na ty dědinky po labských březích, kde všude a všude tak cize, ač by se tu člověk cítil tak příliš rád rodným domovem.

Potom vedla snacha dědouška pod paží; ale děti živou mocí nechtěly, aby je vzal za ruku. Pořád se po něm tak úzkostlivě se strany dívaly, protože tomu přivítání je matička učila ode tří dnův, aby každé slovo uměly dobře pronést a dědeček se podívil, co všechno umějí . . .

Dědečkův syn byl kovářem; práce šla mu dosti dobře. Kde pak také nejde k duhu práce českým rukám!

Dědeček byl starý výměnkář; a zač pak stojí také tak často ten výměneček, když „nevěsta“ někdy starému kmetu každé sousto vyčte, aneb každého čtvrtroku, kdy se odvádí trochu toho másla či sádla, trochu těch krupek aneb hrachu s čočkou, bývá hádka a předhůzek, až stydno vyprávěti . . .

Potom omrzí i ta kniha, kteráž mnohdy výměnkáři jedinou poskytuje útěchu, i to Písmo sv. a kronika! Leckdy se mu znechutí i ta dědina, v níž vyrostl; a což divu, že si nezřídka takový výměnkář povzdychne: „Kdyby si mne raději Pánbůh vzal!“

A proto přijal také stařeček, o němž vypravuji, již asi sté pozvání synovo, aby zavítal k nim, už i ten kostel že prý tak blizounko, u nich že bude míti život jako v ráji, žena že dobračka a děti i ve spaní že povídají o dědečkovi . . .

Syn psal otci svatou pravdu. Žena skutečně dobračka! Stařečkovo oko okamžitě to postřehlo. Jen ta vnoučátka . . .

„Však vám navyknou, uvidíte!“ švitořila snacha, podávajíc dědečkovi doma už po několikráte koláč, jakého kmet na výměnku nejedl ani o posvícení, ačkoliv synovi zůstavil statek knihovně čistý úplně.

„A jak se školou?“

„Chodí do zdejší! Nějak to sice nechce jít. Než tak té němčině navyknou.“

Kmet položil posledních několik soust, jež držel v ruce, na stůl a upřel na syna pronikavě oči.

„Jiné školy tu nemáme! Nás Čechů tu hezká číslice, ale chtějí-li, aby se jejich děti naučili aspoň čísti, psát a trochu těm počtům, musejí je posílati, kam mohou.“

„Inu — inu! Trochu těch počtů! Náš starý, dobrý kantor, dej mu Pánbůh radost věčnou, říkával nejedněm počtářům, kteříž nevěděli, kolikrát dvě do čtyř: kdybych se tě takhle zeptal, kdy budou kvasnice a zač jich džbánek, to snad bys přece uhodl? A pochybuji, zdali se tam více naučí!“

„Platiti musíme, byt i doma zůstaly! Jak tedy jinak, otče?“

„Od jakživa jsem slýchával: může-li vrabec slavička vyseděti? V cizí hnízda klade svá vejce jen kukačka! — proto jsou z nich vždy jen kukavice!“

„Neposílají-li však i u vás děti do Němec na ‚handl‘?“

„Posílají! Tvůj bratr také hochu poslal. Co jsem se namluvil; a přece nic platno! Kluk tam pobyl dvě léta, přišel nazpět a neumí se nyní česky ani správně podepsat; o němčině ani nemluví. Ale říkají proto pro všecko: může promluvit aspoň s pány. Inu: okresní posel, odhadce, „pejřavý žid“ jsou také konečně páni. Holka, která prý byla v Němcích, když píšou přípověď, jest o tisíc zlatých dražší. Bývá po takové pravý shon. Může býti potom poštmistrovou, kupcovou; může být i paní doktorkou . . . Výborně se to prý vyplatí i když zůstane jen selkou! Když přijde odkudsi z Chomutova poptavač po selátkách a podsvinčátkách, umí se prý s ním aspoň smluviti, nedá se tak lehce prodati. Když přijde obilník, může prý si s ním promluvit sama. Jaká byla výhoda na příklad, když tu byli Prušáci a chtěli někde kuřátka, jinde husičky a zase jinde cos jiného, že jim rozuměly a mohly posloužiti!“

Stařec se usmíval trpčeji a trpčeji — a už nevzal ani do úst. Těžko se také usmívati vesele, když na rtech tak hořká pravda.

„Léta na výměně ztrávená jsou léta ztracená. A v mladém věku škoda jednoho měsíce, natož dvou či tří let. A když všecken útlý, dětinský věk ztráví se ve škole takové, kde neslyší dítě zvuku českého, a slyší-li, bývá to jen k posměchu, kde nejdřív zhola ani slovu ne-

rozumí a později jen ztěžka? Co potom, co potom, synu můj?“

Stařec vstal a vzal svého syna za ramena.

„Potom se odcizí otci; potom se odcizí matce! A když se dítě odcizí svým rodičům, běda, přeběda! Jednou jsem četl, že prý Turci odvlékají v otroctví nejraději děti křesťanské. Tam jim paměť na rodnou zemi a na rodiče po zlém vyhladili, a viš-li, co se z těch dětí stávalo? — Nejhorší metly na křesťanské dědiny a nejspolehlivější vojsko tureckých sultánů! — Rozumíš mi, synu můj? Kam padli, po dědinách křesťanských ani pohádky nezbylo! A snad vlastní syn ubil otce, snad vlastní dítě rodné matce srdce probodlo, pod níž je nosívala, snad bratr sestru zhanobil a bratru vlastnímu hlavu rozťal šavlicí a zapálil s hrozným smíchem krov, pod nímž stála jeho kolébka! Jářku, pochopuješ tahle slova má? Jsou významna tak velice. Štěstí, že jsem přišel! Nemůžeť býti pod nebem člověka horšího, než který svému národu se odrodil! Čisti, bohudíky, umím; psát také dovedu, ač se už ruka třese, i trochu těch počtů znám! A když babička Ludmila dovedla učití vnuka Václava, dovede i dědeček učití Václava s Ludmilou sobě k radosti, vám ke cti a dětem samým k užitku!“

A stařeček Lipovec slovu svému dostál! Od zítřka děti do německé školy nepáchly, a dědeček se stal na stará kolena učitelem. A přicházely i ostatní české děti, pro něž vždycky měl v zásobě Lipovec vřelá a srdečná slova, že takových v těch světnicích, do nichž mnohé chodilo už šestý rok, ani jednou nebyly slyšeli.

Nejraději měli dědečka ovšem Václav s Ludmilou. A chcete-liž věděti, čemu a jak je dědoušek učíval? Toť bych vám celou knihu musil napsati, protože byl kmet Lipovec knihou živou sám, v níž kolik listů, tolik zajímavých rysů v povaze, jako křišťál čisťounké.

Jednou v neděli přišel v podvečer mladý Lipovec z města domů, už na prahu volaje na starého otce, jemuž podle dětí také všickni musili říkati dědeček: „Nesu, dědečku, radostnou novinu!“

Staříčkový kmet vypravoval zrovna asi třiceti dětem, jak se jednou z daleké ciziny vracel mladičký český král

a jak se při tom rozklenula od jedné strany nebe na druhou krásná duha, že všude, kde ji viděli, prorokovali z toho šťastný věk a mladému králi slavné a pokojné panování . . .

„Víte-liž, co dnes v novinách? V Praze připadlo několik šlechtických mužů na zlatou myšlenku a solva že na ni připadli, už ji provádějí. Po celé zemi začínají sbírat, aby mohli v městech, jako naše, české školy zakládati, aby Čech i v nejzazším konci své vlasti cítil se opravdovým domovem.“

Potom vytáhl syn z kapsy noviny a četl provolání, psané z té věrné, vřelé duše české: „Čechům, Moravanům, Slezanům!“

„Ať tedy neschází na obětivosti pro tu „Matičku“ ani jedné ruky české, byť byla utvrdla i mozoly! Ať zlatým deštěm sype se v obětnici tu darův i z nejdodlejší české dědinky! Nesmí se nám ani jedna duše ztratiti, ani jediný lupínek na rozložené naší koruně uschnouti . . . Zde můj ústředek z výměnku!“

A kmet Lipovec položil po těchto slovech na stůl váček s dvacetníky, střádanými ode mnoha let a tak bělounkými, jako by včera byly raženy. Sřádal si na kříž pro svůj hrob a každým čtvrtletím jeden přidával.

Dědoušek Lipovec čeká prý do dneška, kdy uchystají i v tom jeho novém domově českým dítkám útulek, tak jako staří zlatého ptáka očekávali, kterýž na perulích svých z východních krajin přinese rodným vlastem sílu, slávu a česť. A chvějí se mu ruce radostí nevýslovnou, kdykoliv vezme do ruky naše Pražské listy a oko jeho utkvívá na seznámech, jak těch dárců roste do tisícův a jak prý jich musí růsti do statisíc.

Václav s Ludmilou překvapují tatíčka s matičkou, čemu by se byli nikdy nenaučili cizím, nesrozumitelným jazykem.

A otec s matkou blahoslaví den co den příchod dědečka Lipovce — a teprv budou blahoslaviti, jen co až i v jejich městě bude česká škola zřízena.

Svatá Hora.

Pomněnka z poutního místa Mariánského.

1874.

Věru čarovnou mocí, magnetickou umí působit máj, i když tetelí se ta nová, svěží zeleň jako dítě, dají-li chudinku na mrazivý vítr v košilce, a tím loubím zeleňounkým šumí to třesavě: zima je, zima je, zimou se třesu . . . a na nebi místo čistého lazuru prohánějí se sněživé chmury jako morouši. Tisíce a tisíce lidu dovede vyvádět z tichounkých dědin ven do světa; dočkati se již ani nemohli, až rozzelenají se jim hrušky před okny a až ta lípa rozložitá na návsi rozpučí. Leckterý sotva by opustil otecký krov, uvykl si naň tak, že, kdyby mu palác dali za rodnou chatu, že by v tom paláci pozvolna umíral, kdyby ten máj kouzlem neodolatelným nevyhlákal ho ven na pouť k Matičce Svatohorské. Nešel by z té vísky, až by ho vynesli také do tichounké dědinky, kde ale místo chat jsou rovny a místo krovů jsou kříže. Však na pouť musí a musí; nedá mu to, a kdyby nešel, celý rok bude naříkat, že mohl přece jen jít, a celý rok mu to bude vězet na mysli, dokud se zase nevrátí ten máj. Takový je ten lid z větší části ještě, znám ho, dobře znám a blahoslavím jej za to, že nedal si ještě vzít se svou vírou spokojenost a že nezahnízdily se pod tichý jeho krov s bezbožstvím nenávisť a zoufalost, ač duje to nad ním již jako víchr zkázonosný ze všech stran . . .

Od nás chodívají v máji na Svatou Horu, vždy o křížových dnech. Před lety bývalo procesí silné, čítávalo se k osmi stům hlav. Nyní už jich ani tolik nechodí. O příčinách zde rozkládati se nebudu; ale to jediné podotýkám, že zdá se mi, jak by v tom novém pokolení chladla poznenáhlu ona stará, česká krev.

Na sv. Horu máme daleko. Vycházejí si na pět dní. Cesta je obtížná, neschůdná, musí přes lesy, veliké lesy Křivoklátské.

„Také jsem chodíval, také, šest a čtyřicetkrát jsem tam byl, jeden rok jsem nevynechal, ale nyní nemohu. Ba že nemohu. Pozdravujte tu Horu ode mne a pomo-

dlete se tam za mne," povídá, když odcházejí, stařeček, a kdybys se mu podíval v ty jasné, bystré oči, řekl bys, že jsou zakaleny, a všiml bys si, že ty sepjaté ruce třesou se mu a rty že odříkávají modlitbu. „Jen jednou kdybych se tam mohl ještě podívat, tak rád bych viděl ten kostelík. Nevelký je, menší než náš, kolem něho jsou ambity a pod těmi ambity oltář vedle oltáře, dole u paty leží Příbram a kolem do kola je všecko zelené, jako kdyby ty lesy věnce tvořily kolem stánku Bohorodičky. Jděte tam, uvidíte, co jste neviděli ještě a neuvidíte po celý věk," povídá stařeček dál, a přes strán zalétá k nám zpěv, velebný zpěv, a dědoušek opět umlká. Zase bys mu mohl v těch dobrých očích slzy vidět.

„Já také chodíval, škoda že nemohu. Ale věčně to s námi trvat nemůže. Ale tohle vám povím. Říkají poutníkům zahaleči, nadávající jim tulákův, a že prý okrádají Pána Boha o čas, však vy to nikdy nebudete říkat. Jednou si také tak jeden tropil z nás smích. Byl tamhle z té chalupy. Vy jste ho neznali, ale za to já. Tenkrát byla v Čechách cholera. Hrůza lidí den za dnem umíralo. My šli na sv. Horu poprosit Bohorodičku, aby chránila ves; ale Petr se nám smál a zlobil se, že to můžeme ještě domů přinést. A když jsme se vrátili do K... ského kostela a šli domů hřbitovem, uviděli jsme na naší straně čerstvý hrob. Zeptali jsme se hrobaře, kdo že to umřel, a oni: ‚Petr‘. — ‚Čím?‘ — ‚Cholrou‘. První od vás. Ten večer, když jste odešli, se rozstolal a do rána byl na prkně. — Vidíte to. A já do dneška říkám: ‚Dej mu Pán Bůh nebe a odpusť mu to.‘ Zlý nebyl, ale potouchlý posměvač. A proto se nikdy poutníkům nesmějte.“

V K... zvonili do kostela. Stařeček se šel pomodlit za šťastnou cestu poutníků.

Ti byli již daleko za lesem na protějším hřebeni. A nezastesklo se jim po domově. Provoďte je se mnou kus tím vysokým lesem, pod těmi kmeny, jichž hlavy, se zdá, že dosahují až k oněm mráčkům bělounkým, plovoucím po modrém nebi. V předu nesou kříž, za křížem kráčí statný, silný muž s korouhví. Zpívají, jde jim to ze srdce. Velebnou ozvěnou roznášejí bory do nekonečna mohutný, úchvatný jejich zpěv, a ty koruny sta-

letých drv, zdá se, že chvějí se radostí nad tím lidem, jenž chodívá tudy rok co rok, po každé za posvátného hlaholu. Ženské si nesou potravu v uzlích na jednom rameni, a mužští v kožených brašnách. V poledne se usadí na trávník, svěží zeleň jeho jest jim ubrusem. Je hebounká jako hedbáví.

Ti ze statků dělí se s chudáky bratrsky o sousto po celou cestu tam i nazpátek.

As hodinu odpočívají a pak zase jdou až do soumraku. Ráno před slunce východem vstávají. Cestu mají už vyměřenou, na nocleh chodí ku známým, do hospod málo kde. Vždyť tudy mnozí putují po tolik let, znají se s vesničany, kudy jdou, jako staří přátelé, a poutníčky si vezme každý na noc rád. Celý rok se neviděli, a za rok se toho povídání nastřádá!

A když přijdou domů z pouti, roznášejí po chatách pozdravení od „Svatohorské Matičky“. Poláci se také pozdravují jménem jasné Panny Čenstochovské. V celé dědině vypadá to jako ve svátek. Celou ves podělí „poutí“, obrázky či jinou památkou, za dětmi nestlačí ani dveře zavírat, chodí bez ostychu. Co bývá tu radostí z nepatrného dárečku! Na koho se nedostalo již, pláče chudák, že prý naň Panna Maria zapomněla.

„Sem také jdete?“ divil se stařeček, co se šel do K... pomodlit za šťastný návrat poutníků, když si také přišly děti k němu. „Už jsem tam nebyl osm let. Což to nevíte, že nemohu? — Ale dám vám,“ řekl, vstal, a každému dal po obrázku. „A pomodlete se za mne, abych tam ještě jednou mohl,“ a obrátil se na náves oknem, zajíkl se, a zase vyřinuly se mu slzy z těch dobrých, jasných očí. „A až vyrostete, chodte tam také a vzpoměňte si tam na starého...“

A po těchle zase přišlo jich do chaloupky zástup, a stařeček, dobrý stařeček dal všem, ač nebyl na pouti.

A když přišli k němu ti, co vrátili se ze svaté Hory, zevrubně ptal se jich, jak je tam, zda-li se nic nezměnilo, kdo z těch, co chodívali s ním, ještě také byl, zdali neumřel nikdo.

„Tam a tam ptali se po vás.“

„Že prý už vás neviděli osm let.“

„Hm, hm! A neuvidí už, a já také ne. Mohli jste jim říci, že, až tam pojede železnice, půjdu zas,“ usmál se dědoušek. „Ale až od nás půjde železnice na Sv. Horu, kdo ví, budou-li již chodíti! Kde položí ty železné koleje, zdá se mi, jakoby tam byl jiný svět, jiný, než co se já narodil v něm, zrostl a zešedivěl. Věřte mi to. Opravdu je tomu tak. Když já chodil, byly to jiné časy, ty nynější jsou také jiné. Tak, tak!“

Arciže jiné jsou, dědečku; ale buď rád, že jsi dítětem těch starých lepších dob; tvá bílá hlava je příliš stříbrná, aby se jí dotkl duch našich dnů, šmahem modernisující vše, zasahající drzou rukou i do veských chat.

Pak řekněte mi, že ti poutníci na venkově chodí na pouti, aby jim kněží zakryli oči záclonou, či že si jdou na Sv. Horu, aby jim tam jiskry v mozku uhasili.

Je poesie v těch našich poutích, posvátná poesie; jen oka nepředpojatého je zapotřebí, aby všimlo si jí. Je přirozená, nestrojená, arcí takovou nenajdete, jako jeví se vám na prknech. Pro tu ani na venek nechodíte, ač nepřisahám, že nenalezli byste jí. Ale pak zajisté je to dílo vaše, vy „civilisátoři“ novověcí!

Královna Tuřanská.

Poutní pomněnka.

1874.

Vidiš, tamhle ten kostelíček s tou černou zahrocenou zvonící, to jsou Tuřany, a ty dvě věže na pravo — je Smečno“, povídal mi jednou otec, když jsme šli do K . . . ského kostela „květnicí“.

„To jsou Tuřany“, zašeptal jsem si; co dále otec pravil, nevěděl jsem.

„A kdy že tam bude pouť?“ zeptal jsem se.

„Až se budou na Hořešovickém vrchu třešně červenati. Ještě nejsou ani zelené.“

„Tak dlouho?“ podivil jsem se a pořád jsem hleděl přes les k tomu kostelíku s tou černou, zahrocenou zvo-

nicí a přál jsem si, aby byly již ty třešně na Hořešovickém vrchu červené, ne abych si mohl jich natrhati — byly a jsou obecní, „císařské“, má prý na ně právo jen cestář, ale my také měli na ně právo, — ale abych mohl jít na Tuřany. Jaké divné nápady mívá někdy ten dětský věk! Často chodil jsem se dívat na Hořešovický vrch, na staré třešně, „brabčinky“; ale ony teprve kvetly, a mně se zdálo, že budou letos kvést do žní.

Musím se přiznati, že ty Tuřany již tehdy měly pro mne cosi vábívého. V jakés posvátné záři jevíly se vždy mladé myslí mé. Myslíval jsem, že je tam v tom chrámu nebe a v tom nebi že jsou davy andělů kolem královny, a proto že tam tolik lidu chodí, aby viděli to nebe, ty anděly a tu královnu.

A chodilo také lidu na Tuřany naší dědinou a dosud chodí. Procesí za procesím, hudba za hudbou, jasným teplým vzduchem vlály korouhve, a za těmi korouhvemi táhly řady dlouhé, nepřehledné.

Díval jsem se na ně se stráně vždy a nevěděl jsem, mám-li plakat či smát se radostí.

Ale třešní na Hořešovickém vrchu nebylo tehdy žádných, květy popálil mráz, a na větvích zelenalo se jen lupení.

„Nebude tedy letos žádné pouti?“ ptal jsem se otce jednou v neděli ráno.

„Bude, půjdeš také letos“, řekl mi a do naší malé, miloucké světničky zazněla hudba velebným hlaholem „Zdravas, dcero . . .“

„Už jdou!“ zajásal jsem, a opravdu šli. První procesí táhlo kolem ohromné. Byli to Lounští. Za nimi šli brzo z Černčic a z dědin rozložených po Oharce.

Maminka mne ustrojila, a za chvíli jsme šli také.

V R . . . čekalo naše procesí. Bylo také hodně lidu, přes sto hlav, a naše osada jest malá. Vedl nás pan páter. My šli bez hudby.

Bylo horko. Slunce jen pražilo; ale já tepla necítil, jiní měli žízeň, ale já nic, a sotvaže postřehli nás u Tuřanské zvonice, rozzvučely se zvony s pahorečku. Po prvé slyšel jsem je, ty zvony Tuřanské, řekl bych, že také radostí plakaly, protože tolik lidu hemžilo se na

výšně. — Naproti nám vyšel pan farář s ministranty, přívětivý pán, vtělená dobrota, řekl nám, že, jak Alžběta pozdravila Pannu Marii: „Zdravas . . .“, také on že vítá nás těmi slovy. Dobře si to pamatuji. Neušlo mi ani slova jediného. Vlídne mluvil s našimi, jako dávný, starý druh. —

„Tys tady také, Františku?“ řekl mi, když jsem mu políbil ruku. Chtěl jsem mu říci, že se tak nejmenuji a že jsem tu ponejprv; ale okamžitě udělali kolem něho kruh. Já byl malý, odstrčili mne. A otec mi řekl, abych se ho pevně držel, že bych se tu mohl ztratiti. Také jsem se ho nepustil. Byla zde síla lidu. Co jenom těch různobarevných korouhví, skvosných i prostinkých, a co těch družiček v bělounkých šatech s modročervenými tyly! Jako na lukách motýlů.

V kostele mne otec pozdvihl na ruku, abych dobře viděl, a já nevěděl, kam se dříve podívat. Všude hlava vedle hlavy; přicházejí nové a nové průvody a se všemi ten vlídny, přívětivý pan farář, ku všem hovoří jako dávný, starý druh, každému umí povědět něco jiného a bývá to vždycky „řízné“. Nejrady díval jsem se na něho; ale na to jsem přece nemohl zapomenouti, že mi řekl „František.“

Na hřbitově bylo kázání. Neslyšeli jsme ničeho, musili jsme zůstat v chrámě, a pak by také bylo těžko do-
stati se dovnitř na „velkou“.

Přes celé poledne zůstali jsme tedy v kostele; dva musili vynést, omdleli vedrem. Ale déle ještě byl bych vydržel v tom kostele, do večera snad.

A když bylo po všem, zase odcházelo jedno procesí za druhým. Pan farář zase všechny ty průvody vyprovázel a zase se při tom vlídne smál. Vrozen jest mu již ten úsměv, ta přímá dobrota.

Někteří ze „zpěváků“ se loučili a uměli to, některým to také arci nešlo, ale ten „Charvatecký“ to znal nej-
lépe. Jedno štíkání rozlehlo se chrámem. Jako zvon zněl jeho hlas, zrovna tak jako ten na zvonici, smutně, melan-
cholicky.

Bylo mi také do pláče, ale ne že ten „Charvatecký“ mluvil, ale proto, že musím z Tuřan. Otec mi koupil

třešně, byly drahé, ale já přece jen se slzavýma očima díval se zpět na ten kostelík, co vyčníval na vršíčku za hřbitovní zdi.

Zdálo se mi, že jdu z nebe, v němž viděl jsem davy andělů kolem královny . . .

Loni jsem tam byl po několikaleté přestávce opět. Bylo to po dlouhé, těžké nemoci. Ale nešel jsem, jeli jsme. Opět slyšel jsem ten melancholický hlahol zvonů Tuřanských, ještě zde byl ten pan farář vlídný, upřímný, a ještě vítal poutníky jako starý, známý druh dobré přátely. Ale tentokráte neříkal mi již „Františku“, znal mne, a já jej také. Pravidl, že jest již od svítání na nohou, ale sotva že to pověděl, již zase zvučely zvony, zase rozléhal se za pahorečkem zpěv, a hudba provázela jej.

„To jsou Charvatečtí“, řekl pan farář a uhodl.

Také ještě ten starý zpěvák, co se tak hezky uměl loučiti, že celý ten rozlehlý kostel rozplakal. Dobře jsem ho poznal. Zase zde bylo tolik lidu, ani hnouti se nikdo nemohl, zdi chrámové obstaveny korouhvemi nejrozmanitějšími, a se všech stran zněla hudba krásná, unášející. Hráli písně mariánské. Byli to hudebníci-venkované, ale nemusil by se za ně stydět žádný hudební sbor. Umí ten český šumař hezky z hluboka sáhnouti do duše, nechť skočnou zanotí, či hraje-li ke slávě Boží.

Venku na hřbitově pod ambity bylo opět kázání, a lidu na hrobech jako mraku. Ze železa musil by mít plíce ten kazatel a hlas kovový. Zrovna v proudu jeho řeči zase rozhoupaly se hlavy zvonův, a dole ve vsi rozhlaholil se zpěv nového procesí. Teprve nebylo slyšeti ničeho. Chudák kazatel!

Letos nezůstal jsem tam přes poledne, nemohl jsem. K jedenácté jsme odjížděli, a když ohlédl jsem se nazpět přes tu hřbitovní zeď na kostelík, napadlo mi, co jsem si myslíval za mladých, dětských let, že v tom zdejším chrámu jest nebe a v tom nebi davy andělů kolem královny. Přemýšlel jsem o tom. — Celou cestu mi to vězelo na mysli.

Bylo tam na té pouti květu, květu našeho, českého, s pelem nesetřeným. Leckterý ten kvítek rozvil se nedávno teprve, a ty růže některé se ještě rozvíjely. A ty

květin, živé květin, skláněly hlavičky ve chrámu před královnou jako andílkové, a ta královna s oltáře žehnala jim a napomínala je, aby zachovaly si ten pel neporušený.

A že nebylo nebe v tom chrámu zdejší a v tom nebi davy andělů kolem královny? A že ten lid nechodí sem, aby viděl to nebe, ty anděly a tu královnu v něm? Upřete mi to, můžete-li kdo?

Tuřanská pouť jest kraji našemu poutí společnou.

Bohatí, chudí, všecken stav chodí na Tuřany první neděli v červenci a těší se na zdejší pouť. Řekněte těm dětem, aby zůstaly doma, a uložte jim ten nejtěžší trest; řekněte těm hochům a těm dívkám, že budou míti o „jarmark“ nové šaty, nepůjdou-li nikam, a rozsmutníte je.

Nechť opravdu je tedy lidu okolí našeho nebem zdejší chrám, aby vždy viděli v něm kolem královny davy andělů — děti své, čisté, nevinné — a sluhou tohoto svatostánku dlouhá, mnohá ještě leta ten vlídný, upřímný pan farář, jenž tak dlouho věnuje se již s příkladnou horlivostí službě „Matičky-Královny Tuřanské“!

Povídka Štědrovečerní.

Když jsem bral pero do ruky, seděl jsem s hlavou opřenou o levici a díval jsem se do oblak. Táhly zvolna, valily se slavně, tiše, bez hukotu, ale dýchaly studeně, a než výdechy jejich doletěly dolů k nám, byl z nich bělounký sníh, a když se těmi šedavými oblaky tak někdy prodralo slunce, zaleskl se a mžikem se rozplynul. Slunce se schovalo, a oblaky táhly dál zase tak slavně, však ne už tiše, bez hukotu, ale tak, jako kdyby v nich byli lidé a něco si povídali. A já psal:

Co jsme my to za divný lid! Perly odhazujeme a zdvímáme leštěný křemen. Usmíváme se při tom tak spokojeně, že jsme ty perly zahodili a zdvihli bezcenný kámen, v němž arci se vidíme, ale s prasměšným nátěrem a s tváří k nepoznání! Perly si sbírá klenotník, staví je na odiv, anebo nalezne-li je lakomec, ukrývá je hluboko, aby jich nikdo nenalezl a neokrášlil se jimi. Pro perly odva-

žují se plavci života, pouštějí se na mořské dno; křemen však sbírají pasáci a také ho dovedou vybrousit, aby se blýskal a aby se v něm lidé viděli. — A tací lidé jsme my! Okamžitě mi porozumíte!

Půjdete-li od stavení ke stavení, když se setmí a když vyjdou štědrovečerní hvězdy, podívíte se, jak se slaví štědrý večer, a vzpomenete-li si, jak se slavíval, když jste bývali ještě dětmi, vidíte, že sepnete ruce, a budete-li hledati perly štědrovečerní poesie, víte, kde je najdete? — Někde v knihovně na papíru. Pod veským krovem uvidíte namnoze již jen vyleštěný kámen, prostý křemen.

Uvidíte stromky a na těch stromcích navěšené cukrovinky v pozlátku. Potom je večere, po večeri děli z těch stromků cukrovinky oberou, pod oknem zatroubí pastucha, že si až uši zakryjete rukama, abyste neslyšeli odporný zvuk pomačkané trubky po druhé, a někdo mu vynese vánočku. Dávají mu obyčejně pěknou, protože zítra onu panímámu, od které dostal největší housku, roznese po celé dědině. — Potom si sednou výrostkové za stůl, vytasí se s kartami, holky se uvelebí u kamen a povídají si, jaký která bude mít o Boží hod šat. „Rozumní“ si povídají, že za jejich mladých let se štědrý večer jinak slavíval, ale takhle že je to dříve odbyto, a malinky upravují holkám suknice, aby byla zítra „jedna lepší druhé“.

Dědeček, je-li ještě jaký, sedí na lavici u kamen s rukama sepjatýma sám, leda přibatolí-li se k němu někdy klučik a vyhoupne se mu v dětinské prostotě na klín.

Nikdo se neplá po ničem, dědeček také mlčí a zamyslí se do uplynulých let, když býval sám také takový, jako je ten, jenž mu sedí na kolenou, jakže tenkrát štědrý den slavívali a kolik neděl se naň těšivali. A když přišel, ustrojili se do kostela, a když se vrátili, do úst nevzali, postili se celý den a jídali teprve, až vyšly štědrovečerní hvězdy. A po večeri toho tolik věděli a uměli, že nebyli hotovi do desíti. Potom si sedli ke krbu, udělali kruh kolem takového dědečka, jako je nyní on sám. A dědoušek jim vypravoval do zvonění, — do půl dvanácté — povídal

jím povídky — samé štědrovečerní, divné povídky, že byste takové poslouchali od rána do večera a od večera do rána. Tenkrát nemívali ještě stromečků, ani o nich nevěděli, a přece toužili po tom večeru, už k vůli tomu hádání a k vůli těm povídkám teprve, protože jindy jich dědeček nikdy nevypravovával, jen jednou za rok, před půlnoční. Stromky přinesli k nám z ciziny. Ale Bůh ví, že v té zeleni na stole, ověšené papírky, vidím dobu naši, tak všechno zevnějškem — a ve vnitru prázdno jako v dutině. Řeknete mi, že nemám vkusu; nechť si. Ale na to mi nedovedete odpovědět, namítnu-li vám, proč u nás zanikly štědrovečerní zvyky, upomínající nás na dobu pradávnou, na dny patriarchální v našem národě. Namítnete-li, že na nich bylo tolik pohanských přívěsků, z časů ještě předkřesťanských, tak že naši dávní předkové slavívali příchod zimy, přisvědčím vám, ale zároveň podotknu, že ty zvyky pravěké, oděny rouchem křesťanství, přece tolik pravdy v sobě chovaly, tolik přirozenosti, že člověk cítil štědrý večer v nejhlubším nitru, že lépe pochopoval radostný záchvat od dědiny k dědině, než dnes. V „kraji“ není už po nich památky, nejspíše setkáme se s nimi ještě v pohorských vesnicích.

Dědeček sedí dosud v jizbě tiše u kamen. Klučík mu na kolenou usnul. Stromeček, korunka mladinkého smrku, leží na zemi rozlámán, mezi zelenými haluzemi blýská se pozlátko, na obíleném stropě visí petrolejová lampa — v jizbě, po celé dědině je už jako v hrobě. Ale dědeček se ještě nehýbe. Ani chudák neví, že už za týden budeme psáti sedmdesátku, tak se do těch mladých let zamyslí, do těch štědrých večerů mládí svého. Jeden z nich mu přinesl holku, hezounkou Dorotku. Když šel před lety na půlnoc, setkal se s ní po prvé na cestě; a s kterou se chlapec na půlnoc sejde první, ta prý je mu souzena, s jinou by byl nešťasten. A s Dorotkou byl opravdu šťasten až do šedin, a když mu ji odnesli na hřbitov, zdálo se mu a dosud zdá, že je mezi vlastními dětmi sirotkem — šedivým sirotkem.

Čeká asi, až budou zvonit. Nemůže být už do zvonění dlouho. Klučík se mu na klíně probudil, zaplakal,

podíval se po rozlámaném stromečku, po pozlátku; ale už se mu to nelíbilo.

„Vezmete mne s sebou, dědečku?“ zeptal se.

„Vezmu, Vašíčku, vezmu. Uvidíš Ježíška.“

„Ježíška?“ zajásal klučík, oběma rukama vzal dědečka okolo krku a zulíbal jej.

„A zase vyženou, dědečku, kolem hřbitova ovce?“

„Nevyženou, arcíže ne. Kde by také vzali „rolničky“, a pastucha neumí zatroubit. Ale honívali je každý rok, vymyli je, že byly bělounké jako sníh, pastýř zatroubil koledu, zapráskal novou žilou, dva, tři troubili s ním, po hřbitově pískali slavíci . . .“

„Slavíci?“

„Inu arcí — slavíci, a v kostele zpívaly hrdličky. Tvá babička to uměla nejlépe. My jsme radostí nad tím zpěvem plakali, a já nejvíce, protože zpívala babička . . .“

„Zvoní, dědečku.“

„Půjdeme.“

Mžíkem byl klučík dědečkovi s klínu dole, stařeček se ustrojil, a šli. Bylo pošmourné, bez jediné hvězdy. Nad kostelem stály šedivé mraky, a okny kmitalo se toliko slabé světélko jako bludička. Dědeček byl na hřbitově první. U jednoho hrobu se zastavil. „Bože můj,“ zavzdychl. Zdálo se mu, že vidí hezounkou holku se zrakem stydlavě sklopeným a s tvářemi jako růžičky, že kolem je bílo, jako by samé stříbro rozestlal, že si podávají ruce a že si vidí do očí a že si rozumějí.

„Dorotko!“ zašeptal jako ve snách.

„Leží tu, dědečku, babička?“ zašveholil klučík.

Na hřbitově zavrzly dvěře, někdo přicházel. Troubili se pomalu.

Dědeček už byl s klučíkem v kostele; jindy bývalo lidu k nespočítání, všude hořelo světlo, kam se podíval. Dnes sedělo v lavicích několik babiček, a před oltářem hořela toliko lampa, a ještě mdle, jakoby dohasínala. —

Opět seděl jsem tak s hlavou o ruce opřenou, zas valily se nebem oblaky slavně, ale s hukotem, a mně se zdálo, jakoby zalétal ke mně z těch šedivých chmur temný, podivný pláč. A maně mi přišlo na mysl, že se to snad přišli naši předkové podívat, zdali ještě slavíme štědrý

večer, jak jej oni slavívali, a když neviděli skutečnost, dali se do pláče pro ty staré, krásné zvyky, perly v životě národním, jež zavál věk náš k nenalezení, jež dny naše pochovaly do knih či v moře zapomenutí!

Kdyby tak někdo chtěl psáti povídku štědrovečerní našich let, byla by bezděčnou satirou na štědrý večer dnešní; míním totiž štědrovečerní povídku katexochen, nevlepit tak ledabylo mezi ostatní kapitoly Štědrý večer, tak asi jako záplatu na záplatovaný již kabát. Četl jsem takové povídky leckdes. Ale věru byl jsem na rozpacích, mám-li více politovati pisatele či spíše členáře. Bylo mi líto obou.

Co jsme to my za lid! Své perly odhazujeme a cizí kámen — křemen vyleštěný zdviháme, abychom se jím ozdobili. Někteří nám to vytýkají jako stín naší české povahy — mají snad pravdu. A my, když tu pravdu slyšíme, hněváme se, ale proto přece nejsme lepšími. Zasluhujeme tedy té výčitky vším právem.

Masopust na venkově.

Pomněnka na staročeskou víru.

Chci vám pouze v začátku nastítni život v našich vsích za posledních tří dnů před postem čtyřicetidenním. Praví se sice: české naší povahy předním rysem jest jará, veselá mysl. Ale řeknu-li, že nám i tento rys nějak počíná ucházeti a že se zvrací dnem ve stín, podivíte se; ale až tyto řádky přečtete, dáte mi za pravdu.

Bůh chraň, nemyslete, že snad chci říci, jakoby se netančilo a nehodovalo. Plno jest besed i muzik, kde se perou a tlučou. To bývalo a jest doposud. Čím pak přece jest to, že, co nehezké a nás hyzdí, tak mermomocí na nás lpí, a to druhé, co mívali naši otcové „tuhle pod hrudí, u srdce“, to že jest nám už pohádkou. A kdybychom dělali, co dělali, nevrátí se nám to.

V pondělí a v úterý se nepracovalo. Řemeslník nevzal do ruky nástroje, kdyby mu byli dávali dukát tak veliký, jako tvrdý tolar. A myslíte, že tím něco proza-

hálel? Bývalo mu lépe, než jest mu dnes, kdy pracuje i v neděli ráno, neslyší ani, že zvoní; a když sezvánějí, ještě pilněji se dá do práce, aby byl hotov dopoledne a odpoledne měl volno. Ráno v pondělí a v úterý šli do kostela, a teprve, když se vrátili, bývali veselí. Teprve potom si zavýskali:

„Proč bychom veselí nebyli,
když nám Pán Bůh přeje — —“
— „Pominem, nebudem,
světa nepřebudem.
A co tu získáme,
nic s sebou nevezmem — —“

„A víš, chlapče, proč chodili do kostela? Dnes už chodí málokdo“, pravil mi stařeček šedivý.

„Nevím. Jak bych mohl věděti?“

„Mnoho, chlapče, nevíš, také tuze mnoho, co já toho vím. Proto, aby pozvali dušičky na hody a aby se od nich dověděli, jak jest v tom druhém světě, aby, až dosáhnou popelce, celých čtyřicet dnů se přísně káli až do večerního soumraku na Bílou sobotu. Proto chodili, chlapče, do kostela. Já ještě chodím vždy v pondělí a v úterý; ale ti druzí už ne, jsou mladí, nám starým nevěří; nechť si nevěří!“ pokyvoval hlavou stařeček.

Seděl u okna za starým stolem, za nímž sedávali jeho otec, děd i praděd, a díval se na náves.

Bylo po polednách v pondělí, na návsi ticho jako o půlnoci.

„Vidiš, takhle drží masopust. Pracují od Božího rána, v poledne si sednou za stůl a odpoledne jdou zase. Leda že si tak zítra po obědě dají pokoj. Potom jdou do hospody: staří, mladí, hoši, ještě školáci, a dívky-školačky, matky je doma naučily tančiti, vyfintily je a vedou do hospody. Tak, tak! My tenkrát jen obíhali kolem hospody, po dvoře a dovnitř chodili jen ti, kteří už neměli ani matky ani tatíka. A myslíš, když dnes a zítra pracují, že se jim vede lépe, než jejich otcům bývalo? Pravda, robotu jim vzali, ale lépe na těch statcích není, než před lety.“

„A proč není?“

„Inu, proč, schází jim, co jejich otcové mívali. Peněz mají arci více, šaty také lepší, místo vozů kočáry, všecko

lepší, úhlednější, takto jest z toho radost, ale staročeské víry, poctivosti a upřímnosti nemají, chlapče. Jdi a hledej ode vsi ke vsi, kde ji nalezneš. Kdybych mohl, šel bych s tebou a pomáhal bych ti hledati. Ale musili bychom asi daleko, do vrchův a do lesův. Tam odtud jí snad ještě větry nevyfoukaly. Abych nezapomněl, v těch hospodách zůstanou až přes Popeleční středu. Uvidíš. Inu, v pondělí a v úterý pracovali, vydělávali, a masopustu chtějí přece také jen užiti. O Popeleční středu je povedou domů „s muzikou“, veselou, masopustní, zrovna až my se budeme modliti růženec.“

Stařeček utichl. Jasné, modré oči jeho dívaly se do oblak, které plynuly nad naší dědinou a od ní dále k vrchům. Tvořily divné skupiny, směšné, jako když chodívaly po návších maškary.

„K nám jezdívaly z Tejnice na koních, a bylo jich! Přijíždívaly s bubny, troubami, cimbály, a celá vesnice byla vzhůru. Nyní chodí děti, výrostkové — tuláci. A tenkrát to byli lidé usedlí, a ti už něco uměli a něco také provedli“, zase vypravoval stařeček. Snad mu ty různobarevné oblaky připadaly také jako maškary; díval se na ně, sledoval jejich let bystrýma očima a povídal tak, jako kdyby mluvil k nim, a usmíval se, jako kdyby ten úsměv platil také jim.

„Tenkrát mohli ještě chodit, arcíže mohli, dnes by trpěli hladem, musili by si vzít z domovů koním oves, jako vojáci a do ranců jídlo, jako když se chodívá na Svatou Horu. A musili by jezdit jen po návsi, jako když tu leželi huláni a za kostelem měli „rajčul“. Jindy nalíčili schválně plné mísy šišek a koblih, aby si jich maškary všimnuly a pochutnaly si . . . Co se nesnědlo, uschovalo se a nejedlo celý půst. Maso věšeli na řemíncích do komor a tam zůstávalo až do Velikonoc. A dnes, chlapče, nenechávají ničeho; co zbylo, dojedí o Popeleční středu, ale zbude jim toho dost, protože maškary už nechodí, a chodí-li, jsou to děti, výrostkové — tuláci.“

Stařeček díval se už opět oknem na náves. Chodily tam děti maškarou. Šly od chalupy k chalupě, od statku ke statku. Ale otevřeno bylo málokde, a kde měli ote-

vřeno, byly brzy venku, šly dále, a houf dětí hnál se za nimi, ale nikdo jiný.

„Když jsem byl jako tyto děti, celá ves vyšla maškarám naproti, a když odcházely, zase je vyprovázela celá ves až do polovice cesty k jiné dědině, kde zase už čekali na ně odjinud. Když jim to řeknu, smějou se. ‚Dnes blázní děti, a tenkrát bláznili staří‘, povídají. Arciže.“

Stařeček se nutil do smíchu, ale nešlo mu to nějak.

„Dnes že prý již zmoudřeli, a my že bývali blázni, my, kteří jsme je odchovali, to nové pokolení, které se nám nezdařilo. Tak, tak, vy moudří, kteří nyní žijete, a vy, kteří v zemi ležíte, vy prý jste byli blázni! Vstaňte z těch hrobů podívat se na moudrost vašich dětí, přijďte se podívat do těch vašich statkův a nepoznáte jich. Jsou z nich zámky, z vašich synů páni, velcí páni. Uvidíte, že nebudete do těch statků směti, protože byste dětem svým v koženkách a pankrotkách dělali hanbu a že byste neuměli promluvit Věru, že byste řekli: ‚To nám bylo lépe v naší komůrce, než jest ve statcích vnuků našich. Buďte si tu tedy tak moudří a uvidíte, kam vás ta moudrost přivede‘. A šli by, chlapče, zase na hřbitovy do těch hrobů, lehli by si tam, aby zaspali, co viděli a slyšeli, a prosili by Pána Boha, aby jich již neprobouzel“, hovořil dědoušek rychle s jakýmsi chvatem podivným.

„Moudří? Inu, proto moudří, že slaví masopust v postě a půst nikdy. Dnes by mohli, jest k tomu čas, bývalo tak od starodávna a opět by mohlo býti. Inu, tak dělali ti staří blázni v masopustě, a ti naši moudří zase blázní, když se jejich otcové za večerů modlívali, předříkávali čeledi a rodinám, a polom zpívali smutné, svatopostní písně.“

Opět zamlčel se stařeček, pověděl už toho mnoho, unavilo jej to.

Znám staré svatopostní zpěvy lidu našeho velmi dobře, protože jsme je u večer také doma zpívali. Nejsou sice z prastarých dob, ale z těch zajisté, kdy trpěl národ náš a ty city utrpení svého zahalil rouchem utrpení Ježíšova. Tak jsou dojemné, třeba s těmi polosvět-

skými nápěvy a řečí nehledanou, nebroušenou, že hezky hluboko to člověk ucítí, až oči někdy bezděky zavlhnou.

„A bývali veselí ti staří, blázni“. Na radovánky si udělali kdy, a ti mladí jim za to spílají, a to nevědí, že po těch radovánkách přicházel přísný, tuhý, čtyřicetidenní půst, jež bedlivě zachovával náš lid po venkově. Jezdilo se po přátelích jako o posvícení, a tu teprve bývalo veselo, a jak veselo! Nevíš to, chlapče, a pomyslit si to také nedovedeš. Tak přijeli jednou k Š Zůstali do večera, a když potom chtěli domů, nemohli a nemohli. Vůz měli bez předních kol a bez košin a koně bez řemení. Teprve až v úterý mohli, a víš, kde našli kola a kde košiny a kde koňské řemení? Kola s košinami na střeše a řemení na „vosním dědku“. A když jeli domů, vyprovázely je maškary a s maškarami celá ves. Tak to bývalo! Už toho neuvidíš a já také ne“, vyprávěl dědoušek.

Ze zahrady šlehal do oken ostrý vítr, a stromy v ní klátily se jako opilci, zrovna jako ti dva, kteří šli kolem protějších statků z hospody a zpívali píseň, která žene do tváří krev a při jejíž zvucích se nevinné zraky upírají do země.

„Hleď! Tam v těch dvou vidíš nynější masopust jako v zrcadle!“ pověděl stařeček a zase se tak trpce usmál. Ale pak už neřekl ani slova. Šel k polici, sňal „Život Krista Pána“, rozevřel jej a modlil se z něho. Já seděl naproti němu a zamyslil jsem se do těch časů, když on býval v letech mých, a o nichž mi toho tolik, tolik vypravoval.

Po návsi opět rozlehl se hlomoz. Vyhlédl jsem oknem. Zástup dětí hnal se za několika maškarami. Byli to výrostkové, otrhanci, polobosí, obličejové měli očazeny sázezi, na hlavách měli obrácené čepice a místo kabátův ušpiněné košile. Byly to děti havířů z blízkých „kumbálků“.

Stařeček pozdvihl hlavu, také se podíval ven a opět se tak usmál.

„Na těchto vidíš ještě lépe ten nynější masopust“, prohodil a zase se díval do staré, dědičné knihy, svázané

v deskách z kožichů kozáků, kteří tudy roku třináctého táhli na Napoleona.

Maškary dostávaly po *krejcaru, po trojniku, někde po krajíčku okoralého chleba, jinde bylo zavřeno, a jen málokde dostaly po šišce. A když tak obešly ves, zastavily se na kraji v kořalně, a co vyběhaly, propily a šly zase o vesnici dále. Děti za nimi pohazovaly sněhovými koulemi.

Prozatím dost. Myslím, že jsem masopust po našem venkově za našich dnů nakreslil toliko některými rysy, a těch hrubých že nebylo snad ani třeba. Chtěl jsem vlastně jen naznačiti, jak i v tomto ohledu kráčí společenský život u nás krokem račím hezky nazpátek. Více jsem v úmyslu neměl.

Poslední obrázek vesnický.

Pomněnka na starodávný pohřeb.

Když jsem tak psával obrázky z našich vsí, nenadál jsem se, že ukončím řadu jejich „pohřbem venkovským“, a když vypravovával mi otec můj o bývalém životě našeho venkova a o tom nynějším, také sotva tušil, že budu naposled o něm povídati, jak ho vynášeli z té naší chaloupky a odnesli ku Svatému Vítu do Kvílic. Či prozíralo oko jeho, leckdy slzami zavlhlé, když se tak zadumal a zahleděl k modrému nebi, do příštích dnů? Bůh sám ví, prozíralo-li!

Tolik jste toho z úst jeho slyšeli, tak mile uměl vyprávěti, že dovedl upoutati tou řečí svou, prostou, nehledanou, ale zato ryzí, upřímnou. Tak bystrým soudem dovedl charakterisovati doby bývalé a naše dny; však upamatujte se na to. A když tak zíraly temněmodré oči jeho pod bělounkým řasovím jasně, jako když se hvězdy dívají s vysokého nebe za klidných večerů do tichounkých vod, a když mu kolem rtů poletoval úsměv tak slušící těm starým, svráskovatělým tvářím, od rána do večera byste jej byli vydrželi poslouchat; já leckdy vydržel a vždy zdálo se mi, že ta slova jeho jsou zrnka,

že hluboko mi zapadají do prsou, klíčí, rozkvétají tam, že cítím jejich květ v krvi své . . . A stařeček říkával: „Pamatuj si to, ale dobře pamatuj, už to nikdy neuslyšíš.“

A když jsem mu čítával ta jeho slova vytisknutá, pokyvoval bílou hlavou a — slzíval. Naposled četl jsem mu „Štědrovečerní“. Seděl jsem u lůžka jeho, a když jsem dočetl, zamyslel se, podíval se na mne, usmál se a řekl, že prý je to tak nyní navlas. Potom mi toho ještě mnoho pověděl, jakoby se chtěl vyzpovídati až do hlubin toho srdce dobrého, šlechetného.

„Až umru, pochovejte mne, jako pochovávali za starodávna,“ pravil jednou. „Za našich dnů divně ty pohřby vypadají; odvykli si už cestou se za nebožtíky modlit. Berou si hudebníky, a ti hudebníci hrají spíše do skoku. Za rakví jdou tři, čtyři, co myslí ještě na zesnulého, a těm ostatním je do smíchu, je jim veselo, když ta „muzika“ tak rozpruzuje krev. A sotvaže hodili do hrobu po hrstí hlíny, začne to doopravdy znova, jako v hospodě. A umře-li zámožnější, zase se ti „páni ze vsí“ stydí za modlitbu. Před rakví je ticho, za rakví ticho, jak to bývá ve velkých městech. Povídají si arci také, ale méně nahlas. I v tom už zavádějí velkoměstskou módu na venkov. Bůh to naprav!“ Dopověděl hlasem přitlumeným, šepotavým, a hlava mu klesla na prsa. Podřímnul si . . .

A když v lednu roztály na polích sněhy, střecha naší chaloupky se zašedivěla a stromy v zahradě pod strání se rozhučely, shasínal stařeček tiše, jako když svíce dohasíná, polehounku; a když vyšlo slunce nad naší vsí a zasvítilo v chaloupce do okénka, zasvítilo mu zrovna do tváří, do těch lící usměvavých, na tu hlavu bílou — studenou. Kdybyste byli na ní vlasy viděli, byli byste řekli, že jsou to stříbrné nitky, a kdybyste se jich byli dotkli, řekli byste, že je to nejjemnější hedbáví. Tak ležel, jakoby byl živ, a tak se usmíval, jako když mi povídal, co věděl, co slyšel, a co já nevěděl ani neslyšel; jediné že měl oči zavřeny, jakoby dřímал milý sen, jakoby byl mezi těmi druhy z dávných let, kteří žili v čase dávno zapadlém.

A pochovali ho, jako za starodávna pochová-

vali; ale slavně, jako kdyby byl boháč a jako kdyby byl měl statek pětistakorcový. Za rakví šla celá ves, celinká ves, i z jiných vsí ho šli doprovodit, protože jej znali všude široko daleko, a kde ho znali, všude jej měli rádi. Lid náš dovede si ještě vážit poctivosti, pověsti bezeskrvné, a blaze mu, dokud bude si jí vážit a nejen vážit, jestliže si jí také sám zachová! Za rakví modlil se jeden z dobrých druhů zesnulého, předříkával, a před rakví rozléhalo se výšinou od naší vesnice dolů do údoliny „miserere“, provázeno temným, táhlým hlaholem lesnic.

A když Kvílický pan farář na konci úchvatné řeči své nad stařečkem pověděl, že celá ves pro ryzí, staročeskou povahu jeho nazývala jej „strejčkem svým“ a že ukládají s ním do hrobu opět jednoho z těch dobrých, šlechetných mužů, jakéž nevychovává nynější věk, řinuly se slzy z očí i těm, kteréž jsem neviděl plakatí jaktěživ. A když spouštěli jsme jej do hrobu a v hlahol zvonů a v truchlivé zvuky lesnic větry zahučely, ženouce se v kvílení hřbitovem, s utajeným dechem, se zraky zarozenými naslouchali zástupové hudbě těch zvonů, těch lesnic a těch větrů, které roznášely v tichou údolínou Kvílickou a z té od stráně ku stráni zvěst o pohřbu stařečkově.

Prázdnost je nyní v té naší chaloupce, ticho, tak tesklivo, jakoby s ním byli všichni život odnesli. V té světničce se stropem dřevěným, začernalým, u okna, u starého stolu, nebude již nikdo vyprávěti, jak bývalo a jak nyní je, jací to lidé někdy žili, jaký měli mrav a jaký mají ti nynější, a kdyby chtěl někdo, nedovede to tak, ba že nedovede.

A až přijde jaro, a strán nad skálou se rozzelená, bude také ticho u vody a pod skalou, pod Svatým Janem nikdo se nebude modliti a v kostelíčku také ne.

„Až neuslyšíte v máji k večeru zvonek na vízce kostelní, nebudu již mezi vámi. Modlíval se tu otec můj, i já se tu pomodlím, i kdybych se měl modliti sám,“ říkával, když mu tak někdo předhodil, co z toho modlení má, že tam beztoho už nikdo nechodí, leda staří a děti. Do těch dob bude jeho hrob zelený. Před několika dny jsem

jej navštívil; je zas bílý, zastřen sněhovým přikrovem, zrovna jako ta hlava stařečkova bývala.

Opět váli hřbitovem větrové v kvílení, ženouce se do rokliny, a dvě vrby smutkové, které nedaleko kloní k hrobům své koruny, až k samé zemi skláněly haluze své. Připadalo mi, jakoby i ty větry s těmi vrbami, jež sesypávaly se svých korun stříbro — lesklý sníh, v tesklivém šumotu hučely nad hrobem, jenž zdvíhá se u pěšinky ve stínu chrámových, prastarých stěn. „Odpočívej v pokoji!“

A když jsem se vrátil do naší světnice prázdné, bez něho, a usadil se na židlici, na které sedával on, vzal jsem do ruky pero a napsal jsem tyto řádky — poslední z vesnice.

Česká sláva v lidových proroctvích.

1873.

Jestliž to jaksi nevyhladitelnou známkou v povaze lidu našeho, že když bídy a svízele, jež od věkův už tíží jej, vrcholu dostupují, nikde nespouští se naděje na lepší doby, kdy blaho zas, ty staré, zlaté časy vrátí se v kraje Čechovy.

Zvlášť veský lid, ten bodrý, nezapáchající ještě úporným duchem, jenž prsa otravuje a v ústa slova klade nejkrasší, povždy konejší se útěchou: „Vždyť nemůže již býti hůře, věřte, lepších časů se dočkáme.“

Pohlédneme-li v dějiny naše, jichž polovice mohla by zváti se utrpením národa českého, utkví-li zrak náš na výrocích mužů, již jakoby duchem věšteckým nadšení, odhalují závoj budoucnosti, nikde téměř neuslyšíme z úst jejich výkřiků zoufalosti, beznadějného bédování.

Časy kleté války braniborské, doba hýřivosti prvního Lucemburka, svedly vlast na pokraj záhuby; však jen několik uplynulo let, a opět zaleskla se země česká v plné slávě své, opět byla silná, mocná, jako dříve po půl století dovedla vzdorovati celému západu Evropy.

A když týrán byl český lid, sužován, když vyháněli jej z vlastního dědictví jeho, a pochopové cizáctí pustošili království Karlovo, Jiříkovo, když umíral, jak se říkávalo, poslední Čech, a rubášem pokrývali tu krásnou, českou zemi, kolébku Václavův, Otakarův — nezoufal náš lid, on mlčel a trpěl. Pusto bylo po vlasti české, mrtvo jako nikdy dřív, a zavítal-li poutník v tu zuboženou zemi a Čechů hledal v ní, nenalezl jich. Tu vyplnila se slova Veleslavínova, jež pronesl v úvodu ku Kronice Eneáše Sylvia:

„Přijdou takové časy, kdy na mostě Pražském tak vzácný a řídký bude pravý Čech, jako jelen se zlatýma parohama.“

Však kdybys byl v letech tehdejších vešel v chyšku veskou, i v tu nejprostější: všady uměli tobě vyprávěti osudy rodné země své, všady; málo bychom jen našli výjimek; znali dějiny, arcit dějiny jen Hájkovské; každá dědina takřka měla kroniku českou; však takových knih neukazoval tak často lid cizinci; bált se o ně jako o nejdražší klenot po rodičích a ukrýval je hluboko, nejspodněji pod šaty, v těžkých dubových skříních. Otec zanechával je synovi, a ten opět dítkám svým. V neděli odpůldne čítávalo se kdesi ve světnici z těch „starých knih“, posteskli sobě vespolek, a když rozešli se, opět mlčeli, opět trpěli, chodívali na robotu — na otročinu.

Ještě velmi dobře pamatuji se na dědečka. když vypravovával mi za dětských mých let příběhy země české; znal kroniku Hájkovu téměř zpaměti, dopodrobna věděl, co kdy prorokováno bylo „o zemi svatého Václava“. To nejvíce zajímalo jej. Několik lístků, na nichž zaznamenal jsem, co zajímalo tehdáž dětskou mysl mou, uschoval jsem si na památku z oněch dob. Když vypravoval nám, tedy zářovalo oko jeho jakýmsi podivným leskem; dosud vzpomínám si těch chvílí blažených, dosud zřím v duchu onu sehnutou postavu s bílou hlavou, jež tak ráda snívala o zlatých časech uplynulých. Ta tichá jindy, vážná tvář usmívala se, a já tulil se k dědečkovi v lásce dětinné.

A takových mužů v každé vísce bývalo. Duch český z lidu našeho nikdy nevyhynul ani v těch nejhorších psotách. Nevystupoval sice u veřejnost, nejednal po polsku,

ale v tichosti, v úkrytu živen byl potravou skrovnou sice, ale neustálou.

Což bylo by se v posledním dvacetiletí dobylo takových úspěchů, kdyby nebyla půda připravena již, očekávajíc jen muže uzpůsobilé, již rozseli by semene čistého života národního?

A hlavní příčinou toho byly ony kroniky, ona proroctví, jež s dychtivostí nevidanou prepisoval sobě jeden od druhého. Uznávám, že to byly plody ponejvíce obraznosti rozbujnělé, vedené pevnou vírou v lepší budoucnost.

Však, že nepatrné knížky ty veliký měly vliv na udržování aspoň jakéhosi národního vědomí, nikdo mi neupře. Ty nedaly pohasnouti oněm jiskrák, doutnajícím v prsou lidu našeho v posledním dvoustoletí.

Podávám zde u výběru některá z oněch proroctví, jichž tak u veliké míře váživali si předkové. Jestliž to jedna z mnohých stránek v dějinách vzdělanosti lidu našeho, již dosud nikdo si nevšimal, ba pohrdal téměř jí, a přece hodny jsou zajisté ony věštby důstojné, aby udržely se v paměti a nepřišly v zapomenutí jako mnohé staré zvyky, o nichž nám bohužel nikdo již nevypravuje. Jak vážival si hrdý Říman té věstkyně, jež v devíti knihách napsala osudy vlasti jeho, a nebyla-li Sibylla Římanům tím, čím Čechům Libuše, Slepý mládenec a jiní mužové, jejichž duch v zanícení, ve vřelé lásce ku vlasti, té druhé matce své, věky příští věštíval?

Již dávnověk náš — ony doby, v nichž kmitají se jen jako v husté mlze zrakům našim, nahlédneme-li tam, postavy Libuše a Přemysla, hojným jest věštbami, jak vypravují kronikáři nám.

Družina, již vyslala kněžna Vyšehradská, aby přivedla jí za muže oráče, obědvajícího na stole železném, velice divila se rozkazům těm i pak, kdy poznala v Přemyslovi, jenž na pluhu k obědu zasedl, budoucího vladaře.

„Železa,“ vysvětloval Přemysl poslům Libušiným, „nechť váží si lid náš; železo míru slouží i válce; v pokoji oře, a za válek pravice vládne jím a chrání vlast před nepřítelem. Čechové, pokud ten stůl bude v rukou vašich, budete vítězit nad nepřáteli; cizinci-li vás však oloupí oň anebo poničí jen, pak věřte, nebude již národa va-

šeho.“ V Kronice Kosmově, nejstarším to prameni dějin českých, nenalézáme výroku podobného; tam věští toliko Přemysl, že mnoho vladařů vyrosté z kmene jeho, ale jeden jen že bude vládnouti atd. — Ku slovům oněm výše uvedeným nebylo zajisté třeba ducha věsteckého. Muž, jakým, pokud víme, Přemysl byl, dobře znal povahu slávskou, ne výbojnou, vtíravou, vždy tichou, mírumilovnou. Věděl však také, že dovede Sláv ubrániti otcovskou půdu; odložití v dobách zlých povahu holubičí, a pak jarý sokol že stává se z holubice, jenž rozráží bystrým letem hejna krkavcův.

A pamatovali si zlatá slova prvního knížete též jeho potomci. Hleďte v dějinách, kdy vystoupili Čechové výbojně na jeviště světové? Jen tehdáž, kdy v pýše pohrdavé hozena byla jim rukavice, zdvihli ji; ale pak byli lvové z nich.

Libuše, nadchnuta kdys duchem prozírajícím daleko v doby budoucí, věštila osudy Prahy a vlasti své, jak všichni téměř staří kronikáři, od Kosmy počínaje, vypravují nám:

„Město zřím, jehož sláva až ku hvězdám pronikne . . . V městě tom vzkvetou po čase dvě zlaté olivy, jejichž koruny až k sedmému nebi dosáhnou a všeliký svět oslní divy a slávou svou. Je v obětech a darech bude cítiti a velebiti česká vlast i cizí národové. Jedna z nich bude zváti se ‚Wechlana‘, druhá ‚Trebinoga‘.“ (Kosmas, kniha I., str. 7.)

Městem tím, jak z dalších slov, kde posílá Libuše družinu svou, aby hledali místo, které jim naznačila, a město vystavěli tam, Prahu vykládají, a ony dvě olivy Václavem a Vojtěchem, oba muži to, které krátce po smrti jejich všecken národ jako světce zbožňoval.

Pamětihodná jsou poslední slova Boleslava II. Napomenuv syna svého Ryšavce, aby zapsal si příkázání božská v srdce a neopomíjel rozkazů svého otce, aby byl knížetem zbožným, obezřetným a spravedlivým, aby nemamonil, dodal ještě, jakoby věděl, co čeká rodnou jeho vlast: „Však potom zestárne spravedlnost, zloba vzmůže se a povládnu ne vévodové, to zloději, ne vladařové lidu Božího, to vydírači, lakomci bez smilování u míře největší, kteří nebojí se Boha vševědoucího, ta-

koví, co třikrát, čtyřikrát v roce penězoměnectvím vrhají se na zkázu lidu v síť ďáblovy. Takových pak šejdířstvím zouží se hranice království tohoto, které rozšířil jsem až k horám Tatrům, za Krakovem rozloženým, pomocí Boží a podporou lidu svého. Jestliť blahobyť národa chloubou a slávou krále; ne sobě, to králi jest obtížným, koho svírá nuzota" (Kosmas, kn. I., str. 9).

Budete ptáti se, kdy vyplnila se slova ta? Pohlédněte v doby Jana Lucemburka. Co ten nadřel se peněz na lidech, aby je mohl v plných hrstech rozhazovati po německých kolbištích! Čech se lopotil, a jeho král, Němec, dobrodružil po světě, a když mu docházelo, poslal opět pro nové anebo přijel sám. Když zdráhali se páni vyhověti vůli královské, hrozíval svými Porýncíky, pravými to pijavkami vlasti české za oněch dob. A budete-li po více vladařích podobných tázati se v dějinách českých, po Jiřika, ba ani za těch Jagelonců nenaleznete jich. Tenkrát nestrašili ještě mocně Turci, ani dávky turecké nebyly vyváženy ze země koruny české tak jako v 16. a 17. století.

Balbín uvádí ve svých „Miscellaneích“ také jakési proroctví svatých Cyrila a Vojtěcha o „kmeni Vršovců“, které však prý již dávno se vyplnilo. Zvláštního druhu však jest proroctví následující, které našel na Krumlově v prastarém rukopise, nadepsaném: „Duchovní náboženské pojednání“. Byl prý to spis starý zajisté přes dvě stě let. Kdosi pokusil se o výklad jednotlivých slov po straně, jež i Balbín podává čtenářům svým (Miscell. § VI. Lib. III., c. XIX.):

„Lilije zůstane z větší části bez pohromy, zavítá do země Lva a povstane na nivách mezi hlozím království svého. Zprvu objeví se syn člověka se zvěří na ramenou svých, jehož říše jest v zemi Měsíce, postrach bude šířiti po světě, s velikými voji přebřeđe řeky, vnikne do země Lva, již nikdo nebude pomáhati, jelikož zvěř kraje jeho rozedere mu kůži tesáky. A v čase tom přilétne Orel od východu perutěmi, zatemňujícími slunce lesk, ku pomoci synu člověka s velikým množstvím mláďat svých. Tehdáž zpuštěny budou tábory, okršlek zemský bude se chvíti třasem a v zemi Lva válka bude zuřiti mezi mno-

hými králi. Za dnů oněch bude prolévání krve, a lilije poťratí korunu, a tou korunován bude syn člověka. Po čtyři leta mnohé budou sváry mezi těmi, co víru rozkouskují, a větší část světa bude popleněna. Hlava světa k zemi povalí se, jelikož zvítězí syn člověka a orlové, a pak pokoj bude po širém světě a plodů přebytek. V dobách těch znamení divná objeví se synu člověka, a on vejde do země zaslíbené“.

Symbolické výrazy, jako: lilije, syn člověka, země Měsíce, vlast Lvova, hlava světa, zajisté rozličně mohou býti vykládány. Starý jakýsi komentátor, jenž k rukopisu, jak výše jsme se zmínili, vysvětlivky připojil,^f podle nichž však naprosto nemožným se mi zdá býti, 'vniknouti ve smysl věštby té, vykládá liliji králem, pocházejícím z Francie, synem člověka rozumí Maďara, zemí Měsíce Uhersko, zemí Lvovou Čechy, Orla Polskou vysvětluje atd. Pravdě nejpodobněji zdají se vyobrazeny zde býti války husitské; či dosud čekati vyplnění proroctví toho?

Jiný věstec, Kodicillus, slovný astrolog, takto asi vyjadřuje se o osudech vlasti naší: „Nezahyne národ slovanský v Čechách, ačkoliv podaří se kdysi až na pokraj záhuby přivést českou zem“.

Balbín, uváděje čtenářům svým na paměť rozličné věštby ty, přichází i na shodu, jakáž panuje mezi zemí polskou a českou, že, jedna-li rozkvétá pod záštitou Štěstěny, ku slávě a velikosti kráčí-li, druhá klesá zas a v propast upadá.

Na doklad, že nebylo to bez povšimnutí za oněch dob, uvádí současného historika polského Piaseckého, jenž v ta slova asi vyjadřuje se o oné shodě: Právě kdy Vraslav, vévoda český, od Engelberta, arcibiskupa Trevírského, korunován byl, pohasínala hvězda Polsky, taktéž kdy rozkvétala universita jagellonská, zatemněna byla sláva vysokých škol Karlových; a když králové čeští, získavše knížata slezská, ve slávě skvěli se a proti Polákům s křížáky válčili, pokoření byli vládcové Lechie. A zase, kdy Polska rozvětvila daleko jagellonské ratolesti své, klesala sláva česká s výše dřívější. Tot ta měnivá nestálost říší světských!

Ještě dvě proroctví podává nám Balbín, z nichž však obě již se vyplnila. Původcem obou zdá se býti osoba táž, a to Křišťán z Prachatic, hvězdář času svého věhlasný a učitel téže vědy na vysokých školách Karlových. Jedno nalezeno bylo prý ve Svaté koruně r. 1448, jak na rukopise, jež František ze Štenberka na Bechyni daroval P. Václavovi Joannidovi, bylo poznamenáno. Rozličně vypravuje se o původu jeho; Balbín však připisuje je Křišťanovi, jenž ne o Čechách toliko, ale i o zemích sousedních věky budoucí věštil. As v takových obrazech líčí nám příští doby vlasti naší: „Království české ne radou, nýbrž dobrotivým jakýms planet sdružením jest řízeno, a až toto zajde, nebude více moudře spravováno, buď zpusťeno bude, či v porobu upadne cizincům. A povstane Orel, jehož křídly zachvácen bude Lev: přilétne mládě Orlovo a uhnízdí se ve vlastnictví Lva; potomek jeho však nedostane krmě otecké: bude vyvolen kdos, jemuž nebude dána hodnost královská. Spiknou se knížata německá proti království tomu, velmoži jeho vzájemně budou se potírat, až levhard potráví je.“

Bezpochyby vztahují se alegorické obrazy ty na povstání stavovské. Orel Habsburský to byl, jenž křídlyma svýma za Ferdinanda I. zachvátil českého lva. Potomci Ferdinandovi sledovali na trůně Přemyslovců, však ani století neuplynulo, a Habsburkové vypuzeni byli z Čech, a Bedřich Falcký usazen na hradě Pražském; ale krátké bylo jeho panování. Liga s Maximiliánem bavorským v čele vítězně utkala voje české na Bílé Hoře, a Ferdinand II. zavládl opět zeměmi Svatováclavskými, pojistiv sobě vládu trvalou popravami staroměstskými.

Druhé proroctví našel Balbín sám v bibliotéce koleje Jindřichohradecké; jednotlivé mezery, jež nalézají se v něm, byly prý již na rukopise původním. Původcem jeho jest taktéž Křišťán z Prachatic, onen, jehož obranu přináší Balbín v knize o literátech a učencích českých, jelikož nescházelo prý utrhačů, již z kacířství jej vinili.

„Království české žádnou silou ani moudrostí lidskou, jedinými jen tělesy nebeskými jest spravováno.

V Čechách rozbroje vzniknou, bohatýři čeští i z Moravy i mnohé obce odštěpí se od koruny královské. Zrada

vzmůže se, a Čechové po čtyrykráte budou postrádati vladaře dědičného, A až bude se psáti od narození Páně . . . přál bych si pak, kdybych žíti měl, by mne nebylo; v Čechách a na Moravě zle se povede až ku sjednocení, a až ku vládě krále od východu v Praze vzpoury vzniknou a krveprolévání. Král od východu bude kralovati, a ten více židy zamiluje si než křestany; posléz vlastní poddaní jeho otráví jej. Po mnohých letech budou Čechové žalostnit pro Prahu, Hradec a Kutnou Horu. Mišňáci zradou zmocní se Žatce, ale všickni pohynou tam; neb za oněch dob bez krále budou Čechové. Časté požáry vzniknou po království i v hlavních městech, ponejvíce z neopatrnosti. Budou střídati se parna a mlhy, blesky a hromy hrůzně rozzuří se, a lidé strachy budou usychati. V Čechách a v krajích sousedních často celé vsi i města povodně vytopí a vyvrátí je. Kněžím příkoří budou činiti a mnohé rozeženou. — Když v nejhojnějším požehnání v Čechách a na Moravě vše se urodí, v zemích sousedních veliká drahota bude sledovati; to potrvá léta starci i děti hlady budou zemíratí jako zvěř. Měřice obilí bude se prodávati za . . . dobré groše, stříbrňáky. Pak mor povstane, a co nepohynulo hladem dřív, moru stane se obětí. Polovina lidstva v Čechách sejde smrtí náhlou; bude krveprolévání; na konec však zvítězí Čechové a vyženou nepřátele z vlasti své; pak jeden bude pastýř, jeden ovčinec, jedna víra, jeden křest.“

¶ Zdá se, že dávno to proroctví Křišťanovo se vyplnilo. Což nezažila naše vlasť osudů podobných v průběhu onoho půlstoletí, počínaje od oněch dob, kdy dohasla hranice Kostnická až po smrt Poděbradovu? Porozumí zajisté proroctví tomu každý, kdo jen poněkud zná dějiny věku tehdejšího. Kterého však krále, příznivce židův, otrávil by poddaní jeho, to nikdo nevysvětlí. Vypravovalo se, že Ladislav sešel prý jedem, taktéž i Václav, ba i sám Zikmund, což však asi jen bajky jsou vymyšlené na úkor kalé pověsti české. O láci za krále Ladislava zachovalo se dosud pořekadlo: za krále holce atd. . . .

Teprv Jiří zavedl pořádek v rozervané vlasti své pravící železnou. Za jeho dob zdály se vraceti časy Karlovy, ale neměl bohužel Jiří již nástupce hodného sebe.

Onen závěrek však: pak bude jeden pastýř... došel vyplnění teprve za dvě stě let, za dnů protireformace.

Na počátku sedmnáctého století kolovalo opět nové jakési proroctví, v němž předpovídalo se odpadnutí od církve, zřeknutí se kněží a mužů náboženských, pustošení kostelů, vzetí Říma, a pak že národu českému zase vrátí se sláva bývalá; stav městský i obce v Čechách zas že pokvetou, Uhersko však záhuba že očekává. — Toho dosud čekati máme.

Nejrozšířenějším však ze všeho, co mluveno bylo kdy o budoucích osudech země české, jest proroctví „Slepého mládence“, jež Balbín v prastarých rukopisech našel, a o nichž Georgillus svědčí, že viděl je dlouho před panováním Maximiliána, a předčítal přátelům svým. To všady téměř nalezněš, a každý i sebe prostší venkovan umí vyprávěti tobě o starci, jenž bydlíval před dávnými lety za dob Karla blahé paměti v pralesích šumavských, na bavorském pomezí, o jehož věštbách daleko široko po krajích pověšť zalétala.

Karel vraceje se kdysi do vlasti, zastavil se na pobádání družiny své u věštce onoho a na žádost jeho, aby vypravoval mu o milé vlasti české, jak dlouho bude trvati a jací vladařové povládnu jí, napsal slepý stařec začátek písmen dvanáctero a vysvětlil je králevici.

Znamenaly řadu králův od Jana Lucemburského až po Rudolfova syna Maxmiliána. Pak umlknul stařec, a když dále otázel se jej Karel, co potom by sledovalo, jediná jen dvě slova pronesl: „Císařství a samovláda.“ — Karel latině zaznamenal si věštbu, jak jeden rukopis udává, r. 1358 dne 17. srpna (v Balb. misc. p. 229. L. III. c. XIX. c. VII.); a Tomáš Mitis píše v rukopise svém místo „císařství a samovláda“ jen „knížetství vrtkavé“. — Knížka však vytištěna asi v letech čtyřicátých mnohem obšírněji: v dlouhé rozmluvě líčí nám Karla se Slepým mláďencem v Koutě u Domažlic. V úvodu vypsány jsou dějiny spisku toho, vyšlého tiskem po prvé v Příbrami r. 1617. Ku konci 17. století zapovězeno bylo však čtení proroctví onoho, knížky ty hledány, páleny, takže ani jeden výtisk skoro prý se neuchoval, a podle paměti jen nové proroctví bylo sepsáno, zjinačeno na-

mnoze již. — Slepec ten odhaluje zde Karlovi v barvách živých, děsivých, budoucí věky vlasti jeho, úpadek v životě politickém i společenském, všech stavů porušenost a klesání, pýchu a marnivost. A bude prý týraný lid volati kdys: „Kde jest Karel Čtvrtý, aby řídil českou zem.“ Však, až nejhůře bude ve vlasti, až shluknou se nepřátelé, aby dohubili tu zuboženou zem, a krev potokem poteče, pak voje silné a statečné z Blaníku vytrhnou a pobijou nepřátele. Znovu vzmužněji Čechové, a svatý Václav na bílém koni s kopím zjeví se jim, i svatý Prokop v říze kněžské, a všichni cizinci budou ze země vykořeněni. —

Posud však netekla krev od Strahovské brány k mostu dolů po ulicích, ani nezazářila bitva na planinách kolem Blaníku, to dlouho ještě asi dlíti budou tam rytíři v záloze a v polosnění šepotati jeden druhému, vyruší-li je noha poutníkova v klidném dřímání, již-li čas je ku povstání?

Jen tiše spěte tam, odpočívejte pod tím vrchem pověstným po českých vlastech, vy strážcové rodné země své, až úpěti budou bratří vaši v bédách nejhorších, pak zajisté zavolají, probudí vás. Iž pokoj došel Bedřich Rudovous v Kyffhäusern, nedlí tam více, i vy dojdete ho, a „pak bude pokoj svatý na dlouhý čas, a svornost bude mezi Čechy a láska veliká i upřímnost.“

O vzkříšení českého národa.

Pohorská krajina. V zákoutí pod vysokými vrchy tichoučká víska, za vískou na mírném návrší kostelík, kolem kostelíka neveliký hřbitov ohražený zdí. Na rovech dřevěné kříže s oblouky nad přepaženinou. Jen tu a tam kamenný, nevysoký náhrobek, ale také prostinký, s vybledlým nápisem k nepřečtení, zapadlý zpola do půdy a zarostlý mechem, pamětník dávno zašlých let, kdy ještě i v takovýchto pohorských dědinách býval blahobyť, kdy i tady nosívaly panímámy šněrovačky se zlatým, na dva prsty širokým lemem a čepce bohatě stříbrem krumplované s pentlemi z nejtěžšího hedbáví.

Nad okolními stráněmi poletovali skřiváci s vlaštovkami, vyzpěvovali si, ale tak, jakoby jim to šlo jenom z plic a ne z toho srdéčka ptačího, které se tak raduje, když na modrém nebi svítí slunce a dole na zemi se zelená pestrý koberec lučin a niv. Lesy na vrších černaly se jako zamračenci, stráně pod nimi byly jako úhory, v zahradách kolem dědín trčely do výše stromy ještě tak jako o Štědrý den, jediné že dnes byly koruny jejich holé jako lebky v kostnici. A proto ti ptáci, ti skřiváci s vlaštovkami tak si zpívali, že, když přiletěli přes daleké moře k nám a hledali hnízdečka, našli v nich ještě led a sníh. Dnes zase tak hlaholila hrdélka jejich, jako když se člověku do zpěvu nechce a přece se nutívá, protože byla Bílá sobota a lid se scházel do kostelíka na vzkříšení a proto, že dosud byly stráně hnědé jako úhory, a v zahradách kolem dědiny a po hřbitově trčely stromy do výše, jakoby se jim z toho zimního spánku nechtělo a jakoby jim byla milejší dřímota.

Slunce sklonilo se už až na samé temeno vrchu, pod nímž se ukrýval kostelík, ale tu přestaly býti ty stráně úhory a ty koruny stromové umrlčími lebkami; když se tak rozlila po nich zlatá záře sluneční, podobaly se aksamitu do hněda, zlatem protkávanému, a stromy pochodním, jež hoří a jichž při plamenech neubývá.

Náhle zavznělo ve chrámě velebné „Vstal jest této chvíle“, ze staré, dřevěné zvonice rozhlaholily se do údoliny zvony, z kostela vyproudily na hřbitov davы lidu seřaděného v průvod, muži zvlášť, ženy zvlášť, kněz-stařeček s Nejsvětějším pod nebesy z červeného damašku, jež nesli čtyři kmeti s bílými kadeřemi a v dlouhých, zamodralých, dědičných kabátcích se stříbrnými knoflíky, ve žlutých koženkách, dobrých jelenicích.

Slavněji a slavněji hučely ve zvonici zvony, prudčeji houpaly se okované jejich čepely na silných, dubových trámcích, ale ještě slavněji než hlahol zvonů rozléhalo se od vrchu k vrchu, od stráně ku stráni, od dědiny k dědině: „Slavně vstal z mrtvých Kristus Pán, hallelujah, hallelujah!“ Tříkráte obešel průvod chrám, a kněz-stařeček žehnal na všechny strany údolnu, aby jí Pán

Bůh všeho zlého ostříhal, Když zašli do kostela, utichly zvony, zpěv umkl, a kněz četl u oltáře evangelium. A když četl: „Všedše do hrobu, uzřeli mládence sedícího na pravici, oděného rouchem bílým“, zdálo se mi, jakoby mne přecházel sluch a zrak, jako bych upadal bezděky v dřímotu, ve sladký, okouzlující sen. — Zočil jsem nadvzdušný zjev, Jehož kolébkou dozajista nebyla země naše, na níž uvadá každá sebe luznější květina, jež chová zárodky vadnutí svého již tehdež, když teprve pučí a rozvíjí se zrakům našim na odiv. — Tak asi vypadal mládenec, o němž četl kněz stařeček v evangeliu. — Roucho bílé jako nejjemnější kment, tvář spíše dívčí s růžemi, jakých bychom marně hledali po záhonech, oko temně modré se svitem nadpozemským, vlas lesklý, do hněda, rozpuštěný, vábně vlnící se v dlouhých proudcích na šíji; ale na obličeji neskonale sličném jevil se výraz hoře, hlubokého zármutku, a oko kalilo se slzami, jež proudily se tím hojněji na krásné líce, čím déle ke mně pohlíželo, purpurové rty chvěly se vnitřním záchvatem, lepá hlava klonila se ke mně níž a níže, a hebounké proudy vlasů, zdálo se, že dotýkají se tváří mých.

„Jsi také z národa, kterýž obývá zemi tuto již od půldruhého tisíce let, kterouž mu král věků vykázal na přimluvu mou za bydlo? Je to země nejbohatší, nejkrásnější od severních ledovcův až k mořím jihu,“ zašeptaly tichounce purpurové rty, jako když šumí větérek za májových večerů, a temně modré oči pohleděly na mne, jakoby chtěly viděti hloub, než jak daleko může viděti oko smrtelníkovo.

„Jsem,“ těžce vyhrkl jsem ze sebe.

„A víš, že synové země té dnes válčí proti sobě, jakoby nebyli ani krev krve jedné matky, kost kosti jednoho otce, jakoby ani nebyli bratry rodnými, ale soky úhlavními, nejzarputilejšími nepřátely?“ zase tak šepotaly rty zjevu nadvzdušného, oči se na mne podívaly ještě bystřeji, a lepá hlava níže se naklonila.

„Vím,“ odvětil jsem, ale do tváří mi šla krev a chvěl jsem se po celém těle.

„Svár ten rozpoutaný, rozuzděný dere se dál a dále,

šíří se nocí a dnem, zanáší jeduplné ovoce své i v tiché dědiny pohorské.“ Purpurové rty utichly na okamžik, ale oči ještě tak bystře, pronikavě dívaly se na mne.

„A víš, kam může vést ten svár a ten boj a ta zášť rodných bratrů, jež odkojila česká matka, odchovala si česká země? — Víš?“ otázal se mne podivný zjev.

Já mlčel, hlavou mi proudila krev, jako když se člověku v prsou zužuje dech.

„Víš, arcíže víš, ale to slovo ti nechce se rtů, protože je to slovo hrozné, strašné slovo. Neřeknu ti to také, ale podívej se sem.“ Bělouňská ruka odhrnula jakousi záslonu, temně modré oči se odvrátily ode mne, a já ušel širokou pláň, rovinu bez konce, nezměrnou do dálky. Na rovině té zdvíhalo se nevysokých pahrbků k nesečení. Všecky byly zarostlé travou. Kolik set let nekráčela tudy už asi lidská noha! Nad každým tím pahrbkem stál sloupec, na sloupci bělalo se natřené prkénko, na prkénku byly nápisy s velikými černými písmeny.

Na těch, které mi byly nejbližší, četl jsem: „Lutici“ — „Bodrci“ — „Srbové“ — „Mělčané“ — dále „Římané“ — „Hellenové“ — „dědictví Alexandrovo“ — „Říše babylonská“ — „Egypťané“. Ale, než dále jsem mohl čísti, svinula se opona, a zrakům mým se objevil nový obraz. Zase taková rovina, široká, bez počátku, bez konce; na té rovině černala se jáma vedle jámy, u každé hromada černé prsti, u hromady sloupec a na sloupci bíle natřené prkénko, ale bez nápisu. A než nyní zavinula se záclona, trvalo to dvakrát tak dlouho jako po prvé, a zde přece nemohl jsem čísti ničeho, žádných nápisů. Jedna jáma jako druhá, také tolik, k nespočítání. Jediné kolem jedné byla poněkud hlína rozházena a jáma zapadlá do pola.

A když zakryla záclona obraz zrakům mým, opět se obrátil nepochopitelný zjev obličejem ke mně, zas tak ty oči temně modré se na mne podívaly, ale soustrastně, tak jako kdyby věděly, jak mi srdce buší k rozskočení, jakoby opět chtěly vyčísti, jak působily na mne oba ty — nezměrné hřbitovy.

„Pochopils, vykládat ti nepotřebuji ničeho. Všimnuls si však jednoho z těch poslednějších, prázdných hrobů?“

„Všimnull!“ zašeptal jsem.

„Vidíš, v tom ležel již národ tvůj, ubit, usužován. A nad kým se jednou takový hrob zavře, veta je po něm, tak jako to bývá na vašich hřbitovech; na tvůj národ již také nahazovali prst a i náhrobní nápis měli již hotový: „Čechové“. Ale já uprosil krále věkův, aby dny života jeho prodloužil, a potom těmato rukama svýma zdvíhal jsem ho, těmato rukama přiváděl k životu, těmato rtoma vdechoval jsem do těla bezduchého duši novou, a když ožil, omládl, když zase zabušilo srdce jeho, utuhlé před chvilenkou ještě, uvadlé, vzletěl jsem nad tou zemí vaší, kříž na kříž proletěl jsem ji a všude pěl: „Hallelujah, hallelujah!“ A po širé vlasti tvé se rozléhalo jako jedněmi ústy, jako v tomto chrámě před chvílí: „Vstalt jest této chvíle!“ Od těch dob uplynulo přes půl století, kdy zapěl jsem otcům vašim vzkříšení, a dnes? Opět jsem českou zemí kříž na kříž proletěl, však běda, že jsem nemohl zapěti „Hallelujah“ po druhé, jak všude zpívají v kostelích. — Vidiš ty slzy mé? Pro národ tvůj řinou z očí mých; jdi a pověz mu to, že pláče anděl strážný českého národa, pověz mu, co viděly oči tvé a co slyšely uši tvé, a já zatím poletím ku trůnu toho krále, jenž dává národům slávu a moc jediným ruky kynutím, opět ho budu prositi, opět vrhnu se před ním na svou tvář, abych za rok a za den — dožiješ-li doby té — zase mohl proletěti kříž na kříž českou vlastí, ale ne již se slzami v očích, nýbrž se slavným „Hallelujah, hallelujah!“ na těchto rtech.“

„Ty že jsi anděl strážný, náš genius, kterýž vypěstoval nám Václavy, Břetislavy, Otakary, Karla, Jiříka?“ zavolal jsem jako u vytržení, chtěl jsem se zachytiti roucha kmentového a k zemi k sobě ještě blíže přivinouti nebeský ten zjev, ale nemohl jsem. Genius mizel dál a dále, vlasy jeho rozpuštěné vlály vzduchem jako plášť, v němém úžase díval jsem se za ulétajícím zjevem a zrovna nad hlavou svou uviděl jsem hvězdu, jasnou, třpytivou večernici. Zdálo se mi, že do té utetěl strážný anděl náš. —

Na^h hřbitově kolem ticho, nikde živé duše, dvéře u kostela zavřeny. Stráně zase tak do hněda jako úhory, koruny stromů v zahradách opět jako lebky umrlčí v kostnici, a lesy ve vrších ještě zádumčivější. Pod kostelíkem klidná vesnička, v chatách také ticho, bez hovoru, kolem stolů rodiny prostých venkovanů, na stolech velikonoční mazance; otec se modlí hlasitě, ostatní za ním odříkávají, potom zase on sám modlí se nad „bochánkem“ potíchu, pak mazanec rozkrajuje a rozdává členům rodiny po krajíčku.

A já ještě týž večer píšu vzkázání českému národu od jeho genia o vzkříšení.

POZNÁMKY.

Sestavil Vilém Bitnar.

Arpádské království je stát Maďarův, založený Arpádem († 907), praotcem královského rodu uherského, z něhož pocházel i Svatý Štěpán, a který po meči vymřel 1301 králem Ondřejem Třetím, viz stránku 141.

August Fridrich Silný, král polský a kurfirst saský (1670—1733), pověstný nadobyčejnou silou tělesnou, jehož vláda nebyla šťastná, ale který zanechal Sasku vzácné umělecké poklady, viz 36.

Bacháček Nauměřský (1540—1612), rektor Karlovy university v Praze, věhlasný matematik a hvězdář, zasloužilý správce českého školství v celém království, viz 16.

Balbín Bohuslav (1621—1688), jesuita, znamenitý dějepisec český, který svou latinskou „Obranou jazyka českého“ stal se předchůdcem českých buditelů; Třebízský cituje dílo „Miscellanea historica regni Bohemica“, psané v Praze v letech 1679 až 1688, obsahující vědomosti ze všech tehdejších věd, viz 175.

Bandalír, řemen nošený od vojínův od pravého ramena k levému boku pro zavěšení zbraně, viz 3.

Banér Jan (1595—1641), švédský vojevůdce v třicetileté válce, pověstný svým dobýváním Prahy a ukrutným pleněním Čech, viz 40.

Bedřich Rudovous (1121—1190), císař římský a král německý, nejmocnější panovník z rodu Hohenštaufů, jenž zasahoval vlivně i do dějin českých a na kterého Třebízský vztahuje prastarou německou pověst o reku dřímajícím v pohoří Kyffhäuseru a čekajícím na chvíli, kdy jej ohrožená vlast zavolá, viz 180.

Benedek Ludvík (1804—1881), rakouský polní maršálek, výborný voják školy Radeckého, poražený ve válce s Pruskem 1866, který se stal majitelem pražského pěšího pluku č. 28, který podle něho slul „Benedek“, viz 138.

Blaník, pověstmi oslavená hora východně od města Louňovic, známá národním podáním o svatováclavském rytířstvu, čekajícím v jejím lůně na dobu největší tísně své vlasti, viz 180.

Bodrci, větev baltických Slovanů, sídlivší v dnešním Meklenbursku a Holštýnsku, která se kolem 1200 počala poněmčovat, takže z ní zůstal slovanským jen kmen Drevanův, poněmčený teprve v 18. století, viz 183.

Brandeburáci, přezdívka braniborských a pruských vojáků, kteří v Sedmileté válce sužovali české kraje, viz 102.

Braniborská válka vedená byla v Čechách v letech 1279—1283 s braniborským markrabětem Ottou Dlouhým, poručníkem

- království Václava, zhoubcem a plenitelem Prahy i všech krajů království, viz 171.
- Bruncvík**, syn Štilfrídův, hrdina starobylé české pověsti, který prý z ciziny přivedl do vlasti živého lva, jehož pak jako kníže přijal do českého znaku místo orlice, viz 137.
- Colloredo Rudolf** (1585 – 1657), polní maršálek rakouský v době třicetileté války, obhájce Prahy 1648 proti Švédům, který za své služby proti Valdštejnovi dostal od císaře Opočno, viz 39.
- Consciencia vigilans**, po česku „svědomí bdělé“, viz 60.
- Casopis českého musea**, založený 1827 v Praze Palackým a hrabětem Kašparem Sternberkem, byl vědeckým orgánem mladé české inteligence probuzenské a vychází podnes, viz 140.
- Černínové z Chudenic**, starobylý rod české šlechty z kmene Drslaviců, připomínaný již v 12. století, podnes žijící, viz 63.
- Da capo**, po česku „od začátku“, znamená v hudební skladbě, že se má hrát opět od začátku až k místu, označenému slovem „fine“, konec, viz 21.
- Daunovi granátníci**, pěší pluk hraběte Leopolda Dauna (1705–1766), rakouského polního maršálka, který se vyznamenal v Sedmileté válce proti Prusům, viz 105.
- Dějiny českého povstání**, Třebízský miní historické dílo, které napsal a ve čtyřech svazcích v letech 1869 až 1880 vydal Antonín Gindely, profesor pražské university, viz 33.
- Deo gratias**, latinská ustálená slova, po česku „díky Bohu“, jimiž Církev projevuje ve své liturgii díky po některých čteních, verších nebo výzvách, a jež se přenesla i do života světského, viz 44.
- Doksani**, ves na pravém břehu Ohře, kde česká královna Gertruda založila 1144 klášter panen řádu premonstrátského, od Husitů 1421 vypálený a 1782 císařem Josefem II. zrušený, viz 41.
- Doupovci z Doupova**, starobylý rod rytířský, odvozovaný od mlynáře Jiřího z počátku 12. věku, nesoucí v erbu tři červené pruhy v bílém poli, viz 5 a 41.
- Eneáš Sylvius** (1405–1464), papež z rodu Piccolomini, slavný diplomat a spisovatel humanistický, který svých bohatých zkušeností za pobytu v Čechách užil k sepsání důležité historie české, záhy do češtiny přeložené, viz 172.
- Engelbert**, arcibiskup Trevířský, korunoval v Praze dne 15. června 1086 slavně vévodu Vratislava s chotí Svatavou v dómu Svatovítském na krále, viz 176.
- Exorcismy**, zaklínání, zařikání, jsou zapřísahání zlého ducha ve jménu Božím, aby odstoupil buď od člověka, buď od věci a žádné moci nad nimi neměl, viz 60.
- Exulanti** zvaní jsou vystěhovalci čeští, kteří po Bělohorské bitvě vlast za příčinou náboženství opustili, vracejice se později s cizími vojsky plni nadějí zase domů, viz 37.
- Georgillus Samuel**, český spisovatel, žijící v druhé polovici 16. století v Klatovech, napsal „Život dětinský“, první učební knihu pro děti, viz 179.

- Gutenberg Jan** (1400—1468), vynálezce umění tiskařského, pocházel z měšťanské rodiny mohučské, ačkoliv čeští romantikové prohlašovali jej za rodáka kutnohorského, viz 36.
- Hájkovské dějiny**, Třebízský mluví tu o „Kronice české“ probošta Václava Hájka z Libočan přezíravě, jak bylo za jeho doby zvykem, nejnověji dostává se však jeho dílu zaslouženého uznání, viz 172.
- Inkolát**, právo občanské v státě, udělovalo se v Čechách zvláště cizím šlechticům, aby se směli v zemi zakoupiti, ale pod závazkem, že dají děti své v jazyku českém vychovati, viz 60.
- Jagellonská universita**, staroslavné učeliště polské, založeno bylo v Krakově dne 12. května 1364 králem Kazimírem Velikým po vzoru pražského učení Karlova, viz 176.
- Jan Jiří Saský** (1585—1656). kurfirst, v třicetileté válce stál s počátku na straně rakouské, později spojil se se Švédy, v listopadu 1631 vpadl do Čech, zmocnil se Prahy, odkudž teprve na jaře 1632 byl vypuzen, viz 37.
- Josefinské doby**, čas vlády císaře Josefa II. (1780—1790), v němž provedeny různé reformy církevně náboženské, poddanské a soudní, ale počala také soustavná germanisace, viz 111 a 116.
- Karolinum**, kolej Karlova, založena Karlem IV. k prospěchu pražské university dne 30. července 1366 jako sbor dvanácti mistrů fakulty artistické a záhy usazena v domě na dnešním Ovocném trhu, viz 132.
- Kasematy**, obezděné a kryté prostory v pevnostech, sloužící k ochraně bojovného mužstva a k rozmanitým jiným vojenským účelům, viz 137.
- Kaškejty**, vlastně kaškety, čepice soukenné, hlavně vojenské. původu francouzského, viz 141.
- Kepler Jan** (1571—1630), slavný hvězdář císaře Rudolfa II. a později vévody Valdštejna, vynálezce důležitých zákonů o oběhu hvězd ve vesmíru, viz 19.
- Klarisky**, jeptišky řehole Svatého Františka Serafinského, uvedené do Čech 1234 kněžnou Anežkou Českou, přesídlily v bouřích husitských do Panenského Týnce, viz 107.
- Kodicillus Petr** (1533—1589), rektor Karlovy university, proslulý počtář a hvězdář staročeský, který psal nejen „o hrozné podivné kometě“, ale skládal i nábožné písně, viz 176.
- Konfederatka**, polská čapka s čtyřhranným dýnkem, červená nebo modrá, lemovaná černým nebo šedým beránkem a ozdobená pérem volavčím, viz 140.
- Kosmova kronika** napsána byla děkanem Svatovítské kapituly Kosmou (1045—1125) v posledních letech jeho života ve třech knihách, které jsou nejdůležitějším pramenem historie českého dávnověku, viz 174.
- Košut Ludvík** (1802—1894), vůdce maďarské revoluce proti Habsburkům z roku 1849, pocházel z rodiny původu slovenského, viz 141 a 143.
- Krocínové}** z Drahoberje, staročeský rod rytířský původem ze Žatce, jehož členové byli primátory v různých městech a jejichž rod dosud žije, viz 30.

Křišťan z Prachatic (1368—1439), mistr Karlovy university, stoupenec a přítel Husův, který však posléze hledal smíření s katolíky a byl prvním administrátorem arcibiskupství Pražského, viz 177.

Latour, míněn je pluk rakouské pěchoty, pojmenovaný podle svého majetníka hraběte Maximiliána Bailleta z Latouru (1737—1806), rakouského polního maršálka z dob válek napoleonských, viz 138.

Liga, spolek německých knížat katolických, který se utvořil 1609 v Mnichově proti Unii knížat protestantských, vzniklé 1608 v Ahausech, a pomáhal potlačit české povstání v době třicetileté války, viz 177.

Lomnický z Budče Šimon (1552—1625), proslulý český básník doby rudolfínské, který zanechal i významný „Kancionál“, ale zemřel posléze v bídě, viz 39.

Luther Martin (1483—1546), náboženský reformátor německý, původce církve luteránské, záhy rozšířené i v českém národě, na jehož jinochy ve Vitemberce studující měl veliký osobní vliv, viz 36.

Lutici, také Veleti, kdysi mocný, ale záhy poněmčený slovanský národ v dnešním Braniborsku, z jehož vévodské rodiny pocházela Drahomíra, choť českého vévody Vratislava I. a matka Svatého Václava, viz 183.

Magenta, italské město v provincii milánské, u něhož se strhla dne 4. června 1859 bitva, v níž bylo rakouské vojsko poraženo od Francouzů pod vedením Napoleona III., viz 144.

Man karlštejský, po česku lenník, šlechtic požívající léna, čili určitých požitků, za něž svému lennímu pánovi vázán je naprostou věrností ve službách vojenských, zde hlídáním korunního hradu, viz 21.

Mansfeldové, jeden z nejstarších hraběcích rodů Německa, z něhož se zrodil i Arnošt Mansfeld (1580—1626), válečný dobrodruh, ale výborný vojevůdce, který byl i generálem českého stavovského vojska a zmocnil se dne 21. listopadu 1618 katolické Plzně, viz 26.

Matička, míněna je tu „Ústřední Matice školská“, zakládající v ohrožených místech české školy k záchraně mládeže před poněmčením, viz 151.

Melanchton Filip (1497—1560), hlavní spolupracovník Martina Luthera na rozkolu církevním a spoluzakladatel luteránství, viz 36.

Mělčané, také Milčané zvaní, slovanský národ, obývající kraje severně od českých kmenů Děčanů a Pšovanů, s hrady Zhořelcem, Budyšinem a Ostružnou, příbuzný Lužičanům, viz 183.

Metternich Klement (1773—1859), kníže a rakouský státník, pověstný ředitel říšské politiky od 1809 do 1848, viz 141.

Miscellanea, spisy rozmanitého obsahu, směs různorodých statí; Balbín sepsal latinsky „Miscellanea historica regni Bohemiae“, v nichž se najdou vědomosti přírodnické, národopisné, místopisné, náboženské, dějepisné, otisky listin, rodopis český a jiné, viz 175.

Mišňáci, obyvatelstvo země po obou stranách Labe, asi v nynějším království Saském, původně slovanské, záhy poněmčené, které často vpadalo vojensky do Čech a pustošilo zemi, viz 178.

Mitis Tomáš (1513—1591), básník z družiny Jana Hodějovského z Hodějova, spisovatel historický a knihkupec v koleji Karlově, viz 179.

Morana, staroslovanská bohyně smrti a zimy, protivnice bohyně Vesny, viz 76.

Mühldorfská bitva svedena byla 1322 u města Mühldorfu v Horních Bavořích mezi dvěma nápadníky císařského trůnu německého, Ludvíkem Bavorským a Fridrichem Rakouským; král Jan Lucemburský pomáhal Ludvíkovi se svým českým rytířstvem, z něhož Plichta z Žerotína se bohatýrsky vyznamenal, viz 111.

Non possumus, po česku „nemůžeme“, obvyklá formule církve, odpovídající na požadavky nesplnitelné, viz 116 a 117.

Norbertovo roucho je bílý řeholní šat řádu premonstrátského, viz 43.

O právích země české knihy devafery je znamenitý staročeský spis Viktorina Kornelia ze Všehrd, který jej počal 1495 v Praze psáti, viz 63.

Pláč koruny české neboli „Persekuce lidu českého v letech 1868 až 1873“ je spis Jakuba Arbese, v němž den po dni, hodinu za hodinou zaznamenány jsou ztráty národa českého v boji s německými vládami vídeňskými, viz 140.

Plzeň vždy věrná říkalo se městu proto, že měšťanstvo lnulo věrně k víře katolické a v bojích proti Habsburkům zachovalo jim oddanost jako katolické vrchnosti, viz 26.

Pranostiky byly staročeské spisy obsahující v sobě sestavení zpráv hvězdárských, povětrnostních a pravidel, jak se zachovati v hospodářství, viz 20.

Rudolfinské doby, jsou tu míněny leta vlády císaře Rudolfa II. (1576—1612), který sídlil trvale v Praze, a za něhož znamenitě rozkvétala česká literatura i umění, viz 16, 37 a 39.

Ryšavec, míněn tu nejstarší syn českého vévody Boleslava II., ukрутnický vévoda Boleslav III. Ryšavý (999—1003), jehož tyranské vládě učinil konec polský vévoda Boleslav Chrabrý dobytím Čech, viz 174.

Sachs Hans (1494—1576), německý básník lidový v Norimberce žijící, který napsal množství veršů poučných a masopustních her, dlouho oblíbených, viz 36.

Saský vpád je vojenské vtržení vojska saského vedeného Aranimem v listopadu 1631 do Čech, při čemž se Sasové zmocnili i bezbranné Prahy, ale byli na jaře 1632 vypuzeni z Čech vojskem Albrechta z Valdštýna, při čemž odvezli množství knih a uměleckých děl do Saska, viz 35.

Sedmiletá válka (1756—1763) vedena byla mezi císařovnou Marií Terezií a pruským králem Fridrichem II. o země slezské, které byly jím trvale odtrženy od země koruny Svatováclavské, viz 100.

Sekyrkové ze Sedčic, starobylý rod rytířský, později hraběcí, který svůj původ odvozuje od Vršovců a vymřel v Čechách koncem 18. věku, viz 44.

Sibylla, starověká římská kněžka, přebývající v osamělých jeskyních a věštící lidu, od níž pocházejí „knihy Sibilliny“ s věštbami o chrámech, městech i národech, jež se později rozšířily po všech evropských zemích a byly i v Čechách hojně otiskovány v době protireformace, viz 114 a 173.

Sladkovský Karel (1823—1880), vynikající český politik a novinář, který byl pro své účastenství ve vlasteneckém hnutí let osmačtyřicátých odsouzen k smrti, omilostněn a zavřen na 20 let do pevnostního žaláře, odkudž 1857 propuštěn, načež stal se poslancem, viz 138.

Slepý mládenec, český věstec, který jako osleplý stařec poustevničil v šumavských pralesích v době panování císaře Karla IV., a jehož „prorocství“ se v Čechách hojně otiskovala, viz 114, 173 a 177.

Sokol z Mor, rytířská rodina původem z Lounska, připomínající se počátkem 15. věku a mající v erbu železný hák bez násady, které patřil Slavětín až po dobu, kdy rod v třicetileté válce zašel, viz 60.

Solferino, vesnice v italské provincii mantovské, proslulá bitvou dne 24. června 1859 svedenou mezi Rakušany a spojenými vojsky francouzskými i sardinskými pod velením Napoleona III., který zde rakouskou armádou porazil, viz 144.

Sopita vel dormiens, po česku „ospalé nebo spící“, totiž svědomí, viz 60.

Srbové, jeden z hlavních slovanských národů, sousedící s říší Karla Velikého, osazený v dnešním Sasku a Lužicích, stýkající se s českými kmeny Sedličanů, Lemuzů a Děčanů, viz 183.

Svatá Koruna, Třebízský miní cisterciácký klášter Zlatá Koruna v Budějovicích; založený Přemyslem Otakarem II., zbořený 1420 od Táborů a 1785 zrušený, podnes však stojící v rozvalinách, viz 177.

Šlik, starobylá a vzácná hraběcí rodina v Čechách, pocházející z Chebska, z níž Joachim Ondřej Šlik byl pro své účastenství v české revoluci 1621 sťat na Staroměstském náměstí, a jeho syn padl v čele Moravanů u Hvězdy v bitvě na Bílé Hoře, viz 33.

Šternberkové, jeden z nejstarších a nejvzácnějších staročeských rodů panských, známý již z 12. století, který se v hraběcím stavu udržel až po naše časy, viz 63 a 177.

Šuselka nám píše, počátek politické písně, kterou Karel Havlíček napsal 1848 proti snahám německým, aby se Čechové účastnili sněmování ve Frankfurtě, a která tehdy znárodněla, viz 142.

Švališáři, vojáci od jízdních pluků rakouských, viz 138.

Trojanské letopisy o dobývání města Troje sepsány byly původně řecky, později přeloženy v latinu a již v 14. věku zčeštěny; byly první známou knihou, která vyšla v Čechách tiskem (Plzeň 1468), viz 18.

- Tuřany**, ves a poutnické místo v hejtmanství Slánském, s kostelem Nanebevzetí Panny Marie ze 14. století, viz 155.
- Ústí nad Labem**, město nyní německé, připomínané již v roce 993, u něhož se v červnu 1426 strhla strašlivá bitva mezi Němci a Husity, kteří zde zvítězili, viz 147.
- Valdštejnové**, jeden z nejstarších a nejslavnějších rodů panských, později hraběcí, připomínaný v 13. věku a patřící k prarodu Markvarticů, viz 63.
- z Veleslavína Daniel Adam** (1546—1599), proslavený český knihtiskař, nakladatel a spisovatel, píšící krásnou češtinou, po něm zvanou „veleslavínskou“, viz 172.
- Vestfálsko** jako království založil z německých západolabských provincií císař Napoleon roku 1807 a učinil tam králem svého nejmladšího bratra Jérômea, který 1813 odtud prchl do Francie, čímž království vzalo za své, viz 132.
- Vlastenecký hospodářský kalendář**, vydávaný nákladem „Vlastenské hospodářské společnosti v Čechách“, vycházel v Praze v letech 1795 až 1860 tiskem u Synů Bohumila Haase, viz 144.
- Vorzeiger dessen . . .**, úřední fráse německá, po česku „Předložitel tohoto . . .“, viz 137.
- Vraslav**, míněn český vévoda Vratislav II. († 1092), který za svou vojenskou pomoc císaři Jindřichovi IV. byl od něho učiněn králem a v Praze od arcibiskupa Trevírského slavně korunován, viz 176.
- Vršovci**, prastarý český rod knížecí, stejně vzácný s Přemyslovci i Slavníkovci, který žil v stálém téměř protivnictví k panujícímu rodu Pražskému a od tohoto v roce 1108 konečně vyhuben, viz 175.
- Zelené sklepení** v Drážďanech je museum s bohatým pokladem drahokamů, perel, prací zlatnických i stříbrnických, nalézající se v královském zámku, viz 37.
- Zem Svatého Václava**, království Čechů, kleři zvolili Světce za svého dědice a patrona, viz 172.
- Žirotínové**, prastarý panský rod z prarodu Janoviců, pocházející z Žatecka a připomínaný v 13. století, přijímající zhusta osobní jméno Plichta, vyhasl 1467 zemským sudím Jaroslavem, viz 110, 111 a 114.

